

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav Blízkého východu a Afriky

Diplomová práce

Viktor Bielický

Způsoby rozšiřování arabské slovní zásoby s důrazem na publicistický styl

The Ways of Enriching the Arabic Lexicon with a Special Respect to Journalistic Style

2007

Vedoucí práce: *Doc. PhDr. Petr Zemánek, CSc.*

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.“

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat především vedoucímu diplomové práce Doc. PhDr. Petru Zemánkovi, který mi během četných konzultací poskytl řadu užitečných rad a připomínek a přispěl tak zejména k celkově lepší systematizaci probíraných témat. Díky němu jsem měl také přístup k vyhledávání v elektronickém korpusu CLARA, což mi v řadě případů velmi rozšířilo obzory. Dále bych rád upřímně poděkoval PhDr. Františku Ondrášovi, PhD., který mi byl zejména v posledních letech studia velkou oporou. Bez jeho podnětů, optimismu a vůbec všestranné podpory bych možná ani nenalezl sílu dospět až ke konci studia. Svůj dík chci vyjádřit také Mgr. Otakaru Smržovi, který mi zpřístupnil vyhledávání v elektronickém korpusu publicistických textů a měl se mnou nesmírnou trpělivost při práci na projektu PADT. Jsem upřímně rád, že mám možnost poděkovat také svým rodičům za to, že při mně vždy stáli a všemožně mě podporovali. Můj poslední, ale o to větší dík patří Lucince, která mi znovu rozjasnila život a dala mu nový směr.

Obsah	4
<u>1. Úvod</u>	6
1.1. Motivace k zvolenému tématu.....	6
1.2. Cíl práce.....	6
1.3. Metoda zpracování a bibliografie.....	8
1.4. Technické poznámky – přepis arabštiny, zkratky.....	10
<u>2. Stylistika arabštiny</u>	11
2.1. Arabský publicistický styl.....	12
<u>3. Metody obohacování slovní zásoby v moderní spisovné arabštině</u>	16
3.1. Derivace (<i>ištiqāq</i>).....	17
a) Nominální deriváty.....	18
b) Verbální deriváty.....	20
3.2. Arabizace (<i>taʿrīb</i>).....	21
3.3. Kompozice (<i>naḥt</i>).....	24
a) Pseudokompozita tvořená abreviací.....	26
b) Pseudokompozita s elizí konzontanů.....	27
c) Kompozita vzniklá tzv. smíšenou konstrukcí (<i>tarkīb mazǧī</i>).....	28
d) Pseudokompozita tvořená aglutinací.....	28
e) Rozšíření kořenu o další konzontan.....	29
3.4. Sémantický posun (<i>maǧāz</i>).....	30
3.5. Překlad (<i>tarǧama</i>).....	31
<u>4. Analýza slovní zásoby moderní spisovné arabštiny</u>	34
4.1. Jednoslovné výrazy.....	34
4.1.1. Přejímání cizích slov.....	34
4.1.1.1. Cizí slova bez asimilace.....	35
4.1.1.2. Cizí slova asimilovaná.....	36
4.1.2. Adjektivní sufix <i>-ī</i> (<i>nisba</i>).....	37
4.1.3. Abstrakta se sufixem <i>-īja</i> (<i>maṣdar šināʿī</i>).....	42
4.1.4. Nová slovesa a podstatná jména slovesná.....	44
4.2. Kompozita a víceslovné výrazy.....	47
4.2.1. Kompozita a varianty.....	47
4.2.1.1. Negace podstatných a přídavných jmen pomocí <i>lā-</i>	47
a) Negace přídavných jmen pomocí <i>lā-</i>	48
b) Negace podstatných jmen pomocí <i>lā-</i>	50

4.2.1.2. Kompozitní přídavná jména.....	51
4.2.2. Přídavná jména a participia v přívlastku shodném.....	54
4.2.2.1. Výrazy s <i>qābil li-</i> a <i>šālih li-</i> (česká přípona <i>-telný</i>).....	54
a) Výrazy s <i>qābil li-</i>	54
b) Výrazy se <i>šālih li-</i>	59
c) Adjektivní věty vztažné se stejným významem.....	60
4.2.2.2. Výrazy s <i>muwālin li-</i> (česká předpona <i>pro-</i>).....	61
4.2.2.3. Výrazy s <i>mu^cādin li-</i> , <i>munāhiḍ li-</i> a <i>muḍādd li-</i> (české předpony <i>pro-</i> <i>/anti-/kontra-</i>).....	63
a) Výrazy s <i>mu^cādin li-</i>	63
b) Výrazy s <i>munāhiḍ li-</i>	65
c) Výrazy s <i>muḍādd li-</i>	66
d) Další spojení s obdobným významem.....	68
4.2.2.4. Výrazy s <i>hālin min</i> (česká předpona <i>bez-</i>).....	68
4.2.2.5. Výrazy s <i>dātī</i> (české předpony <i>samo-/auto-</i>).....	70
4.2.3. Genitivní spojení.....	71
a) Pravé genitivní spojení.....	71
b) Adjektivní genitivní spojení (<i>'idāfa ġajr ḥaqīqīja</i>).....	73
4.2.3.1. Výrazy s <i>^cadam</i> (české předpony <i>ne-/de-/in-</i>).....	76
4.2.3.2. Výrazy s <i>'i^cāda</i> (české předpony <i>re-/znovu-</i>).....	78
4.2.3.3. Výrazy se <i>sū'/ḥusn</i>	81
a) Výrazy se <i>sū'</i>	81
b) Výrazy s <i>ḥusn</i>	84
4.2.3.4. Výrazy s <i>ta^caddud</i> (české předpony <i>mnoho-/poly-/multi-</i>).....	86
4.2.3.5. Výrazy s <i>dū</i>	89
4.2.3.6. Výrazy s <i>ġajr</i> (české předpony <i>ne-/de-/in-</i>).....	91
4.2.3.7. Výrazy s <i>niṣf</i> (české předpony <i>polo-/semi-</i>).....	93
4.2.3.8. Výrazy se <i>šibh</i> (české předpony <i>pseudo-/kvazi-/polo-</i>).....	95
5. Závěr	97
Seznam použité a citované literatury	100
Resumé	105
English Summary	105
Příloha: Arabsko-český slovníček	106

1. ÚVOD

1.1. MOTIVACE K ZVOLENÉMU TÉMATU

K tomu, že jsem si zvolil jako téma diplomové práce „*Způsoby rozšiřování arabské slovní zásoby s důrazem na publicistický styl*“, přispěla řada faktorů.

Jedním z nich je můj dlouhodobý zájem o slovní zásobu moderní spisovné arabštiny, který ve mně postupně rostl od samého počátku studia arabistiky. Od poloviny roku 2004 jsem navíc začal pracovat jako anotátor morfologické roviny v rámci projektu vytváření víceúrovňového anotovaného korpusu arabských publicistických textů *Prague Arabic Dependency Treebank* (PADT), který se realizuje na Ústavu formální a aplikované lingvistiky Matematicko-fyzikální fakulty UK. Díky této práci jsem se začal blíže seznamovat se specifikami publicistického stylu, vypisoval jsem si zajímavá slovíčka a spojení. Také jsem si poměrně rychle uvědomil, jaké možnosti dává jazykovědnému bádání korpusová lingvistika. V polovině roku 2006 jsem přešel k anotaci povrchové závislostní syntaxe, na které pracuji dodnes.

Na přelomu let 2005 a 2006 jsem měl navíc možnost podílet se na konečné revizi *arabsko-českého slovníku*, což ve mně jen rozdmýchalo další zvědavost a touhu po lexikologické a lexikografické práci.

Konkrétní volba zkoumat slovní zásobu na textech publicistického charakteru je u mě navíc podmíněna tím, že oblast jazyka arabských médií považuji za mimořádně významnou pro rozvoj moderní spisovné arabštiny jakožto plnohodnotného živého moderního jazyka schopného pojmenovávat všechny jevy aktuální reality. S rozvojem technických možností práce při jazykovém bádání je navíc v současné době nutností zkoumat jazykové jevy pomocí korpusu a právě elektronické korpusy publicistických textů jsou v reprezentativním rozsahu nejdostupnější.

1.2. CÍL PRÁCE

Cílem předkládané diplomové práce je především zkoumat slovtvorné, strukturní, sémantické a syntaktické aspekty vybrané slovní zásoby moderní spisovné arabštiny. Náš výzkum v oblasti lexikologie se bude zaměřovat na současný jazyk psané formy publicistického stylu. Abychom se však mohli pustit do lexikologického výzkumu, pokusíme si nejprve vytvořit jakýsi teoretický rámec, který bude zahrnovat jak charakteristiku jazyka publicistického stylu, tak zejména přehled možných slovtvorných procesů, které se používají v moderní spisovné arabštině k obohacování lexikonu.

Nejprve se krátce zaměříme na oblast stylistiky (kap. 2.), kde se na základě prací o obecné stylistice a o stylistice češtiny vydáme na dosti neprobádanou půdu funkčních stylů v arabštině. O něco podrobněji se pak zastavíme u arabského publicistického stylu, jenž se budeme snažit charakterizovat především z hlediska lexikálního. Pozastavíme se ale i u několika jeho syntaktických specifik. Z praktických důvodů v naší práci ztotožňujeme arabský publicistický styl s tím, co obsahují arabské noviny, přičemž jsme si plně vědomi určitého zjednodušení.

Dále se zaměříme na jednotlivé slootovorné metody, jejichž prostřednictvím dochází k obohacování lexikonu moderní spisovné arabštiny (kap. 3.) a kterými jsou: 1) *derivace* nových slov z existujících arabských kořenů při uplatnění metody analogie; 2) *přejímání cizích slov* s tak či onak úspěšnou mírou jejich asimilace do arabského slootovorného systému; 3) tzv. metoda *kompozice*, jež ve skutečnosti zahrnuje i jiné slootovorné procesy, u nichž se pokusíme provést vlastní klasifikaci; 4) *významový posun* u převážně archaického lexika; 5) více či méně doslovný *překlad* z cizího jazyka (kalkování) nebo explikativní opis cizí lexikální jednotky. V našem přehledu se budeme snažit poukazovat především na institucionálně zakotvenou tvorbu odborné terminologie, a to z toho důvodu, že sekundární literatura se zaměřuje téměř výhradně na ni. I ta nám však poslouží k vytvoření teoretického zázemí pro další výzkum v oblasti publicistického stylu, jehož slovní zásoba je díky jeho poměrně širokému tématickému záběru dosti pestrá.

Hlavní část naší práce však představuje analýza vybraných jevů z oblasti lexika publicistického stylu (kap. 4), která byla provedena na elektronickém korpusu publicistických textů (viz dále) a jež je dokládána četnými příklady. V první části se zaměříme na jednoslovné výrazy (4.1.), které budeme třídit a analyzovat podle konkrétního slootovorného způsobu. Jedná se o asimilované i neasimilované cizí přejímky, deriváty s *nisbou* (-ī), deriváty se sufixem *-īja* a o některé verbální deriváty a jejich mašdary. Výběr analyzovaných příkladů byl vedený snahou zachytit některé neologismy v současném jazyce. V druhé rozsáhlejší části našeho výzkumu (4.2.), která je věnována kompozitům a víceslovným konstrukcím obrátíme svou pozornost nejprve k substantivům a adjektivům s negativním prefixem *lā-* a ke kompozitním adjektivům, z nichž některá jsou příznačná právě pro publicistický styl, a pokusíme se provést především strukturní analýzu obou sledovaných jevů. Dále budeme zkoumat strukturu, syntax, sémantické aspekty a derivační či transformační možnosti některých víceslovných spojení (kolokací), které třídíme podle syntaktických kritérií na atributivní konstrukce a na konstrukce v genitivním spojení (včetně tzv. adjektivního genitivního spojení).

Vedlejší produkt naší studie představuje arabsko-český slovníček (Příloha), jenž přináší soupis veškerého v práci uvedeného lexikálního materiálu, který byl buď citován ze sekundární literatury, nebo pochází z korpusu publicistických textů.

1.3. METODA ZPRACOVÁNÍ A BIBLIOGRAFIE

První **teoretická část** naší práce (kap. 2. a 3.) je založená na sekundární literatuře a má tak téměř výhradně kompilační charakter.

V části o stylistice (kap. 2.) jsme čerpali obecné informace ze starší slovenské práce J. Mistríka (1985) a z práce o české stylistice autorského kolektivu pod vedením J. Chloupky (1990). Pokud jde přímo o arabský publicistický styl, tak nejpodrobněji o něm pojednává především C. Holes (2004: 314-332), ale řadu podnětů nám poskytla také učebnice J. Ashtiany (1993).

V teoretické části zaměřené na slovtvorné metody v moderní spisovné arabštině jsme se z nouze dané neexistencí recentní literatury k tématu opírali především o starší přehledové práce autorů V. Monteila (1960), J. Stetkevycche (1970) a L. Drozdíka (1981-82). Posledně zmíněná práce je sumarizací autorova lexikologického výzkumu na dílčí témata.¹ Tato literatura byla doplněna především o práce F. Tarzího (1968) a P. Larchera (2006) M. F. Sa'ida (1967), L. Drozdíka (1967; 1979; 1979-80; 1980; 1981; 2001), T. Baccouche (1994) M. R. al-Ḥamzāwīho (1998), A. S. M. Aliho (2006) a v menší míře dalších autorů. Úvod do problematiky činnosti akademií arabského jazyka v souvislosti s tvorbou terminologie nám poskytl M. F. Ḥiğāzī (1994; 1998). Neocenitelnou pomůckou v průběhu celé práce nám pak byly obě existující přehledové gramatiky moderní spisovné arabštiny od K. Ryding (2005) a autorského kolektivu E. Badawi, M. G. Carter a A. Gully (2004). Druhá jmenovaná navíc obsahuje přehledovou kapitolu o lexikonu (740-769) současné arabštiny, což pro nás od samého počátku představovalo ohromný zdroj inspirace ke zvolení tématu této práce. Pro srovnání odlišností mezi klasickou arabštinou jsme konzultovali gramatiku W. Wrighta (1896-98).

Pokud jde o lexikografické zdroje, tak při práci jsme konzultovali slovníky H. Wehra (4. vyd. – repr. 2004), R. Baalbakiho (2000), P. Zemánka a kol. (2006) a také J. Hooglanda (2003). Velmi užitečný nám byl také lexikální materiál uvedený u zmíněného V. Monteila (1960) a také u J. Oliveriuse (2003). Pokud tato díla obsahují námi v textu uvedenou kolokaci,

¹ O něco novější a bezpochyby velmi přínosná studie A. S. M. Aliho o tvorbě vědecké terminologie (*A Linguistic Study of the Development of Scientific Vocabulary in Standard Arabic*. New York : Kegan Paul, 1987) se nám bohužel nedostala do rukou. V knihovně American University in Cairo byla dlouhodobě nezvěstná a tak ji známe jen z recenzí.

důsledně je citujeme. Velmi užitečnou pomůckou nám byla také lexikologicko-lexikografická práce I. as-Sāmarrā'īho (2000).

Druhá **analytická část** naší studie je založená na práci s elektronickým korpusem publicistických textů, jimiž jsou tři ročníky libanonského deníku *al-Hajāt* (2001-2003 – cca 25 mil. slov.). Tato data, která jsme měli k dispozici díky naší spolupráci s Ústavem formální a aplikované lingvistiky MFF UK, pocházejí z rozsáhlejšího neanotovaného korpusu arabských publicistických textů s názvem *Arabic Gigaword*. K vyhledávání v korpusu bylo použito konkordančního softwaru *Xaira*. Veškerý lexikální materiál obsažený ve 4. kapitole včetně příkladů v poznámkách pochází z tohoto korpusu, pokud není explicitně uvedeno jinak. Veškeré ortografické chyby (zejména absence hamzy na začátku slova) byly v příkladech záměrně ponechány, protože představují autentické úryvky přímo z korpusu.

V některých případech bylo za účelem ověření výzkumu a získání dalších příkladů použito vyhledávání ve vyváženém korpusu arabských textů CLARA (cca 50 mil. slov, interní materiál Ústavu srovnávací jazykovědy FF UK). Excerpta z tohoto korpusu mi poskytl doc. PhDr. Petr Zemánek. Pochází-li příklad v textu z tohoto zdroje, je to náležitě uvedeno.

Veškerý lexikální materiál ve 4. kapitole byl zkoumán na korpusu v kontextu a jeho české ekvivalenty, byť někdy nezvyklé neologismy, byly ověřeny v internetovém vyhledávači *Google* a opravdu se v češtině používají.

Výběr lexikálního materiálu v podobě víceslovných spojení (kolokací) byl veden snahou zohlednit specifika jak arabštiny, tak češtiny. Všechny příklady z korpusu v poznámkách pak byly překládány ve snaze dosáhnout pokud možno idiomatického českého překladu. Námi zvolený typ kolokací, tzv. **ustálené kolokace**, strukturně klasifikujeme podle modelů J. Hooglanda (1993: 75-93), které byly vytvořeny jako metodický podklad pro zpracování arabsko-holandského slovníku.

Určitý metodologický problém představuje, jaké kritérium si zvolit pro posuzování **neologismů**. Vzhledem k nedostatku recentní sekundární literatury jsme se v nouzi uchýlili k následujícímu jednoduchému řešení: Za neologismus považujeme v této práci takové lexémy, jež máme korpusově doložené ze současného jazyka publicistického stylu (nejde tedy o vědeckou terminologii), nejsou obsaženy v nám dostupném 4. anglickém vydání slovníku Hanse Wehra (1979 – reprint 1994) a mohou být a nemusí zmíněny v nejnovějších dostupných středních až velkých slovnících (Baalbaki, Hoogland et al. a Zemánek et al.).

1.4. TECHNICKÉ POZNÁMKY – PŘEPIS ARABŠTINY, ZKRATKY

Pro přepis arabštiny je používán v odborné literatuře běžný způsob transliterace. Jen u členu určitého je zaznamenána jeho případná asimilace s následující tzv. sluneční hláskou. Všechny slovní tvary jsou uváděny bez koncovkové flexe kromě případů, kde má naznačení koncovky pro výklad relevantní význam. Veškerý zmíněný a studovaný lexikální materiál lze nalézt v arabském písmu v plně vokalizované podobě v arabsko-českém slovníčku na samém konci práce (Příloha).

V textu jsou použité následující zkratky:

KA – klasická arabština

MSA – moderní spisovná arabština

2. STYLISTIKA ARABŠTINY

V této kapitole se pokusíme stručně charakterizovat arabský publicistický styl z hlediska funkčního, lexikálního a částečně i syntaktického. Než tak učiníme, musíme se obecně obeznámit s tím, co je nazýváno **funkčními styly**.

„Styl je způsob projevu, který vzniká cílevědomým výběrem, zákonitým uspořádáním a využitím jazykových i mimojazykových prostředků s ohledem na tematiku, situaci, funkci, záměr autora a obsahové složky projevu“ (Mistrík, 1985: 419). **Funkční styly** jsou pak takové způsoby projevu, které jsou vymezené svojí konkrétní funkcí. Jejich klasifikace se může v různých jazycích a u různých autorů lišit, navíc nemají pevné hranice a ani zcela ustálenou podobu, jelikož probíhají neustálým vývojem. Obvykle však bývají rozlišeny následující základní funkční styly: **objektivní styly** – **odborný** (populární a vědecký), **administrativní**; **objektivně-subjektivní styly** – **publicistický, řečnický, esejistický**; **subjektivní styly** – **hovorový** (někdy nazýván jako ‚prostě sdělovací‘) a **umělecký** (Mistrík, 1985: 423). Jindy bývají funkční styly rozděleny např. takto: **styly sdělovací** (věcné) – styl **prostě sdělovací, odborný** (zahrnuje i administrativní a esejistický styl) a **publicistický**; **styl esteticky sdělný**, tj. styl všech forem **umělecké literatury** (Chloupek et al., 1991:43-44).

Pokud jde o arabštinu, tak oblast stylistiky patří k těm nejméně probádaným. Na první pohled je zřejmé, že vzhledem k existenci diglosie je navíc situace o něco složitější, protože mimo oficiální styl a často i v něm hraje primární význam dialekt, který však nezasahuje do stylů psaných. Na některé stylistické odstíny v MSA se pokusil poukázat V. Monteil (1960: 305-351), ale jedná se spíše jen o předložení ukázek různých typů textů nebo písemně zachycených projevů, než o systematickou klasifikaci. K. Petráček u psané podoby spisovného jazyka, s vědomím problematičnosti, zmiňuje následující styly: **publicistický, vědecký, umělecký** a **rituální** (Petráček, 1977: 11). Archaizující rituální styl se silnou vazbou na KA hraje díky významu islámu bezpochyby důležitou roli a snad by bylo bez větších problémů možné postulovat i některé další styly (např. administrativní a rétorický). Je však nutné zdůraznit, že takováto definice stylů často nevychází ze stylistické analýzy arabštiny samotné, ale spíše jen odráží závěry teoretických prací obecné stylistiky a má tak značně impresivní charakter.

Pokusme se však blíže zaměřit na publicistický styl, který je v arabštině dlouhodobě dobře etablovaný a jenž představuje významnou platformu pro uplatnění MSA.

2.1. ARABSKÝ PUBLICISTICKÝ STYL

Arabský publicistický styl nebo to, co bývá nazýváno také „Media Arabic“, přičemž je takto akcentována též „zjednodušená“ výslovnost bez koncovkové flexe nejen u jmen ale i u sloves, představuje nejživější, nejdynamičtější se rozvíjející a zároveň nejvlivnější složku MSA, což je v posledních letech podpořeno především nástupem a rozvojem panarabských zpravodajských satelitních televizí (zejména *al-Ġazīra* a *al-ʿArabīja*), jež se těší velkému zájmu v celém arabském světě a přispívají tak k šíření MSA. My se ale vzhledem k tématu naší práce zaměříme jen na psanou formu publicistického stylu, která se však uplatňuje také v rozhlase a televizi, a to především v čtených přehledech zpráv a vůbec ve všech zpravodajských a publicistických relacích, kde tvoří podklady psaný text. Psaná forma publicistického stylu samozřejmě nalézá své místo i na internetu.

K základním vlastnostem publicistického stylu obecně patří především jeho monologická povaha, veřejný charakter a požadavek všeobecné srozumitelnosti. Dalšími vlastnostmi jsou pak informativní charakter, pestrost daná tématickým záběrem publicistických textů (domácí a zahraniční politika, ekonomika, kultura, sport a další tématicky zaměřené rubriky), faktografická zhuštěnost a zejména tématická aktuálnost. Vedle své funkce sdělné, informativní a komunikativní může publicistický styl také plnit funkci ovlivňovací, přesvědčovací a získávací. Právě toto platí v řadě arabských zemích o státem cenzurovaném tisku, rozhlase a televizi, které na jedné straně propagandou utužují kult osobnosti státníků a zkrášlují obraz vládnoucích stran a autoritativních režimů, a na straně druhé zase volbou výrazů posilují některé antagonistické postoje veřejnosti. Druhý případ můžeme dlouhodobě sledovat třeba u výběru výraziva v kontextech týkajících se Izraele a v posledních letech také Spojených států amerických poté, co podnikly invazi do Iráku.

Psaný publicistický styl v sobě zahrnuje řadu žánrů a s tím souvisejících literárních útvarů, které mohou hraničit s některým dalším funkčním stylem. Tyto žánry mohou být obecně rozděleny takto (Chloupek et al., 1991: 218-220; Mistrík, 1985: 468-477): žánry **zpravodajské** (krátká a dlouhá zpráva, interview, komuniké aj.), **analytické** (úvodník, komentář, recenze, kritika, polemika aj.) a **beletristické** (fejton, reportáž, sloupek aj.). Domníváme se, že v hlavních rysech můžeme bez větších problémů aplikovat tyto žánry i na arabský publicistický styl, ale tato problematika by si, pochopitelně, zasloužila podrobnější zkoumání.

Arabský publicistický styl je především v oblasti zpravodajství díky častému překladu agenturních zpráv z cizích jazyků (hl. angličtina a francouzština) a navíc v časové tísní vystaven cizím vlivům v oblasti lexikální i syntaktické. Nezřídka tak vznikají neologismy

a frazeologické kalky (doslovné překlady cizojazyčných frazémů či idiomů),² které mají buď efemérní charakter nebo se časem stávají součástí lexikální výbavy MSA.³ Jako příklad zdomácnělých frazeologických kalků můžeme uvést třeba *ġasala jadahu min al-'amr* ‚umýt si nad něčím ruce‘ (Šaraf, 2000: 253),⁴ *'a'ṭā 'd-ḍaw' al-'ahḍar* ‚dát něčemu zelenou‘⁵ (Holes, 2004: 315) nebo *la'iba dawrahu fī* ‚sehrát roli v‘ (as-Sāmarrā'ī, 200: 3).⁶ Pro arabský publicistický styl je také typický častý výskyt celé řady víceslovných konstrukcí, jimiž se arabština snaží opsat v cizích jazycích jednoslovné výrazy s prefixy nebo sufixy – substantiva, adjektiva a slovesa –, které specificky modifikují jejich význam. Jedná se především o termíny, kterým odpovídají české výrazy s privativními prefixy *ne-/de-/in-* (genitivní spojení s *'adam*, *'adīm*, *ma'ḍūm* a *ġajr* nebo prefixace *lā-*) a *bez-* (atributivní konstrukce s *ḥālin min*), dále prefixy *znovu-/re-* (gen. spoj. s *'i'āda* a sloveso *'a'āda* s mašdarem), *mnoho-/poly-/multi-* (*ta'addud* a *muta'addid* v gen. spoj.), *polo-/semi-* (konstrukce s *niṣf*), *pseudo-/kvazi-/polo-* (konstrukce se *šibh*), *samo-/auto-* (*dātī* jako přívlastek shodný), *pro-* (výrazy s *muwālin li-* a *muwālā*), *proti-/anti-* (výrazy s *mu'ādin li-*, *mu'ādā* a dalšími) a některými sufixy jako *-telný* (atributivní konstrukce s *qābil li-/ṣāliḥ li-*). Všechny tyto konstrukce a některé další budeme s pomocí korpusu publicistických textů podrobně analyzovat v kapitole 4.2.

V arabském publicistickém stylu je poměrně malý výskyt sloves a naopak značně vysoký výskyt jmenných tvarů a rozvitých jmenných konstrukcí, jejichž základem bývá mašdar a které často zkracují vedlejší věty se slovesem a kondenzují tak projev. Tyto vesměs pasivní konstrukce, které nemají činitele, „umožňují autorovi dodat svým tvrzením požadovanou příchut' objektivit y a jsou proto upřednostňované před alternativně tvořenými větami s určitými slovesnými tvary, které musejí označovat osobu“ (Holes, 2004: 320).

Často se objevují introfektivně tvořené pasivní slovesné tvary a někdy i s perifrastickým agensem po výrazu *min qibali* nebo alternativních výrazech (srov. Badawi et al., 2004: 385).⁷ Velmi typické je však perifrastické pasivum se slovesem *tamma* ‚být dokončen, udát se‘

² M. F. Sa'id ve své podrobné klasifikaci kalků v arabštině tento typ, který jsme pojmenovali „frazologickým kalkem“, nazývá „*syntactic calque*“ (1967: 106).

³ Velké množství takovýchto frazeologických kalků uvádí především as-Sāmarrā'ī (2000: 1-12), dále Monteil (1960: 306-312), Blau (1981: 60-128) a Stefkevych (1970: 108-113).

⁴ Např. *فلا مفر من غسل الأيدي الآن من نظام شيفاردنازه*. nezbývá mi teď, než si nad Ševarnadzeho režimem umýt ruce‘.

⁵ *ستعطي الضوء الاخضر لمستقبل المشروع الذي اثار جدالاً كبيراً في الاوساط السياسية والاقتصادية والبيئية* ‚dá zelenou budoucnosti toho projektu, který vyvolal silnou polemiku v politických, ekonomických i ekologických kruzích‘.

⁶ Např. *لعب الدور الرئيسي في بناء حزبه* ‚sehrál hlavní roli při budování vlastní strany‘.

⁷ Např. *سننظر في العقود التي وقعت من قبل الدول التي لم تقدم مساعدات للشعب العراقي* ‚Prověříme smlouvy, které byly podepsány státy, jež iráckému lidu nenabídly pomoc‘.

a mašdarem plnovýznamového slovesa ve funkci podmětu.⁸ C. Holes podotýká, že opis pasiva pomocí *tamma* je použito tam, kde je oznamováno dokončení nějakého trvání (durace) nebo opakování (iterace) a kde je kladen důraz spíše na výsledek nějakého procesu než na proces samotný. Introflektivně tvořené pasivum naopak spíše klade důraz na vymezený časový bod, kdy se daný děj uskutečnil (Holes, 2004: 317-319). Sloveso *tamma* však může být užito i v původním významu s prostým substantivem jako podmětem – např. *tammāt ad-dawra 'l-'ūlā li-'l-lağna* ‚proběhlo první zasedání komise‘ (Ashtiany, 1993: 29).

Dalším typickým rysem je časté užití slovesa *qāma bi-* (dosl. ‚provést, podniknout‘) s mašdarem, které slouží k pouhému opisu tvaru významového slovesa.⁹ Takovýto způsob vyjádření možná má své opodstatnění ve větším potenciálu rozvíjet mašdar dalšími přívlastky, než jaké výrazové prostředky by poskytovalo rozvíjení slovesného tvaru (Ashtiany, 1993: 29).

Před časem byla na anotovaném korpusu publicistických textů PADT zkoumána frekvence sloves, která ukázala, že kromě častého výskytu pomocných a sponových sloves (*kāna*, *lajsa*, *zāla*, *'ašbaḥa* IV.) a také některých modálních sloves (*'amkana* IV., *wağaba*, *'arāda* IV., *istaṭā'ca* X.), patří v první padesátce k zdaleka nejfrekventovanějším typům slovesa jako *qāla* a jeho bližší či vzdálenější synonyma, tj. *'akkada* II., *ḍakara*, *'aḍāfā* IV., *'ašāra* IV. (*ilā*), *'a'cana* IV., *'awḍaḥa* IV. a *'a'caba* IV. (*'an*). K dalším frekventovaným slovesům pak patří také *qāma*, *wašala*, *balaga*, *bada'a*, *i'catabara* VIII., *da'ā*, *ğā'a*, *qaddama* II., *ra'ā*, *'aqaḍa*, *'addā* II., *mattala* II., *waqa'ca*, *kašafa*, *'amila*, *šahida*, *'atā*, *wağada* a další.¹⁰ Můžeme ještě dodat, že nesmírně frekventovaná slovesa *i'catabara* a *'adda* v pasivu často plní funkci pouhé spony a jsou tak sémanticky prázdná (Oliverius, 1998: 22-23).

Na závěr našeho krátkého pojednání o publicistickém stylu se ještě zastavme u ze syntaktického hlediska nesmírně zajímavého jevu, jímž jsou v publicistických textech nadpisy článků. Pokud to nejsou neúplné nebo jmenné věty a obsahují subjekt i slovesný predikát, mají slovosled SVO (oproti jinak běžnému VSO) a sloveso je, jde-li o aktuální informaci z nedávné minulosti, ve tvaru imperfekta. V následném textu se pak daná informace objevuje

⁸ Např. المال, byla sestavena komise v čele s vicepremiérem ministrem financí.

⁹ Např. americký ministr zahraničí Colin Powell, كولن باول, بنفسه بزيارة الزعماء الأكراد, sám navštívil (dosl. ‚podnikl návštěvu‘) kurdské předáky.

¹⁰ Výpis frekvence provedl na přelomu let 2005/6 Mgr. Otakar Smrž a jednotlivé významy sloves a jejich valenci pak zkoumal autor této práce. U zmíněných sloves záměrně neuvádíme české významy, protože řada z nich má několik. Kromě některých jednoznačných případů s předložkou uvádíme jen tvar lexému.

již skutečně v perfektu.¹¹ Je-li i v nadpise perfektum, obvykle se zpráva váže k vzdálenější minulosti (Holes, 2004: 324-326).

Arabské publicistické texty mají řadu dalších rysů, které by stály za pozornost – např. odchylky od MSA v syntaxi, stereotypní konstrukce, časté chyby a dialektismy atd. Nás ale v kontextu této práce zajímají především ty rysy, které souvisejí s rozšiřováním slovní zásoby. Části z nich se budeme věnovat v kapitole 4.

¹¹ Např. titulok: تقرير حكومي يؤكد تحسّن ميزان المدفوعات المصري, vládní zpráva potvrdila zlepšení platební bilance Egypta; v textu: أكد تقرير حكومي مصري أن تحسناً طرأ على ميزان المدفوعات, zpráva egyptské vlády potvrdila, že u platební bilance došlo ke zlepšení.

3. METODY OBOHACOVÁNÍ SLOVNÍ ZÁSObY V MODERNÍ SPISOVNÉ ARABŠTINĚ

Modernizace arabštiny na úrovni syntaktické a lexikální, a tedy vznik MSA, je výsledkem dlouhodobého procesu, na jehož počátku stojí bližší kontakt arabského světa s Evropou a jejími národy, jazyky, technickými a kulturními výdobytky, sociálními a politickými institucemi a také politickými a hospodářskými ambicemi. Úzce souvisí s tím, co bývá nazýváno „arabskou obrodou“ (*nahḍa*).

V 19. a na počátku 20. století byly veškeré pokusy o modernizaci arabštiny, aby splňovala požadavky moderní doby plné vědecko-technického pokroku a kulturních, sociálních, politických a hospodářských přeměn, vedeny zejména snahou jednotlivců. Od konce první světové války a v dalších desetiletích postupně přebíraly péči o spisovný jazyk akademie arabského jazyka a další instituce, které vznikly nejprve v Sýrii (*Mağma^c al-luġa 'l-^carabīja bi-Dimašq* – zal. 1919), poté v Egyptě (*Mağma^c al-luġa 'l-^carabīja fī 'l-Qāhira* – zal. 1932), v Iráku (*al-Mağma^c al-^cilmī al-^cirāqī* – zal. 1947), v Jordánsku (*Mağma^c al-luġa 'l-^carabīja 'l-'urduunnī* – zal. 1976) a Súdánu (*Mağma^c al-luġa 'l-^carabīja fī 'l-Ḥarṭūm* – zal. 1993). Činnost těchto akademií koordinuje Svaz akademií arabského jazyka (*Ittiḥād al-mağām^c al-luġawīja 'l-^cilmīja 'l-^carabīja*) založený v roce 1971 se sídlem v Káhiře. Tyto instituce dbají o ochranu a modernizaci spisovného jazyka a zabývají se především tvorbou, schvalováním a publikováním vědecké terminologie. Další významnou institucí je také *Maktab tansīq at-ta^crīb* se sídlem v Rabatu, který se specializuje na sjednocování vědecké terminologie a ve spolupráci s kulturní podorganizací Ligy arabských států ALECSO vydává rozsáhlou edici trojjazyčných slovníků (ar.-angl.-fr.) vědecké terminologie z nejrůznějších oborů.¹² Je však nutné poukázat na to, že „rozšíření této terminologie mezi odborníky a vzdělanou veřejností není v uspokojivém stavu a příčinou tohoto nedostatku není terminologie samotná, jak se někteří mylně domnívají, ale neexistence praktických opatření pro užívání vědecké terminologie a neexistence jazykové politiky v arabských zemích. Terminologie nějakého vědního oboru bude mít cenu jedině tehdy, když bude komunikace v tomto oboru probíhat v arabštině“ (Ḥiġāzī, 1998: 63).

V této teoretické kapitole se zaměříme na slovotvorné metody, které se využívají v MSA k obohacování lexikonu převážně při tvorbě vědecké terminologie. Jsou jimi:

- 1) **derivace** (*ištiqāq*) – odvození nových slov z existujících kořenů
- 2) **arabizace** (*ta^crīb*) – přejímání cizích slov
- 3) **kompozice** (*naḥt*) – slovotvorba skládáním slov nebo jejich fragmentů

¹² Základní přehled o založení a činnosti těchto institucí přináší zejména M. F. Ḥiġāzī (1994: 421-447; 1998: 54-79) a M. Sawie (2007: 634-642), který uvádí i podrobnou bibliografii.

4) **sémantický posun** (*mağāz*) existujících slov

5) **překlad** (*targama*) – doslovný překlad (kalk) nebo opis cizího termínu

Je třeba poznamenat, že jednotlivé metody se do jisté míry mohou vzájemně kombinovat a především metoda derivace prochází napříč celým slovotvorným systémem. Nesmírně zajímavým a bezpochyby významným faktorem při obohacování lexikonu MSA na institucionální úrovni i naprosto spontánním způsobem je především vliv cizích jazykových modelů (viz 3.5.).

3.1. DERIVACE (*ištiqāq*)

První ze slovotvorných metod, o níž ve stručnosti pojednáme, představuje **odvozování, derivace** (*ištiqāq*) nových slov z existujících arabských kořenů v souladu s principem analogie (*qijās*). Tato metoda je v rámci metodologie tvorby jednoslovné terminologie schválené Akademií arabského jazyka v Káhiře nejproduktivnější (Shraybom-Shivtiel, 1993: 199). Význam termínu *ištiqāq* v arabské lingvistické tradici se však neomezuje jen na odvozování nových slov, ale v širším smyslu zahrnuje také jmennou a slovesnou flexi (Drozdík, 1981-82: 80).¹³ Termín *ištiqāq* bývá též překládán jako etymologie (Larcher, 2006: 575).

Systém slovotvorby v arabštině je založený na splynutí konzonantního kořenového morfému nesoucího základní význam s morfémem vokalizace/vokalizačním schematem (pattern/template), jenž teprve daný význam kořene aktualizuje a vytváří společně jednoduchý slovní kmen, nebo ještě v kombinaci s afixy (prefixy, infixy a sufixy) tvoří složený slovní kmen (Petráček, 1977: 34-36). Takovýto jednoduchý (kořen + vokalizace) nebo složený slovní kmen (kořen + vokalizace + afix) může být bází pro další slovotvorné procesy. **Derivace** (*ištiqāq*) je pak slovotvorný proces, kdy je z původního slova, tj. **báze** (*ašl* n. *muštaqq minhu*), odvozen rezultat - **derivát** (*muštaqq*) při uplatnění principu analogie (*qijās*), která stanovuje na základě v arabštině existujících afixů a vokalizačních schémat, jak bude tento derivát vypadat a jak může být modifikován jeho význam oproti bázi. V arabštině tedy rozeznáváme dva derivační prvky (morfémy) – **afixy** a **vokalizační schema** a můžeme proto hovořit o třech typech derivace (Drozdík, 1981-82: 82):

1) **externí derivace**, tj. afixace – např. sufixace *ḥadīd* ‚železo‘ (subst.) + *ī* (adjektivní vztahový suf. *nisba*) > *ḥadīdī* ‚železný‘ (adj.)

¹³ Nezahrnuje však koncovkovou flexi u imperfektních slovesných modů a jmen, ta bývá nazývána termínem *ʿirāb*.

2) **interní derivace**, tj. změna vokalizačního schematu – např. *katab(-a)* ‚psát‘ (sloveso – dosl. ‚on napsal‘) > *kātib* ‚píšící; písař, spisovatel‘ – tedy změna vokalizačního schematu z *CaCaC(-a)* na *CāCiC*

3) **kombinace externí a interní derivace**, tj. afixace a změna vokalizačního schematu zároveň – např. *katab(-a)* ‚psát‘ > *maktab* ‚psací stůl, kancelář, úřad‘ – afixace resp. prefixace *ma-* + změna vokalizačního schematu z *CaCaC(-a)* na *(ma-)CθCaC*¹⁴

Dosazením konzonantů do vokalizačního schematu, případně ještě s afixací, nám vznikají **slovotvorné vzory** (*ʿawzān/qawālib*), jež tedy zahrnují derivační typ 2 a 3 a které zpravidla specificky modifikují význam kořene. Takovýchto slovotvorných vzorů, o něž se právě opírá zmíněná metoda analogie (*qijās*), existuje v arabštině mnoho. My se však v následujícím přehledu omezíme, kromě derivace sufixací, jen na ty v MSA nejproduktivnější. Obecně lze rozlišit deverbativní a denominativní derivace, přičemž je někdy obtížné rozeznat, co bylo pro daný derivát skutečnou bází.

a) Nominální deriváty

1) Externí derivace

1a) **Adjektivní sufix -ī** (*nisba*) – Tento nesmírně produktivní způsob derivace se tvoří zejména pomocí sufixace báze substantiv/mašdarů (tedy denominace) mužského i ženského rodu převážně v singuláru. V MSA se ale stále více prosazuje i takováto sufixace plurálu. Řada takto odvozených adjektiv se substantivizuje (bližší analýza viz 4.1.2.).

- subst. v sg. – např. *sijāsa* ‚politika‘ + *-ī* > *sijāsī* ‚politický; politik‘ (k bázi *sijās*)

- subst v pl. – např. *ġamāhīr* ‚masy, davy‘ + *-ī* > *ġamāhīrī* ‚masový‘

1b) **Derivace abstrakt sufixem -īja** (*mašdar šināʿī*) – Tento další velmi produktivní způsob derivace úzce souvisí s předchozím odvozováním s *nisbou* (bližší analýza viz 4.1.3.).

Např. *mawtūqīja* ‚spolehlivost‘ (neologismus) < *mawtūq bihi* ‚důvěryhodný‘ + *-īja*

1c) **Derivace jednotlivin** (*nomina unitatis* – *ʿasmāʿ al-wahda*) **z jmen kolektivních a hromadných** (*nomina collectiva*) označujících některá zvířata, rostliny a předměty (nikoli však lidské bytosti) pomocí ženského sufixu **-a(t)** (*tāʿ marbūta*). Obvykle až z *nom. un.* dochází k pluralizaci buď pomocí vnějšího plurálu ženského rodu, nebo vnitřního, tzv. lomeného plurálu.

¹⁴ Znak θ označuje nulový vokál.

Např. *darr* ‚atomy‘ > *darra* ‚atom‘ > pl. *darrāt* ‚atomy‘ nebo *mawğ* ‚vlny‘ > *mawğa* ‚vlna‘ > pl. *mauğāt/’amwāğ* ‚vlny‘ (Drozdík, 1981-82, 92)

K derivaci jednotlivin z kolektivních jmen označujících lidské bytosti může docházet také pomocí zmíněného sufixu *-ī* (*nisba*), a to konkrétně u jmen označujících některé národy (blíže viz 4.1.2.).

2) Interní derivace

2a) Derivace **jmen zdrodných** (*nomina deminutiva – at-tašgīr*) nalézá uplatnění také při tvorbě vědecké terminologie – vzory *fu^cajl/fu^caj^cil/fu^caj^cīl* (srov. Wright, 1896 I: 166-175). Např. *ğuzaj’* ‚molekula‘ < *ğuz’* ‚díl‘ (Drozdík, 1981-82: 88).

2b) Vzor *fa^cāla* pro označení profese nebo druhu činnosti – např. *ğirāha* ‚chirurgie‘ nebo *šihāfa* ‚žurnalistika, tisk‘ (Stetkevych, 1970: 15).

2c) Vzor *fa^{cc}āl* (*ism al-mubālağa*) zejména pro označení příslušníků profesí nebo osob pravidelně provozujících nějakou činnost, může však také označovat nástroj nebo přístroj – např. *ğarrāh* ‚chirurg‘, *tajjār* ‚pilot, letec‘ (Stetkevych, 1970: 16) nebo *‘addād* ‚počítadlo‘ (Drozdík, 1981-82: 89).

2d) Vzor *fa^{cc}āla* označuje zejména nástroj nebo přístroj a někdy také činnost se vztahem k nějakému místu. Tvarově se překrývá s tvarem feminina od předcházejícího vzoru – např. *ğassāla* ‚pračka‘ nebo *dabbāba* ‚tank‘ (Drozdík, 1981-82: 89). Obdobné významy jako vzor *fa^{cc}āla* tvoří také participium aktivní I. kmene ve tvaru feminina *fa^cīla*.

3) Kombinace externí a interní derivace

3a) **Nástroje** (*nomina instrumenti – ‘asmā’ al-’āla*) podle vzorů *mif^cal/mif^cāl/mif^cala*.

mif^cal – např. *miğhar* ‚mikroskop‘

mif^cāl – např. *miqjās* ‚měřič‘ (součást víceslovných termínů)

mif^cala – např. *mirwaħa* ‚větrák, vrtule‘

3b) Označení místa a času děje (*nomina loci et temporis – ‘asmā’ al-‘makān wa-’z-zamān*) se derivují podle vzorů *maf^cal/maf^cil/maf^cala/maf^cila*

maf^cal – např. *ma^chad* ‚ústav, institut‘

maf^cil – např. *maw^cid* ‚místo a čas setkání‘

maf^cala – např. *maṭba^ca* ‚tiskárna‘

b) Verbální deriváty

Do skupiny slovesných derivátů od troj- a čtyřkonzonantních kořenů, jež se nacházejí v samém centru derivačního systému arabštiny, zařazujeme i od sloves odvozené (tedy deverbativní) jmenné tvary – **participia** a **podstatná jména slovesná** (*mašdary*), protože stojí někde na pomezí mezi slovesem a jménem. Ta se v substantivizované podobě výrazným způsobem podílejí na obohacování slovní zásoby (participia i v podobě adjektiv). Systém derivace v rámci slovesného systému je dostatečně zmapován, proto se v tomto stručném nástinu omezíme jen na pár poznámek.

Oproti KA, která rozvíjela u **trojkonzonantních kořenů** celkem patnáct tzv. **slovesných kmenů** (I. základní a II.-XV. rozšířené), v MSA se realizuje kmenů pouze deset (I.-X.). Kromě čistě denominativního resp. deadjektivního IX. kmenu, jsou všechny rozšířené kmeny převážně deverbativního původu (Drozdík, 1981-82: 96). Kmen I. je základní (*fa^cal/fa^cil/fa^cul*) a rozšířené (tj. odvozené) kmeny jsou derivovány prostřednictvím změny vokalizačního schématu (II. a III.) nebo prefixací (IV.-VII., X.) či infixací (VIII.)¹⁵ v kombinaci se změnou vokalizačního schématu. Ze systémového a sémantického hlediska jsou kmeny I.-IV. primární a V.-VIII. a X. sekundární odvozené z těch primárních.

Participia rozšířených kmenů mají shodnou vokalizaci jako imperfektní kmen příslušného slovesa (aktivní a pasivní rod) s prefixem *mu-*. Stojí za to zmínit, že řada substantivizovaných pasivních participií II., VIII. a X. kmene též vyjadřuje místní aspekt – např. *mudarrağ* (II.) ‚amfiteátr‘, *muħtabar* (VIII.) ‚laboratoř‘ a *mustašfan* (X.) ‚nemocnice‘ (Drozdík, 1981-82: 95). **Mašdary** sloves základního kmene mají řadu forem a jsou proto nepředvídatelné, ale u kmenů rozšířených mají naopak formy pravidelné. U kmenů II. a III. se v MSA realizují dvě formy mašdarů (II. kmen má původně tři formy).

Pokud jde o **čtyřkonzonantní slovesa** a od nich odvozené nominální tvary, tak ta se v MSA realizují jen ve dvou kmenech, tj. v I. základním a II. odvozeném (prefix *ta-*). Tento typ sloves je v MSA významný především proto, že se v něm realizuje řada cizích přejímek, jež prošly resegmentací v souladu s kořenově-vokalizačním morfematským systémem arabštiny (blíže viz oddíl Arabizace 3.2. a 4.1.1.2.). Některá čtyřkonzonantní slovesa jsou navíc denominativní. Ta byla někdy také derivována z původních trojkonzonantních jmen s prefixem a prošla morfematskou resegmentací a byla tak rozložena na sekundární čtyřkonzonantní kořen nebo byl původně trojkonzonantní kořen rozšířen o další radikál.

¹⁵ Infix *-ta-* u VIII. slovesného kmene (*ifta^cala*) je původní prefix, jenž se z fonetických důvodů přesunul dovnitř kmene (Petráček, 1977: 38).

Některým takovýmto tzv. sekundárně odvozeným kořenům se budeme věnovat ve zvláštním oddíle analytické části (viz 4.1.4.).

Kromě výše zmíněného „standardního“ způsobu derivace, který bývá arabskými lingvisty obvykle nazýván *al-ištiqāq aš-šaġīr*, bývají při obohacování lexikonu někdy brány do úvahy ještě další dvě derivační metody – *qalb* (neboli *al-ištiqāq al-kabīr*) a *'ibdāl* (neboli *al-ištiqāq al-'akbar*). *Qalb* (dosl. ‚převrácení‘) představuje derivaci nových výrazů převrácením pořadí konzontanů kořene báze a rezultat tohoto procesu zůstává spřízněn s původním významem. *'Ibdāl* (dosl. ‚záměna‘) je oproti tomu odvozovací metoda, kdy dochází ke změně jednoho z konzontanů kořene báze, přičemž je opět zachována sémantická vazba mezi bází a rezultátem takovéto derivace (Stetkevych, 1970: 46-47; Tarzī, 1968: 16-17). Egyptský lingvista *'Abdallāh 'Amīn* k těmto třem derivačním metodám připojil ještě čtvrtou, kterou nazval *al-'ištiqāq al-kubbār*, kdy vzniká nové slovo kompozicí dvou nebo více bází či jejich fragmentů a rezultat pak odráží význam všech svých konstituentů (Drozdík, 1981-82: 81-82; Tarzī, 1968: 16). O této metodě, jež se nazývá *naħt*, pojednáme podrobněji později (viz 3.3.).

3.2. ARABIZACE (*ta' rīb*)

Druhou slovotvornou metodu, která se významně podílí na obohacování arabského lexikonu, představuje **přejímání cizích slov (*ta' rīb*)**.¹⁶ Hlavními příčinami procesu přejímání slov z cizích jazyků je zejména naléhavá potřeba rozvoje vědecko-technické terminologie a zároveň nedostatek času na obezřetnou tvorbu takovéto terminologie vlastními slovotvornými prostředky (Drozdík, 1979: 21). Z evropských jazyků má na MSA největší vliv francouzština a především ve světovém měřítku stále dominantnější angličtina. Přesná identifikace zdrojového jazyka té či oné výpůjčky však není vždy jednoduchá, zejména jednali se o termíny, které mají mezinárodní charakter.¹⁷

Přejímání cizích slov do arabštiny, jenž bylo výsledkem mezikulturního kontaktu a překládání literárních, filosofických a vědeckých děl jiných národů, probíhalo pochopitelně v průběhu celé historie. I starší vrstvy arabštiny tak obsahují řadu lexikálních výpůjček,

¹⁶ Termín *ta' rīb* (dosl. ‚arabizace, překlad do arabštiny‘), který obvykle užívají arabští autoři ve spojení s přejímáním cizích slov, je polysémnní lexém, jenž může mít v zásadě tři významy: 1) v úzkém slova smyslu termín pro označení procesu obohacování slovní zásoby přejímáním cizích slov (námi sledovaný význam); 2) tvorba nové slovní zásoby obecně zahrnující systém všech slovotvorných procesů bez ohledu na to, zda jsou stimulovány cizími modely nebo ne; 3) znovuzavedení arabštiny jakožto národního jazyka do všech oblastí komunikace poté, co byla na nějakou dobu nahrazena cizím koloniálním jazykem (Drozdík, 1979: 21-22).

¹⁷ Kritérii klasifikace a problémy při určení zdrojového jazyka u cizích výpůjček se podrobně zabývá T. Baccouche (1994: 47-78).

z nichž některé se natolik asimilovaly, že nejsou rodilými mluvčími považovány za cizorodý prvek. Dokonce i Korán obsahuje celou řadu slov cizího původu. Jedná se především o slova perského, syrského, řeckého a latinského původu, přičemž se lze domnívat, že některé z těchto přejímek přešly do arabštiny přes syrštinu.¹⁸ Jako příklad můžeme uvést z teologického hlediska v muslimské tradici zásadní pojem *širāt* ‚cesta, stezka‘, jenž je přejímkou z latiny (lat. *strata* – zřejmě přes řečtinu a syrštinu). A. Jeffery ve své dnes již klasické studii rozeznává tři typy cizích prvků v lexiku Koránu: 1) čistě nearabská slova; 2) slova se semitským kořenem, která mohou být arabská, ale jejichž význam neodpovídá významu tohoto kořene v arabštině – přenos významu z jiného semitského jazyka; 3) běžná arabská slova, jejichž význam je v Koránu zabarven významem používaným u obdobného slova v jiném semitském jazyce (Jeffery, 1938: 39-40). Cizím slovům v KA a zejména v Koránu samozřejmě věnovala pozornost i středověká arabská lexikografie (Kopf, 1976). K nejvýznamnějším dílům v tomto směru určitě patří *al-Ġawālīqīho* (z. 1144) práce *al-Mu‘arrab min al-kalām al-‘a‘ġamī*.

Pokusíme-li se stručně klasifikovat lexikální výpůjčky v MSA, můžeme podle jejich míry asimilace/neasimilace do arabského slovo tvorného systému vymezit dva typy (Drozdík, 1980: 134-135):¹⁹

1) **Výpůjčky, jež neprošly resegmentací** na morfémových hranicích arabského systému kořen-vokalizační schema a jsou tedy považovány za jednomorfémové jednotky – např. *tīlīvizjōn* ‚televize‘. Počet konzontanů těchto výpůjček obvykle převyšuje počet konzontanů běžných arabských kořenů, je tedy vyšší než čtyři. Jelikož u nich nebyl rozlišen kořen a v arabštině existující vokalizační schema, nemohou podstupovat dalším interním derivačním procesům ale jen **derivaci externí** pomocí afixů (viz 3.1.a1). Mohou tedy přibírat:

- adjektivní suf. **-ī** (*nīsba*) včetně singulativní funkce u konkrétních případů – např. *tīlīvizjūnī* ‚televizní‘ (podrobně *nīsba* viz 4.1.2.).
- suf. **-īja** pro tvorbu abstrakt – např. *‘otomātīkīja* ‚automatizmus‘ (podrobně suf. *-īja* viz 4.1.3).
- suf. **-a(t)** jako singulativní znak k vymezení *nomina unitatis* v opozici s bezpříznakovým druhovým či kolektivním jménem – např. *‘asbirīna* ‚jeden aspirin‘ oproti *‘asbirīn* ‚aspirín (látka)‘.

¹⁸ Úvod do této problematiky včetně recentní bibliografie podává Rippin (2002: 226-237).

¹⁹ Fonologická klasifikace výpůjček v této práci prováděna nebude – podrobněji viz Sa‘id (1967: 46-57) a zejména Baccouche (1994: 161-326).

Tento typ výpůjček tvoří výhradně vnější plurál (srov. Drozdík: 1979-80: 66-72) převážně s ženským suf. pl. **-āt**, a to bez ohledu na rod – např. *kādirāt* ‚kádry‘. Jen u pl. s *nisbou* s odkazem na muž. rod osob je vnější mužský pl. *-ūna*.²⁰ U některých jmen této skupiny mohlo alternativně dojít i k morfematičké resegmentaci (viz další skupina) a pak tvoří i vnitřní plurál – např. *kādir* ‚kádr‘ > *kawādir* (srov. výše).

2) **Výpůjčky, které prošly resegmentací** na morfémových hranicích systému kořen-vokalizační schema a začlenily se do arabského slovotvorného systému. Tyto výpůjčky mohou podstupovat další interní i externí derivační procesy a mohou a nemusí tvořit vnitřní lomený plurál.

Tyto výpůjčky lze ještě rozdělit na dvě skupiny:

a) **Výpůjčky v pravém smyslu**, které prošly resegmentací. U těch bylo po přechodu z donorního do akceptorního jazyka rozlišeno vokalizační schema, které shodou okolností odpovídalo nějakému z arabských slovotvorných vzorů, a tak mohl být abstrahován kořen – např. *film* (pl. *'aflām*) > vokalizační schema *CiCC* + kořen *FLM*.

b) **Výpůjčky, u nichž byl už cizí kořenový morfém dosazen do původního arabského vokalizačního schematu/slovotvorného vzoru**.²¹ Jedná se tedy o další deriváty od dříve identifikovaného kořene. Např. čtyřkonzonantní sloveso *talfana* ‚telefonovat‘ < slovní vzor *CaCCaCa* + kořen *TLFN* (< *tilifūn*).

Jak už to bývá, řada výpůjček přechází do MSA naprosto spontánně a takto kolující slova pak jsou buď dodatečně schválena akademiemi arabského jazyka, nebo je vyvíjena snaha nahradit je domácími neologismy tvořenými jednou z ostatních zmíněných slovotvorných metod. Obecně lze konstatovat, že na půdě jazykových akademií panuje preference ostatních slovotvorných metod před přejímáním cizích slov. Jedinou slovotvornou metodou, jež stojí na žebříčku preferencí ještě níže než *ta^crīb*, je tvorba kompozit (*naḥt*) – (Ḥiḡāzī, 1998: 67-68). Snaha ochránit arabštinu před zanesením cizorodých prvků však z důvodu nutné potřeby terminologie a časové nouze je v praxi stejně upozaděna a do arabštiny se tak dostává řada termínů cizího původu.

K přenosu cizích slov samozřejmě dochází také do arabských dialektů, které jsou vystaveny kontaktu s dalšími jazyky a slovní zásoba se v nich rozšiřuje naprosto spontánně. I v jejich případě bychom mohli na klasifikaci výpůjček aplikovat výše uvedený model. Jako příklad si můžeme vzít třeba tuniský dialekt. F. Talmoudi ve své studii (1986) podrobil

²⁰ Některá substantiva mužského rodu s *nisbou* výjimečně tvoří i plurál zakončený na *-a(t)* – např. *makwaḡ* ‚žehlíř, prادلák‘ (tur.) – *makwaḡija* (Drozdík, 1979-80: 71).

²¹ Pro tuto skupinu resegmentovaných přejímek používá L. Drozdík i M. F. Sa'id (1967: 89-91) termín „*loan derivatives*“ oproti označení „*loanforms*“ pro výpůjčky typu (1) a (2a).

zkoumání 24 sloves, jež mají původ v některém z románských jazyků. Uvedme pro ilustraci sloveso II. kmene *dawwaš* ‚osprchovat se‘ (Talmoudi, 1986: 102-105), které bylo derivováno denominací ze substantiva *dūš* ‚sprcha‘ (pl. *’adwāš*)²² < z franc. *douche*. Substantivum *dūš*, které bylo identifikováno jako kořen s prostředním slabým radikálem (*DWŠ*), lze klasifikovat jako první typ výpůjček, jež prošly morfemickou resegmentací a zmíněné sloveso *dawwaš* II. je pak možné prohlásit za druhý typ takovýchto výpůjček (tedy tzv. *loan derivatives*).

3.3. KOMPOZICE (*naht*)

Další metodu obohacování slovní zásoby v arabštině, jež je schválena Akademií arabského jazyka pro tvorbu vědecké terminologie, představuje **kompozice** (*naht*). Obecně se jedná o slovotvorný způsob, při němž spojením dvou či více slov vznikají **složeniny**, **kompozita** (*manḥūtāt*, sg. *manḥūt*). Tento způsob slovotvorby je v MSA jednoznačně motivován vytvářením ekvivalentů terminologie v evropských jazycích.

Tato metoda byla v omezené míře uplatňována i v KA a také v MSA představuje poněkud okrajový způsob tvoření slov, který se využívá zejména při vytváření arabských ekvivalentů vědecké terminologie, selžou-li ostatní slovotvorné způsoby. Jak uvidíme, metoda tvoření slov *naht* v arabské lingvistické tradici zahrnuje kromě kompozice samotné – skládání dvou či více slov resp. kmenů, jehož výsledkem je nový složený lexém – také další slovotvorné postupy jako abreviace a derivace pomocí aglutinace. Slovotvorná metoda *naht* byla navíc velice diskutována mezi moderními arabskými lingvisty a členy akademií arabského jazyka a měla své odpůrce i zastánce. První z nich se k této metodě stavěli buď zcela odmítavě – tvrdili, že arabština je přece jazykem **derivace**, i když jsou doloženy případy užití *naht* v klasickém jazyce, tak možnosti této metody již byly vyčerpány a proto je záležitostí minulosti – nebo její využití velice omezovali. Druhá skupina v metodě *naht* naopak spatřovala příležitost, jak efektivně modernizovat lexikon arabštiny, aby splňoval všechny požadavky doby a držel krok s technologickým rozvojem a dokonce ji prohlašovali za plnohodnotný způsob **derivace** (*ištiqāq*) v souladu s principem **analogie** (*qijās*). Neméně žhavá diskuse také panovala a stále panuje nad metodologií tohoto způsobu slovotvorby.²³

Faktem je, že v roce 1965 byla tato metoda Akademií arabského jazyka v Káhiře uznána za plnohodnotný způsob tvorby nových slov v případě nutnosti, a to za předpokladu, že výsledky tohoto procesu (*manḥūtāt*) budou, pokud možno, odrážet konzonantní skladbu

²² Tento plurál Talmoudi neuvádí, ale autor této práce se s ním při pobytech v Tunisku běžně setkal.

²³ Podrobnou diskuzi mezi arabskými lingvisty a akademiky uvádí především studie M. R. al-Ḥamzāwīho (1998: 79-92), který ji celou zasvětil podpoře slovotvorné metody *naht* založenou na teoretických přístupech Ibn Fārise, podle něj největšího teoretika *naht* všech dob.

původních slov. Tato nová substantiva, adjektiva a slovesa musejí odpovídat v souladu s principem analogie (*qijās*) v arabštině existujícím slovním vzorům (patterns – *qawālib* n. *'awzān*). Vztahová adjektiva musejí mít sufix *-ī* (*nisba*) a slovesa mají být čtyřkonzonantní v základním nebo II. slovesném kmeni - I. *fa^clala*/II. *tafa^clala* (al-Ḥamzāwī, 1998: 91-92).

Za vůbec prvního, kdo definoval termín *naḥt* (dosl. ‚otesání, osekání‘), je považován slavný arabský filolog al-Ḥalīl ibn Aḥmad (z. 786 nebo 791), systematizátor arabského poetického metrického systému a autor významného slovníku *Kitāb al-^cAjn*, avšak prvním skutečným teoretikem této problematiky byl určitě až v 10. století filolog perského původu Aḥmad ibn Fāris (z. 1004), jenž ve svém lexikografickém díle *Maqāyīs al-luġa* a i v jeho pozdějších dvou zestručněných verzích *as-Šāhibī fī 'l-luġa* a *Muġmal al-luġa al-^carabīja* pokládal většinu čtyř- a pětikonzonantních arabských slov za tzv. kompozita (*manḥūtāt*) vzniklá ze slov trojkonzonantních. Rozlišil přitom na základě etymologie dva druhy takovýchto kompozit (sloves, substantiv i adjektiv):

- 1) kompozita vytvořená spojením a zároveň zkrácením dvou či tří trojkonzonantních slov – tzv. *naḥt qijāsī*
- 2) původně trojkonzonantní slova rozšířená o radikál na začátku, uprostřed nebo na konci slova – tzv. *naḥt muštaqq* (al-Ḥamzāwī, 1998: 58).

V díle *Šāhibī fī 'l-luġa* Ibn Fāris hovoří o prvním způsobu takto:

„Arabové ze dvou slov vytesají jedno a je to určitý způsob zkracování...a náš názor je takový, že většina toho, co má více než tři konzony, je kompozitem, jako když například Arabové řeknou silnému muži „*ḍibaṭr*“ (‚pevně stavěný‘), což pochází z „*ḍabaṭa*“ (‚být silný‘ o člověku nebo velbloudu) a „*dabara*“ (‚mít pevnou kostru i maso‘)...“²⁴

Jak můžeme vidět, čtyřkonzonantní adjektivum *ḍibaṭr* jím bylo identifikováno jako rezultat kompozice dvou trojkonzonantních slov s elizí jednoho z konzonantů. M. R. al-Ḥamzāwī podrobil detailnímu zkoumání pasáže týkající se *naḥt* u Ibn Fārise a dospěl k obecnému pravidlu, jež o takovémto kompozitu praví, že „jsou ponechány odlišné prvky z původních slov (*al-manḥūt minhā*, sg. *manḥūt minhu*) a elidován je jeden z prvků, v němž se tato slova navzájem podobají“ (1998: 56).

Druhý typ *naḥt* u Ibn Fārise, tj. rozšíření trojkonzonantního kořene na čtyřkonzonantní, pak podle al-Ḥamzāwīho analýzy většinou slouží k nejrůznějším druhům zdůraznění (*mubālaġa*) souvisejících s charakterovými vlastnostmi

²⁴ Podle citace Fu'āda Tarzīho (1968: 353). Navzdory komentáři F. Tarzīho v pozn. 5 i angl. překladu J. Stetkevychy (1970: 50) uvádějícího ve statí jako příklad totéž slovo, překládám sloveso *ḍabaṭa* podle E. W. Lanea (1968, V: 1765).

a vzezřením. Tyto výrazy se vztahují k člověku (muži i ženě), domestikované a divoké zvěři, vodě, palmám a odrážejí tak předislámského člověka, jeho životní prostředí a beduínský způsob života (Tamtéž: 52). V díle *Muğmal al-luġa al-^carabīja* Ibn Fāris zmínil ještě další typ *naħt*, jímž je v zásadě jakási abreviace často opakovaných většinou náboženských formulí o celé větě typu *basmala* – pronést: *bi-smi 'llāh [ar-rahmān ar-rahīm]* ‚ve jménu Boha, Milosrdného, Slitovného‘. Na Ibn Fārisovy poznatky na poli *naħt* pak do značné míry navázala i řada pozdějších filologů, např. at-Ta^cālībī (z. 1038) a as-Sujūṭī (z. 1505), ne vždy však používali Ibn Fārisem rozpracovanou terminologii.

Jak jsme již naznačili, metoda kompozice (*naħt*) v arabské jazykovědné tradici zahrnuje více slovotvorných principů než jen kompozici v pravém slova smyslu, jak ji známe z indoevropských jazyků, proto tato problematika skýtá řadu obtíží a rozdílných přístupů. V následujícím přehledu se na základě shodných rysů sami pokusíme o stručnou klasifikaci, přičemž vezmeme v úvahu i přístupy arabské jazykovědy. V případech, které nelze považovat za skutečná kompozita, i když jde o jednoslovné jednotky, používáme provizorní označení **pseudokompozita**. Naším provizorním kritériem pro dichotomii kompozitum/pseudokompozitum je uchování/ztráta konzonantní skladby kořenů původních konstituentů vzhledem k tomu, že slovní kořen je v semitských jazycích nositelem sémantického významu.

a) Pseudokompozita tvořená abreviací

Do této skupiny, kterou s vědomím nepřesnosti nazýváme určitou formou abreviace, konkrétně jde o „zkrácení skupiny slov do jednoho slova“ (Gacek, 2006: 1), patří čtyřkonzonantní slovesa základního kmene (*fa^clala*) a od nich odvozené mašdary a participia typu výše zmíněného slovesa *basmala*. Výsledek takového zkrácení obsahuje některé konzonanty původních slov. Arabští lingvisté tato pseudokompozita jednotně považují za výsledek slovotvorného procesu *naħt*, my je však za skutečná kompozita nepovažujeme, jelikož jednoznačně narušují kořenovou strukturu původních konstituentů. Mezi takováto slova patří:

- 1) **slova z KA**, jež ve většině případů označují pronášení konvenčních náboženských formulí a eulogií. Vedle zmíněného slovesa *basmala* bývají nejčastěji uváděna také *ħawqala* či *ħawlaqa* – proslovit: *lā ħawla wa-lā quwwata 'illā bi-'llāhi* ‚Není síly ani moci leč u Boha‘, *ħamdala* – pronést: *al-ħamdu li-'llāhi*

‚Chvála Bohu‘ nebo *dam^caza* – proslovit: *’adāma ’llāhu ^cizzaka* ‚Necht’ Bůh uchová tvou slávu‘ (Ali, 2006: 452).²⁵

2) **vědecká terminologie MSA**, kdy jde taktéž o zkrácení víceslovného výrazu. Nejčastěji bývá jako příklad uváděno sloveso *ḥalma’a* (též Al-Khatib, 2000: 383) ‚provádět hydrolýzu‘ – zkrácené z *ḥallala bi-’l-mā’*.

b) Pseudokompozita s elizí konzontanů

Tento typ pseudokompozit, jenž plně odpovídá duchu *naḥt*, koresponduje s Ibn Fārisovou první skupinou, tj. slovy tvořenými splynutím většinou dvou trojkonzonantních konstituentů s výslednou elizí minimálně jednoho z radikálů. Z tohoto důvodu takováto slova za kompozita nepovažujeme, neboť je opět narušena kořenová struktura původních konstituentů (bází). Tato slova většinou pocházejí z KA, ale některá z nich přešla i do lexikonu MSA. Tento typ zahrnuje:

1) **čtyřkonzonantní slovesa** – např. *ba^cṭara* ‚rozházet‘ < *ba^cata* + *’atāra* IV. (Tarzī, 1968: 358); *kahraṭas* ‚elektromagnetismus‘ < *kahraba* ‚elektrifikovat‘ + *maḡnāṭis* ‚magnet‘ (Badawi et al., 2004: 751)

2) **substantiva** – např. *ḡulmūd* ‚kámen, balvan‘ < *ḡaluda* ‚být pevný‘ + *ḡamada* ‚ztuhnout, ztvrdnout‘ (Ali, 2006: 452; Stetkevych, 1970: 50)

3) **adjektiva** – např. *ḍibaṭr* ‚pevně stavěný‘ (viz výše)

4) **adjektiva s nisbou** dvojího typu:

4a) **adjektiva odvozená od toponym a antroponym** s podkladovou konstrukcí genitivního spojení (viz Wright, 1896, I: 162)

– **od toponym** – např. *ḥaḍarmī* ‚hadramautský‘ < *Ḥaḍramawt* < kompozitum z pův. gen. spojení

– **od antroponym** – např. *’abšamī* < *’Abd šams* (jméno kmene); *’abdarī* < *’Abd ad-dār* (jméno mekského rodu)

4b) **adjektiva vážící se ke dvěma místům nebo směrům** s podkladovou konstrukcí koordinace

– **dvě místa** – např. *ṭabarḥazī* ‚tabaristánsko-chórezmijský‘ < *Ṭabaristān* + *Ḥuwārizm* (Tamtéž)

²⁵ Dostí bohatý seznam takovýchto výrazů uvádí např. F. Tarzī (1968: 352-3).

– *dva směry* – např. *šaf^canfī* ‚šáfijovsko-hanafijský‘ < *šāfī^cī* + *ḥanafī*;
ḥanfatlī ‚hanafijsko-mu^cazilovský‘ < *ḥanafī* + *mu^ctazilī* (al-Ḥamzāwī,
1998: 58)

c) Kompozita vzniklá tzv. smíšenou konstrukcí (*tarkīb mazǧī*)

Výrazy, jež řadíme do této skupiny, splňují naše kritéria kompozitnosti – konzonantní skladba kořenů původních konstituentů zůstává zachována. Arabská jazykověda však tato kompozita obvykle klasifikuje jako *murakkabāt mazǧīja* ‚smíšené konstrukce‘ nikoli jako *manḥūtāt*. Hlavním kritériem pro rozlišení procesů *tarkīb mazǧī* a *naḥt* je právě toto uchování, řekněme, „plného znění“ původních konstituentů. U metody *naḥt* oproti tomu dochází u rezultátu k elizi radikálu některého z konstituentů (Šāhīn, 1986: 291). Do této kategorie můžeme zařadit řadu kompozit z lexikonu MSA, které lze podle podkladové syntaktické konstrukce rozdělit do několika typů:

- 1) **kompozita s podkladovým genitivním spojením** – např. *ra’smāl* ‚kapitál‘ < *ra’s māl* (tato původní konstrukce se také používá – pl. *ru’ūs ’amwāl*)
- 2) **kompozita s podkladovou konstrukcí koordinace** – např. *barmā’ī* ‚obojživelný‘ < *barrī* + *mā’ī* ‚pozemní + vodní‘
- 3) **moderní kompozitní adjektiva** typu *šarq-’awsafī* a *‘ālam-tālīlī* jejichž podkladovou konstrukcí je **substantivum se shodným atributem** (blíže viz 4.2.1.2.) – Tento typ adjektiv si sem dovoluujeme zařadit, i když jsou typické především pro publicistický styl, jsou tedy výsledkem spíše spontánní slovo tvorby a zřejmě představují jen přechodovou etapu.

d) Pseudokompozita tvořená aglutinací

Tento typ nemůžeme považovat za kompozita, ale spíše za výsledky vzniklé derivací pomocí afixů (Drozdík, 1967: 95-6; 2001: 137-8). Domníváme se, že arabská jazykověda tento způsob nepovažuje za součást morfologické derivace (*ištiqāq*), jelikož neodpovídá metodě analogie (*qijās*). Podle druhu afixace můžeme provést následující členění:

1) **prefixace**

- 1a) – slova s prefigovanou původně samostatnou zápornou částicí *lā* – např. *lāsilkī* ‚bezdrátový‘ (viz 4.2.1.1.)

– ojedinělé případy s prefigovanou zvolací částicí *jā* – např. *jānaṣīb* ‚loterie‘ – nebo vztažným zájmenem *mā* – např. *māḡarajāt* ‚události‘. Tento typ výrazů lze považovat za *tarkīb mazḡī*.

1b) – vědecká terminologie s prefigovanými předložkami většinou s elidovaným jedním konzontanem (řadu příkladů uvádí Badawi et al. [2004: 756-62]) – např. *qabḡarbī* ‚předválečný‘ < *qabla ḡarbī*; *bajṡtaqāfī* ‚interkulturní, mezikulturní‘ < *bajna ṡtaqāfī*; *fawbanafsaḡī* ‚ultrafialový‘ < *fawqa ’l-banafsaḡī*. Jak jsme právě nalezli, většina případů tohoto typu má ekvivalenty v původní syntaktické konstrukci *předložka + adjektivum/substantivum*. I u těchto případů je však obtížné stanovit, jaká pravidla má skutečně kategorie rodu a zejména určení. Totéž platí také např. o v publicistickém stylu četném spojení *fawqa ’l-’ādī* ‚mimořádný, nadstandardní‘.²⁶ Na základě studia těchto spojení v korpusu se však zdá, že zde platí stejná gramatická pravidla jako u konstrukcí *ḡajr*, *niṡf* a *ṡibḡ* s adjektivy (viz 4.2.3.6., 4.2.3.7. a 4.2.3.8.). Výrazy typu *qabḡarbī* arabská jazykověda považuje za rezultáty slovtvorné metody *naḡt*, neboť je dodrženo pravidlo elize alespoň jednoho z komponentů.

2) sufixace

Ve vzácných případech dochází ve vědecké terminologii k sufixaci – např. u suf. *-ānī* (= *-oid*) – *billawarānī* ‚krystaloid‘ a některých dalších (al-Ḥamzāwī, 1998: 119). Některé sufixy jsou navíc cizího původu – např. suf. *-īd* – *kibrītīd*²⁷ ‚sírník, sírníkový (ve složeninách)‘ nebo suf. *-īk* – *ḡadīdīk* ‚železitý (ve složeninách)‘ (Badawi et al., 2004: 741).

e) Rozšíření kořenu o další konzontan

Tento způsob, jenž se vztahuje zejména na starou slovní zásobu, bezpochyby náleží k slovtvorné metodě *naḡt* a odpovídá druhému typu u Ibn Fārise, my ho však za skutečnou kompozici považovat nemůžeme. Jedná se o původně trojkonzontaní slova, která byla rozšířena o další jeden či dva konzontanty modifikující jejich význam, jenž je takto většinou nějakým způsobem zesílen – např. *ra’ṡan* ‚ustrašený‘ < *ra’āṡa* (‚třást se‘) + *n* (Ali, 2006: 452). Tento způsob rozšíření trojkonzontanního kořene o *nūn* na konci slova je stále

²⁶ Např. الوصل إلى حالة مادية فوق العادية, ‚dosažení nadstandardního materiálního zajištění‘. V obdobném významu jako *fawqa ’l-’ādī* se též užívá spojení *fawqa ’l-’āda*. Např. سفير مفوض وفوق العادة, ‚mimořádný a zplnomocněný velvyslanec‘.

²⁷ M. F. Sa’id označuje tento typ lexému za „loanblends“ (1967: 38). Jedná se o typ přejímky, která vznikla kombinací domácího arabského morfému *kibrīt* a přenosu cizího morfému *-īt* (pův. fr. nebo ang. suf. *-ic/ique*).

produktivní i v MSA (Badawi et al., 2004: 753; [°]Abdal[°]azīz, 1992: 133-46), kde můžeme nalézt i několik takovýchto denominativních sloves:

[°]*aqlana* ‚racionalizovat‘ (mašdar [°]*aqlana*) < sekundární [°]*aqlānī* ‚racionální‘ < [°]*aql* ‚rozum‘
[°]*almana* ‚sekularizovat‘ (mašdar [°]*almana*) < sekundární [°]*almānī* ‚sekulární‘ < [°]*ālam* ‚svět‘
neologismus – subst. *ġarbana* ‚vesternizace‘ < *al-Ġarb* ‚Západ‘ (Badawi et al., 2004, 752)²⁸

3.4. SÉMANTICKÝ POSUN (*maġāz*)

Další slovotvorný způsob nazývaný ***maġāz*** („metafora, přenesený význam“), který byl schválen Akademií arabského jazyka v Káhiře pro tvorbu vědecké terminologie a o němž pojednáme jen ve vší stručnosti, představuje **posun významu** u v arabštině existujících slov.

Takto vytvořená terminologie měla především nahradit množství ve spisovné arabštině zahnízděných cizích slov a dialektismů. K tomuto účelu měla posloužit především archaická slovní zásoba (*ʿalfāz mahġūra/ġarāʿib al-luġa*) a terminologie dohledaná v rozsáhlé středověké arabské vědecké literatuře. Mezi nejčastěji uváděné příklady sémantického posunu patří slova jako např. *qiṭār* ‚vlak‘ (pův. ‚velbloudí karavana‘), *barq* ‚telegraf‘ (pův. ‚blesk‘) nebo *darra* ‚atom‘ (pův. ‚smítko, částice; mravenec) – (Drozdík, 1981-82: 107).

Metoda sémantického posunu však nebyla vždy úspěšná a řada neologismů tohoto typu byla v jazykové praxi již záhy odmítnuta. Takovýmto příkladem může být třeba termín *ʿirzīz* (pův. ‚zvuk deště nebo bouřky‘), jenž měl nahradit cizí výpůjčku *tilifūn* ‚telefon‘ nebo termín *ġammāz* (pův. ‚rychlonožý osel nebo velbloud), který měl nahradit *trām* ‚tramvaj‘ (Stetkevych, 1970: 32).

L. Drozdík rozlišuje dva typy takto tvořených neologismů, u kterých může dojít jak k rozšíření významu, tak k jeho zúžení ale i k dalším sémantickým posunům (1981-82: 107):

- 1) **spontánně vytvářené sémantické neologismy** – např. *maḡam* ‚místo skladování nebo konzumace jídla‘ > ‚restaurace‘ nebo *maġma^c* ‚místo shromáždění‘ > ‚akademie‘
- 2) **sémantické neologismy cíleně tvořené** (akademiky a dalšími jednotlivci na základě jejich jazykové erudice) – např. *naffāta* ‚stařena plivající na knoty (Q 113, 4)‘ > ‚tryskový; tryskové letadlo‘ nebo *hātif* ‚hlasitě volající; neviditelný hlas‘ > ‚telefon‘.

²⁸ Např. *فإنها لا توفر مثل هذه الضمانات*, její amerikanizace nebo vesternizace neposkytuje takovéto záruky. Je jen otázkou času, kdy bude od tohoto subst. odpovídajícímu slovním schematem mašdaru čtyřkonzontančního slovesa, odvozeno a používáno i sloveso. Dosud se v tomto významu užívá tranzitivního slovesa *ġarraba* II. ‚vesternizovat, pozápadnit‘ a intranzitivního *taġarraba* V. ‚vesternizovat se, být vesternizován‘ případně *istaġraba* X.

Slovotvorná metoda sémantickým posunem však byla na akademické půdě postupně opuštěna, protože se ztenčila zásoba archaických slov a některá z nich navíc nebyla adaptabilní pro moderní potřeby (Shraybom-Shivtiel, 1993: 199).

3.5. PŘEKLAD (*tarğama*)

Poslední slovotvornou metodou, která se uplatňuje na akademické půdě pro tvorbu odborné terminologie, je **překlad** cizí terminologie do arabštiny. Tento slovotvorný proces bývá nazývána *ištiqāq ma^cnawī* (,sémantická derivace‘) nebo *ištiqāq bi-’t-tarğama* (,derivace překladem‘) a v Akademii arabského jazyka v Káhiře představuje nejběžnější způsob tvorby nové terminologie (Shraybom-Shivtiel, 1993: 196).

V souvislosti s překladem terminologie do arabštiny se dostáváme k nesmírně významnému tématu, které se dotýká všech dříve zmíněných slovotvorných procesů a jímž je tvorba **sémantických neologismů pod vlivem cizího jazyka**. Zatímco u přímé **výpůjčky** z cizího jazyka do arabštiny (viz 3.2. – *ta^crīb*) dochází současně jak k přenosu fonetické formy cizího morfému, tak k přenosu jeho významu, u tzv. **sémantických výpůjček** je fonetická forma cizího morfému nahrazena domácím morfémem a dochází jen buď k částečnému nebo úplnému přenosu významu tohoto cizího morfému (Drozdík, 1981: 187-8). To, zda byl vznik neologismu stimulován cizím jazykovým modelem, nebo zda představuje původní domácí lexikální inovaci vyvolanou pouhým střetem s mimojazykovou realitou, je však velmi obtížně rozlišitelné.

F. M. Sa’id ve své studii zaměřené na výpůjčky v arabštině, v níž kromě přímých výpůjček v pravém slova smyslu (,loanforms“) a od nich odvozených derivátů (,loan derivatives“ – viz 3.2.), provedl také podrobnou klasifikaci jak jednoslovných, tak víceslovných uměle i spontánně vytvořených **sémantických výpůjček** (,loanshifts“) – (1967: 101-9). U **jednoslovných sémantických výpůjček** (,simple model“), které jsou výsledkem vlivu cizojazyčného modelu, rozlišil dva typy procesů – 1) **posun n. rozšíření významu** existujícího slova (,loanshift extension“), které sdílí s cizojazyčným modelem alespoň část významu – např. *tajjār* ,proud‘ (původně ,vodní proud‘ > jakýkoli proud – např. *tajjār kahrabā’ī* ,elektrický proud‘); 2) **tvorba nového slova** slovotvornou metodou **derivace** podle cizího modelu (,loanshift creation“) – např. *ma^clama* ,encyklopedie‘ < kořen ^cLM ,vědění‘ + lokativní slovní vzor *maCCaCa* (= místo, kde se nachází vědění – *nomen loci*). U **víceslovných sémantických výpůjček** (,complex model“) neboli **kalků**, jež můžeme považovat za výsledky překladu víceslovných nebo kompozitních cizojazyčných modelů a

kteřé nás v tomto oddíle věnovaném překladu terminologie nejvíce zajímají, rozlišil dva základní typy – 1) **kalky s plnou sémantickou shodou** mezi komponenty cizojazyčného modelu a arabské repliky („*loan translations*“) – např. *kurat al-qadam* ‚fotbal‘ < *football* (ang.); 2) **kalky s pouze částečnou sémantickou shodou** mezi komponenty modelu a repliky („*loan rendition*“) – např. *wiġhat an-naẓar* ‚úhel pohledu (dosl. ‚směr vidění‘)‘ < *point of view* (ang.). Vedle obou zmíněných druhů kalků v genitivním spojení nebo v konstrukci jména se shodným atributem pak Sa’id ještě rozlišuje dosti vágní kategorii blíže nespecifikovaných tzv. **syntaktických kalků** („*syntactic calques*“), mezi nimiž uvádí zejména takové příklady, které bychom ve shodě s C. Holesem mohli označit za **frazeologické kalky** (2004: 315) – např. *jadbaħu ’l-waqt* ‚zabíjí čas‘ (Sa’id, 1967: 107).

Vedle sémantických výpůjček („*loanshifts*“) Sa’id rozlišuje ještě další skupinu výpůjček – rezultáty **přenosu jednoho cizího morfému** v kombinaci **se substitucí dalšího morfému** původním arabským kmenem („*loanblends*“) – např. *kibrītīk* ‚sulfid‘ < arab. kmen (slovotvorná báze) *kibrīt* + cizí suf. *-īk*. V tomto případě se tedy jedná o slovotvorný proces kompozice (*naħt*), o němž jsme pojednali výše (srov. 3.3.d). Sa’id však opomíná další způsoby kompozice původních arabských slovních kmenů (bází), jež jsou většinou taktéž tvořeny podle cizojazyčných modelů (zejména terminologie s lat. a řec. prefixy či sufixy a kompozita).

L. Drozdík přebírá Sa’idův klasifikační model sémantických neologismů podle cizího jazyka a obohacuje ho o další prvek, tzv. *loan description* (1981: 195-6). Jedná se o ty časté případy terminologie, jež opisují či parafrázuji původní cizí model a nelze je zařadit ani do jedné ze Sa’idem vymezených kategorií kalků. Drozdík podle typu cizího modelu rozlišil dvě skupiny takovýchto „**překladů opisem**“: 1) **víceslovný opis jednoslovného cizího modelu** – např. *’insān ’ālī* < *robot*; 2) **opis víceslovného cizího modelu** – např. *hubūt aṭ-ṭā’ira ‘alā baṭnihā dūna ‘aġalāt* ‚přistání letadla na bříše bez kol (letectví)‘ < *belly landing* (ang.) ‚přistání na bříše‘.²⁹

Jak vidíme, vliv cizích jazykových modelů může podnítit lexikální inovace všemi dříve zmíněnými slovotvornými metodami – posunem významu existujícího slova (*maġāz*) na základě cizího modelu,³⁰ derivací nového lexému z existujícího arabského kořene (*ištiqāq*), tvorbou kompozit (*naħt/tarkīb maẓġī*), více či méně doslovným překladem (kalk) či opisem

²⁹ Domníváme se, že u těchto případů opisných překladů, které, bohužel, nezdídka nalézáme ve slovnících z cizího jazyka do arabštiny, nejsou terminologií v pravé slova smyslu, ale jen pouhé výklady nebo popisy.

³⁰ Sa’idovo „rozšíření významu“ (*loanshift extension*) ztotožňujeme se slovotvornou metodou *maġāz* s vědomím, že ta je založená spíše na oživení starší slovní zásoby a ne vždy podle cizího modelu.

(*tarğama*) a nebo přímým přenosem cizího slova do arabštiny s jeho větší či menší mírou začlenění do slovtvorného systému arabštiny (*ta^ʿrīb*).

4. ANALÝZA SLOVNÍ ZÁSOBY MODERNÍ SPISOVNÉ ARABŠTINY

V této analytické kapitole, jež tvoří jádro naší studie, se na vybraném lexikálním materiálu pokusíme sledovat některé zmíněné slovtvorné a další derivační procesy. U víceslovných konstrukcí (kolokací) navíc budeme sledovat jejich sémantické, strukturní a syntaktické aspekty a povšimneme si také jejich případných možností další derivace či transformace do jiných slovních druhů. Významným faktorem, který jsme měli na paměti od samého počátku a jímž byl vlastně původně veden výběr konkrétních typů kolokací, je způsob jejich překladu do češtiny.

Veškerý lexikální materiál v této kapitole byl analyzován v kontextu na elektronického korpusu publicistických textů a reprezentuje tak současný jazyk publicistického stylu na počátku 21. století. Většina lexikálních jednotek a kolokací je dokumentována na autentických ukázkách z korpusu.

4.1. JEDNOSLOVNÉ VÝRAZY

V následujícím oddíle se zaměříme na některé jednoslovné výrazy u kterých se pokusíme podrobněji analyzovat konkrétní slovtvorné procesy, o kterých jsme pojednali v předchozí teoretické kapitole. Nejprve se zaměříme na neasimilované přejímky, které mohou podstupovat při další derivaci jen externí derivační procesy, a také na některá čtyřkonzonantní slovesa, jež jsou odvozena z kořenů asimilovaných výpůjček. Dále se blíže zaměříme na deriváty s adjektivním vztahovým sufixem *-ī (nisba)*, u který si především ukážeme jednotlivé typy derivační báze. S tímto tématem také přímo souvisí derivace abstrakt se sufixem *-īja (mašdar šināʿī)*. Nakonec ještě obrátíme pozornost k některým dalším způsobům derivace sloves.

4.1.1. PŘEJÍMÁNÍ CIZÍCH SLOV

Jak jsme již stručně nastínili dříve (viz 3.2.), cizí výpůjčky můžeme v arabštině podle míry asimilace do slovtvorného systému v zásadě rozdělit do dvou skupin:

- 1) **Výpůjčky, jež neprošly resegmentací** – zde nedošlo k rozlišení kořene a tyto výpůjčky jsou při dalších slovtvorných procesech omezeny jen na možnost tvoření externích derivátů
- 2) **Výpůjčky, které prošly resegmentací** – ty mohou být základem (bází) pro další externí i interní derivační procesy.

V následujících dvou pododdílech se blíže podíváme na oba typy výpůjček a pokusíme si ukázat, jak se konkrétně účastní dalších slovotvorných procesů. Všechny příklady pocházejí ze současného jazyka a některé z nich dokonce klasifikujeme jako neologismy podle námi zvolených kritérií (viz 1.3.). Některá tato slova nám také činí potíže z hlediska výslovnosti a tedy transkripce do latinky. Z psané podoby totiž není zřejmé, nakolik došlo u dané výpůjčky k fonologickému přenosu z donorního do recipientního jazyka, tj. k většímu či menšímu zachování původních v arabštině neexistujících fonémů (např. *'ōrkistra*); nebo k fonologické substituci, tj. nahrazení cizích fonémů domácimi arabskými fonémy, tedy k fonologické integraci výpůjčky (např. *'ambīr < ampere – b < p*) – (Sa'id, 1967: 36-37). Výslovnost výpůjček se navíc může od mluvčího k mluvčímu lišit podle toho, jaký světový jazyk ovládá. My se tedy pokusíme o přibližný přepis.

4.1.1.1. Cizí slova bez asimilace

Zde si na základě příkladů z korpusu ukážeme několik výpůjček, jež neprošly resegmentací na morfémových hranicích kořenu a vokalizačního schématu.

- výpůjčky bez derivačních afixů:

*'internet*³¹, *internet*³² (neologismus) < mezinárodní slovo

lūbī (pl. *lobijāt*), *loby*³³ (neologismus) < *lobby* (angl.)

mūndijāl (pl. *-āt*), *mistrovství světa*, *světový šampionát*³⁴ (neologismus) < z některého z románských jazyků

mīlšijā (pl. *-āt*), *milice*³⁵ (neologismus) < zřejmě z *militia* (ang.)

- výpůjčky se sufixem *nisba* (srov. 4.1.2.) :

'īkūlūgī, *ekologický*³⁶ (neologismus) < mezinárodní slovo

gījūpūlītīkī, *geopolitický*³⁷ (neologismus) < mezinárodní slovo (srov. 4.2.1.2. – *gījū-sijāsī*)

³¹ U tohoto slova existuje řada ortografických variant – إنترنت/إنترنت. Zajímavá je zejména varianta, která se běžně používá např. v Tunisku – إنترنات.

³² Např. *صاحب مقهى انترنت*, majitel internetové kavárny.

³³ Např. *لا يوجد لوبي يهودي في فرنسا وإنما لوبي موال لإسرائيل*, ve Francii není židovské loby nýbž proizraelské loby.

³⁴ Např. *كنت أتمنى أن يفك المنتخب السعودي نحسه في هذه المونديالات وأن يتأهل للدور الثاني على الأقل*, přál jsem si, aby saúdská reprezentace prolomila smůlu na těchto mistrovstvích světa a kvalifikovala se alespoň do druhého kola.

³⁵ Např. *في أيدي الميليشيات المسلحة*, v rukách ozbrojených milic.

³⁶ Např. *ممارسات تقوّض الجهود العالمية لحماية الأنظمة الإيكولوجية*, praktiky, které zmaří světové úsilí na ochranu ekosystému.

lūǧīstī ‚logistický‘³⁸ (neologismus) < mezinárodní slovo

nūstālǧī ‚nostalgický‘³⁹ (neologismus) < mezinárodní slovo

- výpůjčky se sufixem *-īja* (abstrakta – srov. 4.1.3.):

rādīkālīja ‚radikalismus‘ < mezinárodní slovo

lībrālīja ‚liberalismus‘ < mezinárodní slovo

4.1.1.2. Cizí slova asimilovaná

Na tomto místě zaměříme svoji pozornost na několik neologismů, na které se nám podařilo narazit v recentní literatuře nebo při četbě moderních textů. Jedná se o druhý typ výpůjček, jež prošly resegmentací a které jsme si vymezili dříve (3.2.). Zaměříme se na slovesa, která byla odvozena denominací od cizích výpůjček, které prošly resegmentací na morfémových hranicích systému kořen-vokalizační schéma. V literatuře bývají tyto deriváty označovány termínem „*loan derivatives*“ (Drozdík, 1980: 141; Sa'id, 1967: 89-91).

nāwara III. ‚manévrovat‘⁴⁰ (neologismus) < *munāwara* ‚manévr‘ < *manoeuvre* (fr.)

Tento příklad je nesmírně zajímavý v tom, že přejímka („*loanform*“) *munāwara* byla interpretována jako *maṣdar* III. kmene od kořene *NWR*.⁴¹

*taktaka*⁴² ‚taktizovat‘⁴³ (as-Sāmarrā'ī, 2000: 39) – *maṣdar taktaka*⁴⁴ < *taktīk* ‚taktika‘ < zřejmě z *tactique* (fr.)

raskala ‚recyklovat; rekvalifikovat‘ – *maṣdar raskala*⁴⁵ < *raskala* ‚recyklace‘ < z mezinárodního slova

*fabraka*⁴⁶ ‚vyrobit; vykonstruovat, zfalšovat‘⁴⁷ < *fabrīka* ‚továrna‘ < *fabrique* (fr.)
(Badawi et al., 2004: 741) – *maṣdar fabraka*⁴⁸

³⁷ Např. الدراما الجيوبوليتيكية ‚geopolitické drama‘.

³⁸ Např. دعم لوجيستي قرر الحلف تقديمه الى القوة الدولية لإحلال السلام ‚logistická podpora, kterou se rozhodlo NATO nabídnout mezinárodním mírovým silám‘.

³⁹ Např. هي ضرب من التعبير النوستالجي ‚je to druh nostalgického výrazu‘.

⁴⁰ Např. اللصوص الذين ينافرون في الشروخ الضيقة لهذه الفوضى المنتظمة ‚zloději, která manévrují úzkými šterbinami tohoto organizovaného chaosu‘.

⁴¹ Tento kořen je homonymní s kořenem *NWR*, jenž v základním významu souvisí se ‚světlem‘ (*nūr*).

⁴² Tento kořen je homonymní s dalšími třemi kořeny *TGTK*. Hans Wehr uvádí následující významy (1994: 115): dupat; vřít (voda); tikat (hodiny).

⁴³ Např. هذا ما "تتكتك" له أمريكا ‚toto je to, vůči čemu taktizuje Amerika‘ (CLARA).

⁴⁴ Např. تواصل التكتكة حتى يتم رفع الحصار ‚pokračuje v taktizování dokud nebude zrušena blokáda‘ (CLARA).

⁴⁵ Např. انها أفق جديد يجعل من الرسكلة إنتاجاً وسلعاً عالية القيمة ‚je to nový obzor, který udělá z recyklace výrobu a vysoce hodnotné zboží‘.

⁴⁶ Toto sloveso uvádí již M. F. Sa'id ve své monografii z roku 1967 (původně dizertace z r. 1964) na s. 94, proto nejde o neologismus v pravém slova smyslu. Spíše jen toto sloveso zřejmě až poměrně nedávno přešlo

makjaġa ‚nalíčit, vytvořit make-up‘⁴⁹ (Badawi et al., 2004: 741; as-Sāmarrā’ī, 2000: 40) – *makjāġ* ‚make-up‘ < *maquillage* (fr.)
mašdar *makjaġa*⁵⁰

4.1.2. ADJEKTIVNÍ SUFIX *-ī* (*nisba*)

Tohoto tématu jsme se již ve stručnosti dotkli v třetí teoretické kapitole naší práce v souvislosti s externím typem denominativní derivace pomocí sufixace (viz 3.1.). Tento nesmírně produktivní prostředek MSA si však podle našeho názoru zaslouží větší pozornost, a proto o něm pojednáme samostatně.

Derivace pomocí **adjektivního sufixu *-ī(j)*** (*nisba*), jenž je v té či oné formě znám i v dalších semitských jazycích (např. hebr. *-ī* nebo aram. *-āj*), původně zřejmě označovala příslušnost k nějaké vrstvě, kmenu, klanu nebo místu (tzv. *status relativus*). V KA tento způsob tvoření adjektiv podléhal poměrně striktním pravidlům, jež upravovala vokalizaci báze, v MSA však byla tato pravidla více méně opuštěna (Badawi et al., 2004: 55; podrobná pravidla viz Wright, 1896 I: 149-165). Jediným pravidlem, zdá se, zůstává vypouštění ženského sufixu původního slova (báze).

V MSA se *nisba* připojuje takřka ke všem typům jmen – substantivům mužského i ženského rodu v singuláru i plurálu, adjektivům, mašdarům, participiím, kompozitům, k asimilovaným i neasimilovaným cizím přejímkám, k vlastním jménům i zeměpisným názvům – a dále pak k předložkám. Sufix *-ī* mají i některá substantiva a v některých případech může mít *nisba* také singulativní význam – tvoření *nomen unitatis*. U jmen s dvojkonzonantním kořenem, se třetím slabým radikálem v kořeni nebo u jmen zakončených na hamzu či dlouhou samohlásku bývá *nisba* modifikována na tvar *-awī* nebo *-āwī*. Všechny následující výrazy jsou doložené v námi pro tuto práci využívaném korpusu publicistických textů.

Jak jsme již zmínili, v KA podléhala derivační báze vokalizačním změnám. Některé takovéto pozůstatky můžeme pozorovat i u některých derivátů s *nisbou* v MSA (Ryding, 2005: 263). Např.:

z technického slovníku do obecného užívání, a tak ho neuvádějí žádné všeobecné slovníky. Jako neologismus ho identifikuje také moderní gramatika MSA (Badawi et al., 2004: 741).

⁴⁷ Např. يفبرك حكايات وشخوصاً يحاورهم, vykonstruovává si příběhy a osoby, se kterými hovoří‘.

⁴⁸ Např. القدرة على فبركة المؤامرات لتبرير التصفيات, schopnost vykonstruovat spiknutí kvůli ospravedlnění čistek‘.

⁴⁹ Např. الحربُ تمكيجُ وجهاً بشعاً بالألوان لتبدو أنساً, válka líčí ošklivou tvář barvami, aby působila mile‘.

⁵⁰ Např. صور النسوة اللواتي عُدنَ الى التزيين و«المكيجة» على يد اختصاصية التجميل, fotografie žen, které se vrátily zpět k zkrášlování a líčení u kadeřnic‘.

kanasī ,církevní, kostelní⁵¹ < *kanīsa* ,církev, kostel‘
madanī ,civilní, městský, občanský; civilista⁵² < *madīna* ,město‘
ṣaḥāfī ,žurnalistický, publicistický; žurnalista⁵³ < *ṣaḥīfa* ,noviny‘ (Vedle tvaru *ṣaḥāfī* běžně koexistuje tvar *ṣuḥufī* derivovaný z plurálu *ṣuḥuf* ,noviny‘)⁵⁴

- derivace od **subst. mužského rodu.**:

raqmī ,číselný, digitální, digitalizovaný‘ < *raqm* ,číslo‘

- derivace od **subst. s ženským suf. -a(t)**, který odpadá.

^c*awlamī* ,globální⁵⁵ (neologismus) < ^c*awlama* ,globalizace‘

ma'sāwī ,tragický‘ < *ma'sā* ,tragédie‘

V publicistickém stylu se však běžně objevuje také neologismus *ḥajātī* ,životní⁵⁶ < *ḥajā* ,život‘ (as-Sāmarrā'ī, 2000: 27-28), jenž zjevně porušuje pravidla odvozování *nisby*. Vedle toho existuje další ,korektní‘ derivát *ḥajawī*, avšak ve významu ,vítání, životně důležitý‘. Někdy se však i toto adjektivum objevuje v publicistických textech ve stejném významu jako *ḥajātī*.⁵⁷

- derivace od **subst. v plurálu**

V KA se deriváty s *nisbou* odvozují jedině ze singuláru (Wright, 1896 I: 162-163), v postklasické arabštině a v MSA však bývá derivační bázi často i plurál (Drozdík, 1981-2: 86; Monteil, 1960: 120-121; Rydning, 2005: 263; Soguel, 1976: 10).

1) deriváty od **lomeného plurálu**:

[']*umamī* ,mezinárodní; vztahující se k OSN⁵⁸ < [']*umam* ,národy‘/al-[']*umam al-muttaḥida* ,OSN‘

ḡamāhīrī ,masový⁵⁹ < *ḡamāhīr* ,masy, davy‘

ḥuqūqī ,právní; právník⁶⁰ < *ḥuqūq* ,práva‘

sukkānī ,populační, demografický⁶¹ (neologismus) < *sukkān* ,obyvatelé‘

⁵¹ Např. منظمة كنسية ,církevní organizace‘.

⁵² Např. مجتمع مدني قابل للتطور ,rozvojeschopná občanská společnost‘.

⁵³ Např. مؤتمر صحفي ,tisková konference‘.

⁵⁴ Ve stejném významu se běžně užívá též tvaru *ṣiḥāfī* odvozeného od *ṣiḥāfa* ,žurnalistika, tisk‘.

⁵⁵ Např. اقامة مجتمع عولمي ,vytvoření globální společnosti‘.

⁵⁶ Např. ظروف حياتية مستحيلة ,v pro život nemožných podmínkách‘.

⁵⁷ Např. مشكلات حيوية ,životní problémy‘.

⁵⁸ Např. لجنة التحقيق الاممية ,mezinárodní vyšetřovací komise‘.

⁵⁹ Např. نجح في كسب تأييد جماهيري ,podařilo se mu získat masovou podporu‘.

⁶⁰ Např. منظمات حقوقية مصرية ودولية ,egyptské a mezinárodní právní instituce‘.

ḍarā'ibī ,daňový⁶² (neologismus) < *ḍarā'ib* ,daně'
tullābī ,studentský⁶³ < *tullāb* ,studenti'
ṭalā'i'ī ,průkopnický, avantgardní⁶⁴ < *ṭalā'i'* ,průkopníci, avantgarda (pl.)'
'aqā'idī ,ideologický, dogmatický⁶⁵ < *'aqā'id* ,dogmata, ideologie (pl.)'
'ummālī ,dělnický⁶⁶ < *'ummāl* ,dělníci'
mağāribī ,maghrebský, severoafrický; marocký⁶⁷ < *Mağāriba* ,Maročané,
 severoafričané'
nisā'ī ,ženský⁶⁸ < *nisā'* ,ženy'
waṭā'iqī ,dokumentární⁶⁹ < *waṭā'iq* ,dokumenty'

Velmi diskutabilní případ představuje vysoce frekventované adj. *duwalī* ,mezinárodní' (diskuze např. Monteil, 1960: 121) < *duwal* ,státy' (pl.) s koexistující vokalizací *dawlī* < *daula* ,stát' (sg.). U tvaru *dawlī* dostupné slovníky shodně uvádějí kromě významu ,mezinárodní' také ,státní'. Vzhledem k absenci vokalizace v textu, nelze tyto případy efektivně korpusově zkoumat.⁷⁰

2) deriváty od *vnějšího pluráru feminina*:

istihbārātī ,zpravodajský, související s tajnými službami⁷¹ (neologismus) < *istihbārāt* ,tajné služby'
'imārātī ,emirátský; Emirát'an⁷² < *al-'Imārāt* ,Emiráty'
ḥadamātī ,týkající se služeb' (neologismus)⁷³ < *ḥadamāt* ,služby'
'amalijātī ,operační, operativní⁷⁴ (neologismus) < *'amalijāt* ,operace, procesy'

⁶¹ Např. كثافة سكانية عالية ,vysoká hustota zalidnění'.

⁶² Např. الزكاة في الاسلام كنظام ضرائبي ,almužna v islámu jako daňový systém'.

⁶³ Např. تاريخ الحركة الطلابية ,dějiny studentského hnutí'.

⁶⁴ Např. الإبداع الثوري الطلائعي ,revolučně-avantgardní tvorba'.

⁶⁵ Např. المواقف العقائدية الدينية ,dogmatické náboženské postoje'.

⁶⁶ Např. نقابات عمالية او فلاحية ,dělnické nebo rolnické odbory'.

⁶⁷ Např. قيام اتحاد مغاربي ,vznik maghrebské unie'.

⁶⁸ Např. اتحاد رياضي نسائي مستقل ,nezávislý ženský sportovní svaz'.

⁶⁹ Např. فيلم وثائقي ,dokumentární film'.

⁷⁰ Autor této práce je přesvědčen o tom, že tvar *dawlī* se ve významu ,státní' nepoužívá. Tvar odvozený od plurálu je ve významu ,mezinárodní' mnohem logičtější. Na základě osobní zkušenosti při pobytech v Tunisku a Egyptě jsme zaznamenali, že v tuniských médiích se striktně užívá tvaru *duwalī* zatímco v egyptských naopak tvaru *dawlī*. Domníváme se tedy, že se jedná o užívání regionálních variant v rámci rozmanitého arabského jazykového prostoru.

⁷¹ Např. معلومات استخباراتية زائفة ,falešné zpravodajské informace'.

⁷² Např. درهم إماراتي ,emirátský dirham'.

⁷³ Např. سوء تنفيذ المشاريع الخدمائية ,špatné provedení projektů služeb'.

mu'assasātī ,institucionální⁷⁵ (neologismus) < *mu'assasāt* ,instituce (pl.)
muḥābarātī ,zpravodajský, související s tajnými službami⁷⁶ (neologismus) <
muḥābarāt ,tajné služby'
ma^clūmātī ,informační, související s informatikou; informatik⁷⁷ (neologismus) <
ma^clūmāt ,informace'

- derivace ze substantivizovaných **maṣdarů** rozšířených kmenů:

II. – *taṣfawī* ,likvidační; vyřazovací⁷⁸ (neologismus) < *taṣfija* ,likvidace; vyřazení (sport)' (*nisba* ve tvaru -awī)

II. – *ta^cdīnī* ,hutnický, hutní, metalurgický⁷⁹ < *ta^cdīm* ,hutnictví, metalurgie'

III. – *^cilāḡī* ,léčebný' < *^cilāḡ* ,léčba'

IV. – *'i^clāmī* ,mediální; pracovník v médiích⁸⁰ < *'i^clām* ,médiá, sdělovací prostředky'

V. – *taqaddumī* ,pokrokový⁸¹ < *taqaddum* ,pokrok, rozvoj'

VI. – *tarākumī* ,kumulativní' < *tarākum* ,kumulace'

VII. – *infīṣālī* ,separatistický; separatista' < *infīṣāl* ,oddělení se, separace'

VIII. – *iftirādī* ,hypotetický, virtuální⁸² < *iftirād* ,předpoklad, hypotéza'

X. – *istimrārī* ,kontinuální' < *istimrār* ,kontinuita, trvání'

- derivace ze substantivizovaných **participií**:

mu'assasī ,institucionální⁸³ (neologismus) < *mu'assasa* ,instituce' (srov. *mu'assasātī* výše)

mustaqbalī ,budoucí⁸⁴ < *mustaqbal* ,budoucnost'

mawsū^cī ,encyklopedický' < *mawsū^ca* ,encyklopedie'

- derivace z **adjektiva** (vzácný typ):

'awwalī ,prioritní, primární' < *'awwal* ,první' (ve skutečnosti řadová číslovka)

⁷⁴ Např. *مركز قيادة العمليات المشتركة في المستوى العملياتي*, centrum řízení společných operací na operativní úrovni'.

⁷⁵ Např. *أزمة مؤسسية وسياسية واقتصادية وأخلاقية*, institucionální, politická, ekonomická a morální krize'.

⁷⁶ Např. *حكم عسكري مخابراتي محكم وغير مسبوق*, bezprecedentní tuhý vojensko-policejní režim'

⁷⁷ Např. *القرصنة المعلوماتية العالمية*, světové počítačové pirátství'.

⁷⁸ Např. *مجل تداويرها التصفوية بحق الشعب الفلسطيني*, všechna likvidační opatření vůči palestinskému lidu'.

⁷⁹ Např. *المواد المستخدمة في الصناعات التعدينية*, materiály používané v hutnických odvětvích'.

⁸⁰ Např. *وجود نظام إعلامي ومعلوماتي موحد*, existence jednotného mediálního a informačního systému'.

⁸¹ Např. *رئيس الحزب التقدمي الاشتراكي*, předseda socialistické strany pokroku'.

⁸² Např. *وتمكنه بيئة افتراضية معدة مسبقاً من متابعة الدروس*, předpřipravené virtuální prostředí mu umožní sledovat vyučovací hodiny'.

⁸³ Např. *اجراءات مؤسسية*, institucionální opatření'

⁸⁴ Např. *خطط مستقبلية*, plány do budoucnosti'

- derivace z **kompozit**:

ra'smālī ‚kapitálový; kapitalistický; kapitalista‘ < *ra'smāl* ‚kapitál‘

šarq-'awsaṭī ‚blízkovýchodní‘ (neologismus) < báží je konstrukce substantiva se shodným přívlastkem *aš-Šarq al-'awsaṭ* ‚Blízký východ‘ (blíže viz Kompozitní přídavná jména 4.2.1.2.)

- derivace z **cizích přejímek**:

slova bez asimilace do morfologického systému ar. (jednomorfémová slova):

tiknolōḡī ‚technologický‘ < *tiknolōḡijā* ‚technologie‘

slova asimilovaná do morfologického systému ar.:

taktīkī ‚taktický‘⁸⁵ < *taktīk* ‚taktika‘

- derivace z **vlastních jmen**:

sādātī ‚sádátovský‘⁸⁶ < *Sādāt* ‚prezident Sádát‘

- derivace z **geografických názvů**:

ḥalīḡī ‚zálivový, související se Zálivem‘ < *al-Ḥalīḡ al-'arabī* ‚Perský (dosl. Arabský) záliv‘

- derivace z **předložek**:

bajnī ‚mezi-, vzájemný‘⁸⁷ (neologismus) < *bajna* ‚mezi‘

taḥṭī ‚infra-, spodní‘⁸⁸ < *taḥṭa* ‚pod‘

- specifická **substantiva mužského rodu s nisba** (Badawi et al., 2004: 751):

Tyto deriváty jsou též původními adjektivy, často se jich ale užívá jako substantiv, z nichž některá tvoří vnější plurál ženského rodu.

'iḡmālī ‚součet, souhrn‘⁸⁹

iḥtijājī ‚rezerva, zásoba, záloha, záložník‘ (pl. *iḥtijājījāt*)⁹⁰

dawrī ‚liga‘ (ve sportu)⁹¹

- **derivace s nisbou se singulativním významem**:

V některých případech u jmen souvisejících s lidskými bytostmi se pomocí derivace s *nisbou* naznačuje vztah mezi kolektivním jménem (*nomen collectivum*) a jednotlivým

⁸⁵ Např. نصر تكتيكي ‚dosažení taktického vítězství‘.

⁸⁶ Např. الزمن الساداتي ‚sádátovská doba‘.

⁸⁷ Např. حجم التجارة البينية ‚objem vzájemného obchodu‘.

⁸⁸ Např. تحديث البنية التحتية ‚modernizace infrastruktury‘.

⁸⁹ Např. اجمالي الناتج المحلي ‚hrubý domácí produkt‘.

⁹⁰ Např. فهذا البلد ينام على ثاني أكبر احتياطي نفطي في العالم ‚tato země spí na druhé největší zásobě ropy na světě‘.

⁹¹ Např. نهائي دوري أبطال أوروبا ‚finále Evropské ligy mistrů‘.

příslušníkem této skupiny (*nomen unitatis*). Tento způsob se uplatňuje zejména u názvů příslušníků nearabských národů (Drozdík, 1979-80: 71-72). Např.:

'*Almān* ,Němci' > '*Almānī* ,Němec' (s možnou pluralizací *nom. un.* na '*Almānījūn*)
'*Amrīkān* ,Američané' > '*Amrīkānī* ,Američan'

4.1.3. ABSTRAKTA SE SUFIXEM *-īja* (*maṣḍar šinā'ī*)

Nesmírně produktivní způsob tvorby **abstraktních jmen** externí derivací pomocí sufixu *-īja* (tzv. *maṣḍar šinā'ī*) je dobře doložený i z KA. Některá abstrakta však byla tvořena také s aramejskou koncovkou *-ūt* – např. *lāhūt* ,božství, boží podstata', *nāsūt* ,lidství' nebo *malakūt* ,království' (Wright, 1896 I: 166). Pomocí sufixu *-īja* se v MSA vytvářejí zejména ekvivalenty ideových proudů se sufixem *-ismus*, ale nejen ty (Badawi et al., 2004: 749-751; Monteil, 1960: 124-125; Ryding, 2005: 90-92; Tarzī, 1968: 239-240). Pokud to význam dovoluje, takováto jména tvoří vnější ženský plurál *-āt*.

Tento způsob derivace je možný od jakéhokoli jména, ale je třeba poukázat na to, že úzce souvisí především s odvozováním pomocí adjektivního sufixu *nisba*, o němž jsme podrobně pojednali v minulém oddíle (4.1.2.). Určitý problém při pokusu stanovit derivační bázi abstrakt, jež se při prvním pohledu zdají být odvozená právě od adjektiv s *nisbou*, představuje fakt, že nelze zodpovědně konstatovat, zda nejprve došlo k derivaci adjektiva s *nisbou* a až následně bylo odvozeno příslušné abstraktum, nebo zda byl proces obrácený a adjektivum s *nisbou* je výsledkem až derivace z abstrakta (desuffixací *tā' marbūta*). Tato problematika však nemůže být předmětem zájmu této práce. Následující výrazy pocházejí z publicistického stylu a jsou korpusově doložené.

- abstrakta, jejichž předpokládanou bází jsou **deriváty s *nisbou***:

istiqlālīja ,nezávislost, samostatnost'⁹² (neologismus)

istimrārīja ,kontinuita'

'*uṣūlīja* ,fundamentalismus'

rasūlīja ,prorockost, dar proctví' (neologismus)

šumūlīja ,totalita, totalitarismus; celistvost'⁹³

'*udwānīja* ,agrese, agresivita'

ma^clūmātīja ,informatika'⁹⁴ (neologismus)

⁹² Např. بأمل الحفاظ على استقلاليتها عن الإدارة الأميركية ,s nadějí na uchování své nezávislosti na americké administrativě'.

⁹³ Např. إعادة بناء نظام أكثر شمولية وقسوة وإظلاماً من النظام السابق ,znovuvybudování ještě totalitnějšího, krutějšího a temnějšího režimu než ten předchozí'.

hajkalīja ,struktura⁹⁵ (neologismus)

- abstrakta, jejichž předpokládanou bází je **substantivum**:

mišdāqīja ,kredibilita, důvěryhodnost⁹⁶ < *mišdāq* ,potvrzení (pravosti)‘

ḡuhūzīja ,připravenost, forma (sportovní)⁹⁷ (neologismus)

nuḡūmīja ,hvězdný charakter⁹⁸ < *nuḡūm* ,hvězdy‘

- abstrakta, jejichž předpokládanou bází je **maṣdar**:

’imkānīja ,možnost‘ < *’imkān* ,možnost‘

ta^cbīrīja ,expresivnost; expresionismus⁹⁹ < *ta^cbīr* ,vyjádření‘

ta^caddudīja ,pluralita, pluralismus‘ < *ta^caddud* ,být početný‘ (srov. 4.2.3.4.)

- abstrakta, jejichž předpokládanou bází je **participium**:

ḡālibīja ,většina‘ < *ḡālib* ,převládající‘

fā^cilīja ,účinnost, efektivita; aktivita‘ < *fā^cil* ,činný, účinný‘

qābilīja ,schopnost‘ < *qābil* ,přijímající‘ (*qābilīja li-* viz 4.2.2.1.a)

maḥdūdīja ,omezenost¹⁰⁰ (neologismus) < *maḥdūd* ,omezený‘

maḥkūmīja ,výkon trestu, trest¹⁰¹ (neologismus) < *maḥkūm^c alajhi* ,odsouzený‘

mardūdīja ,návratnost¹⁰² < *mardūd* ,vrácený‘

mas’ūlīja ,zodpovědnost‘ < *mas’ūl* ,zodpovědný; činitel‘

maqbulīja ,přijatelnost‘ < *maqbul* ,přijatelný‘

mautūqīja ,spolehlivost, důvěryhodnost¹⁰³ (neologismus) < *mautūq bihi* ,důvěryhodný‘

- abstrakta, jejichž bází jsou **adjektiva** (i v elativu):

’awlawīja ,priorita‘ < *’awlā* ,vhodnější, nejvhodnější‘ (kořen *WLJ*)

’aktarīja ,většina‘ < *’aktar* ,více, nejvíce‘

- abstrakta derivovaná ze **zájmen a částic**:

⁹⁴ Např. قطاع المعلوماتية ,sektor informatiky/výpočetní techniky‘.

⁹⁵ Např. تعديل هيكلية المنظمة الدولية ,pozměnění struktury mezinárodní organizace‘.

⁹⁶ Např. يهدد مصداقية الاطار المؤسسي للوحدة النقدية الاوروبية ,ohrožuje důvěryhodnost institucionálního rámce jednotné evropské měny‘.

⁹⁷ Např. الجهوية التنظيمية ,organizační připravenost‘.

⁹⁸ Např. بفضل نجومية حارس المرمى المكسيكي ,díky tomu, že mexický brankář zazářil‘.

⁹⁹ Např. اتباع سبل وأساليب التعبيرية الألمانية ,následování metod a stylů německého expresionismu‘.

¹⁰⁰ Např. محدودية فرص الشباب الراغب بالسفر ,omezené možnosti mladých cestovat‘.

¹⁰¹ Např. وعلى رغم انقضاء مدة محكوميته لم يفرج عنه ,přestože doba výkonu jeho trestu uplynula, nebyl propuštěn‘.

¹⁰² Např. يساهم في رفع مستوى مردودية الإنفاق ,podílí se na zvýšení návratnosti výdajů‘.

¹⁰³ Např. هاتف نقال عصري يوفر موثوقية ,moderní mobilní telefon poskytuje spolehlivost‘.

kajfīja ‚kvalita‘ < *kajfa* ‚jak‘

huwīja ‚identita‘ < *huwa* ‚on‘

- abstrakta jakožto **cizí přejímky**:

'imbirijālīja ‚imperialismus‘

rādīkālīja ‚radikalismus‘

- abstrakta derivovaná z **kompozit**:

ra'smālīja ‚kapitalismus‘

- abstrakta, jež se vyskytují jen v **plurálu** (-āt):

barmağījāt ‚software‘¹⁰⁴ (neologismus) – pouze pl.

4.1.4. NOVÁ SLOVESA A PODSTATNÁ JMÉNA SLOVESNÁ

V tomto oddíle se zaměříme na některé neologismy, jež se nám buď náhodně podařilo zachytit při četbě publicistických textů, nebo nás na ně upozornila poměrně recentní sekundární literatura, zejména kapitola zabývající se lexikem v souhrnné gramatice MSA (Badawi et al., 2004) a lexikologická práce Ibrāhīma as-Sāmarrā'īho (2000). Je třeba s politováním konstatovat, že i přes rozvoj korpusové lingvistiky a tedy získání nebývalých možností pro sběr a vyhodnocování lingvistických dat zde zatím chybí ať už komplexní či dílčí lexikologické studie, jež by do hloubky mapovaly lexikální inovace konce 20. a počátku 21. století. Starší podrobnější práce tohoto druhu, zejména V. Monteila (1960) a J. Stetkevychy (1970), již v mnohém zastaraly a novější přehledové práce např. C. Holese (2. vyd. - 2004) nebo K. Versteegha (1997) jejich úlohu pochopitelně zastoupit nemohou.

Zaměříme se pouze na čtyřkonzonantní slovesa a jejich nominální deriváty. Tato slovesa jsou denominativního původu a vznikla buď pouhou denominací čtyřkonzonantního jména, obohacením trojkonzonantního kořene o další radikál nebo odvozením sekundárního kořene z trojkonzonantního jména. U některých z následujících sloves máme korpusově doloženo kromě mašdaru jen participium, což považujeme za dostatečný důvod domnívat se, že existuje také sloveso.

1) Denominace z čtyřkonzonantního jména

Nejprve se zaměříme na případ, kdy bylo sloveso derivováno denominací z čtyřkonzonantního substantiva.

¹⁰⁴ Např. شركة «مايكروسوفت»، عملاق برمجيات الكمبيوتر في العالم. 'společnost Microsoft světový softwarový gigant'.

ğadwala ,seřadit, roztřídít, rozvrhnout, < ğadwal ,rozpis, rozvrh, tabulka‘
naplánovat, katalogizovat¹⁰⁵ (Baalbaki, 2000:
414; Hoogland, 2003: 166) – maşdar
ğadwala¹⁰⁶

2) Obohacení kořene vložením dalšího radikálu

U takto derivovaných sloves podle vzoru *faw^cala* došlo k vložení *waw* mezi 1. a 2. radikál trojkonzonantního kořene. Tato slovesa opět vznikla denominací a i v tomto případě bychom snad mohli mluvit o vzniku „sekundárního kořene“ (viz dále). (srov. 3.3.e)

ħawsaba ,pracovat na počítači, < *ħāsib/ħāsūb* ,počítač‘
provádět početní operaci¹⁰⁷ (as-
Sāmarrā’ī, 2000: 65) – maşdar
*ħawsaba*¹⁰⁸

^cawlama ,globalizovat¹⁰⁹ (Badawi et al., 2004: 762) – maşdar *^cawlama*¹¹⁰ < *^cawlama* ,globalizace‘ < *^cālam* ,svět‘
(námi předpokládaný vývoj)
ta^cawlama II. ,globalizovat se¹¹¹ –
maşdar *ta^cawlum*

3) Odvození sekundárního kořene

Tento typ sloves je opět rezultátem denominace, přičemž vznikl díky morfematičké resegmentaci daného v základu trojkonzonantního jména nový „sekundární kořen“ (Larcher, 2006: 577). Příkladem takového derivačního procesu z KA může být třeba známé sloveso *tamađhaba* II. *bi-* ,následovat, držet se nějakého směru/proudu‘ (< *mađhab* ,myšlenkový proud/směr‘ - kořen *DHB*). Z MSA dobře známe např. *tamarkaza* II. *fī* ,soustředit se na/v‘ (<

¹⁰⁵ Např. باستثناء الديون المجدولة والمتأقصة بصورة منتظمة. s výjimkou dluhů se změněným splátkovým kalendářem a těch, které se pravidelně postupně snižují‘.

¹⁰⁶ Např. إعادة جدولة الدين الخارجي الكبير للبلاد, změna splátkového kalendáře velkého dluhu země‘.

¹⁰⁷ Např. مشروع الشبكة الوطنية للاتصالات المحوسبة, projekt národní počítačové komunikační sítě‘ (CLARA).

¹⁰⁸ Např. داخل أنظمة الحوسبة الشبكية, uvnitř síťových operačních systémů‘ (CLARA).

¹⁰⁹ Např. فهي تعولم العالم في الوقت الذي تظل فيه «أميركية» أكثر من أي زمن سبق. Globalizuje svět v době, kdy je američtější než kdy dříve.‘

¹¹⁰ Např. عولمة مؤنسة, polidštěná globalizace‘.

¹¹¹ Např. في القرن العشرين, حين تعولمت ثقافات العالم. ve 20. století, když se globalizovaly kultury světa...‘.

markaz ‚centrum, střed‘ – kořen *RKZ*) nebo *'aššara* II. ‚označit; udělit vízum‘ (< *'išāra* - mašdar IV. kmene od kořene *ŠWR*).¹¹² Podívejme se ale na námi předpokládané neologismy.

'aslama ‚islamizovat‘¹¹³ (as-Sāmarrā'ī, 2000: 59-60) < *'islām* nebo *'aslama* IV.
– mašdar *'aslama*¹¹⁴ ‚přestoupit k islámu‘

ta'aslama II. ‚islamizovat se‘¹¹⁵ (Sāmarrā'ī, 2000: 50-60) – mašdar *ta'aslum*¹¹⁶

'ansana ‚polidštit, humanizovat‘¹¹⁷ (Baalbaki, 2000: 190; as-Sāmarrā'ī, 2000: 61) – mašdar *'ansana*¹¹⁸ < *'insān* ‚člověk‘

ta'ansana II. ‚polidštit se‘¹¹⁹ (as-Sāmarrā'ī, 2000: 61) – mašdar *ta'ansun*

tamaḥwara II. *ḥawla* ‚točit se kolem‘¹²⁰ (téma, < *miḥwar* ‚osa; stěžejní téma‘
rozhovor) – mašdar *tamaḥwur*

masraḥa ‚dramatizovat, zdramatizovat, < *masraḥ* ‚divadlo‘
zinscenovat‘¹²¹ (as-Sāmarrā'ī, 2000: 64) – mašdar
masraḥa

tamasraḥa II. ‚být zdramatizovaný, zinscenovaný‘
(as-Sāmarrā'ī, 2000: 63-64) – mašdar *tamasruḥ*

¹¹² Takto tento kořen interpretuje P. Larcher (2006: 577) a J. Stetkevych (1970: 47. J. Blau toto sloveso považuje za produkt egyptského dialektu, který přešel do MSA (Blau, 1981: 170).

¹¹³ Toto sloveso je ve všech tvarech v perfektu zcela homonymní s *'aslama* IV., v imperfektu se však časuje jako čtyřkonzonantní sloveso, tj. *ju'aslimu*.

¹¹⁴ Např. *الجماعات المتأسلمة الخارجة على القانون والساعية إلى أسلمة المجتمع بالقوة*, ‚islamistické skupiny porušující zákon a usilující o násilnou islamizaci společnosti‘.

¹¹⁵ Např. *بالحسنى وبالمعاملة الطيبة تأسلم المجتمع*, ‚islamizace společnosti proběhla v přívětivé atmosféře‘ (CLARA).

¹¹⁶ Např. *يرفعون شعارات التأسلم*, ‚zvedají hesla islamizace‘.

¹¹⁷ Např. *مما أنسن لغة الشعر وأنسن الشاعر*, ‚což zlidštilo básnický jazyk a básníka‘ (CLARA).

¹¹⁸ Např. *العودة من الألوهية إلى الأنسنة*, ‚návrat od božství zpět k lidství‘ (CLARA).

¹¹⁹ Např. *تأنسنا بالعمق ولكننا لم ننجح*, ‚hluboce jsme zlidštili, ale neuspěli jsme‘ (CLARA).

¹²⁰ Např. *محاضرات للأهالي والمدرسين والطلاب تمحورت حول التغذية السليمة وفوائد الفيتامينات والأملاح المعدنية وفوائد الحليب*, ‚přednášky pro veřejnost, učitele a studenty, jejichž tématem byla zdravá výživa a význam vitamínů, minerálů a mléka‘.

¹²¹ Např. *حالات بصرية تمسرح الحياة اليومية في سياق تراجيكوميدي*, ‚vizuální stavy, které dramatizují všednodenní život v tragikomickém kontextu‘.

4.2. KOMPOZITA A VÍCESLOVNÉ VÝRAZY

V této podkapitole naší analytické části se nejprve zaměříme na kompozita a také nato, co jsme již dříve pojmenovaly jako pseudokompozita s prefixem *lā-* (srov. 3.3.d). V další a mnohem rozsáhlejší části pak provedeme strukturní, sémantickou a syntaktickou analýzu vybraných typů kolokací. Zaměříme se také na další derivační možnosti těchto kolokací v rámci odvozování uvnitř slovesného systému (slovesa, participia, podstatná jména slovesná) nebo pomocí transformace do jiných slovních druhů od téhož kořene a také na tvoření negace.

4.2.1. KOMPOZITA A VARIANTY

4.2.1.1. Negace podstatných a přídavných jmen pomocí *lā-*

V lexikonu MSA nalezneme řadu adjektiv a substantiv s negativním významem, jež vznikla afixací – konkrétně prefixací – původně samostatné záporné částice *lā*, lze proto na takováto slova nahlížet spíše jako na výsledky morfologické derivace (resp. aglutinace) než jako na kompozita (Drozdík, 1967: 95-6; 2001: 137). Tyto výrazy vyjadřují v češtině negativní předpony *ne-*, *bez-*, *a-*, případně i *anti-* (Badawi et al. 2004: 755-6; al-Ḥamzāwī, 1998: 94; Monteil, 1960: 138-9; Soguel, 1976: 13; Stetkevych, 1970: 51-54; Šāhīn, 1986: 191-2; Versteegh, 1997: 181-2). Domníváme se, že lze většinu takovýchto výrazů jednoznačně považovat za repliky vytvořené podle cizojazyčných modelů s negativními prefixy. Takovéto významy lze v arabštině obvykle vyjádřit i jiným způsobem – genitivním spojením adjektiv nebo participií s *ğajr* (viz 4.2.3.6.) a substantiv a maṣdarů se substantivem *‘adam* (viz 4.2.3.1.). Výrazy s prefixem *lā-* však obvykle „vyjadřují důrazný, absolutní zápor“ (Oliverius, 2003: 20).

Tento způsob prefixace je znám v omezené míře již z KA, kdy byly pomocí prefixu *lā-* překládány některé filosofické pojmy řeckého původu. Takto se můžeme ve středověkých filosofických textech setkat například s termíny jako *lāqisma* ‚atom‘,¹²² *lākawn/lāwuğūd* ‚nebytí‘, *lānihāja* ‚nekonečno‘, *lā’adrīja* ‚agnosticismus‘ a dokonce i se slovesem *lāšā* III. ‚zničit‘¹²³ vzniklým denominací substantiva *lāšaj’* ‚nic‘ (Monteil, 1960: 132, 138-139).

Akademie arabského jazyka v Káhiře tento způsob tvoření slov oficiálně schválila pro tvorbu terminologie s řeckými prefixy *a-* a *an-* (al-Ḥamzāwī, 1998: 94) pod podmínkou, že tato slova musí „být vkusná a libá na poslech“ (Dāhī, 1992: 220). My se však zaměříme na slovní zásobu publicistického stylu.

¹²² Vedle kalku *ğuz’ lā jatağazza’u*. V MSA se používá termín *darra*.

¹²³ V MSA se uplatňuje spíše pasivní význam v VI. kmeni *talāšā* ‚zaniknout‘.

a) Negace přídavných jmen pomocí *lā-*

V publicistickém stylu nalezneme řadu adjektiv tvořených prefixací původní zápornky *lā*. Jedná se především o přídavná jména s adjektivním sufixem *nisba* – *-īj(-un)* a v menší míře pak i o aktivní a pasivní participia.

- adjektiva s *nisbou*:

lā'ahlāqī – nemorální, amorální¹²⁴

lā'irādī – bezděčný, neovladatelný vůlí, reflexní¹²⁵

lā'insānī – nelidský, nehumánní¹²⁶

lātārīhī – ahistorický (neologismus)

lāhizbī – nestranický, bezpartajní

lādīmūqrāfī – nedemokratický (neologismus)¹²⁷

lādīnī – nenáboženský¹²⁸ (srov. 4.2.2.3.a – *mu^cādin li-'d-dīn*)

lāsāmī – antisemitský¹²⁹ (srov. 4.2.2.3.a – *mu^cādin li-'s-sāmīja*)

lāsilkī – bezdrátový, radiový¹³⁰

lāšar^cī – nezákonný, nelegální, ilegální; nelegitimní¹³¹ (srov. 4.2.3.6. – *ğajr šar^cī*)

lāšu^cūrī – nevědomý, podvědomý¹³²

lāṭabaqī – beztřídní¹³³

lā^caqlānī – iracionální¹³⁴

lā^cunfī – nenásilný¹³⁵

lāğarbī – nezápadní (neologismus)¹³⁶

lāqānūnī – nezákonný, nelegální, ilegální (srov. 4.2.3.6. – *ğajr qānūnī*)

lāmāddī – nemateriální¹³⁷

¹²⁴ Např. الأسس الأخلاقية للسياسة و الإدارة البريطانية, 'nemorální základy britské politiky a administrativy'.

¹²⁵ Např. الجهاز العصبي اللاإرادي, 'reflexní nervová soustava'.

¹²⁶ Např. المعاملة اللاإنسانية, 'nelidské zacházení'.

¹²⁷ Např. المسار الانتخابي اللاديموقراطي, 'nedemokratický průběh voleb'.

¹²⁸ Např. «طالبان» على استنبقاء التقاليد اللادينية, 'odhodlání Talibanu uchovat nenáboženské tradice'.

¹²⁹ Např. الاعتداءات اللاسامية, 'antisemitské útoky'.

¹³⁰ Např. أدخلت الإنترنت اللاسلكية الى الحياة اليومية, 'zavedla bezdrátový internet do všednodenního života'.

¹³¹ Např. التدخل اللاتشريعي للسافر للولايات المتحدة, 'otevřené nezákonné vměšování USA'.

¹³² Např. التوحد اللاشعوري بين الأم وابنتها, 'podvědomé spojení mezi matkou a její dcerou'.

¹³³ V korpusu nedoloženo. مجتمع لاطبقي, 'beztřídní společnost' (Oliverius, 2003: 21).

¹³⁴ Např. الكراهية اللاعقلانية, 'iracionální nenávisť'.

¹³⁵ Např. الاختيار بين العمل العنفي أو اللاعنفی, 'volba mezi násilným a nenásilným činem'.

¹³⁶ Např. الشعوب والثقافات اللاغربية, 'nezápadní národy a kultury'.

lāmar'ī – neviditelný (neologismus)

lāmarkazī – decentralizovaný¹³⁸

lāmanṭiqī – nelogický, iracionální

lānihā'ī – nekonečný

lānamaṭī – netypický, atypický (neologismus)¹³⁹

lāwāqī'ī – nereálný, neskutečný (neologismus) – (srov. 4.2.3.6. – *ğajr wāqī'ī*)

lājadawī – „hands free“ (neologismus)¹⁴⁰

- participia aktivní:

lāmubālin – lhostejný¹⁴¹

lāmutanāhin - nekonečný

lāmuntamin – nevyhraněný, nemající k ničemu vazbu¹⁴²

lāwā'īn – nevědomý, podvědomý¹⁴³

- participia pasivní:

lāmutawaqqā' – neočekávaný, nečekaný (neologismus)¹⁴⁴ – (srov. 4.2.3.6. – *ğajr mutawaqqā'*)

lāmaḥdūd – neomezený, bezmezný¹⁴⁵

lāmas'ūl – nezodpovědný¹⁴⁶

lāmašrūṭ – bezpodmínečný, nepodmíněný (neologismus)¹⁴⁷ – (srov. 4.2.3.6. – *ğajr lāmašrūṭ*)

lāmanzūr – neviditelný (neologismus)¹⁴⁸

¹³⁷ Např. التراث الثقافي اللامادي, nemateriální kulturní odkaz.

¹³⁸ Např. الحكم اللامركزي بالسودان, decentralizovaná vládní moc v Súdánu.

¹³⁹ Např. ve spojení (سارز) المرض الالتهاب الرئوي اللانمطي (سارز) dosl. „atypický zápal plic (SARS)“ [český termín – těžký akutní respirační syndrom].

¹⁴⁰ Např. Sony – Ericsson, كشفت سوني اريكسون احدى الشركات الرائدة في مجال الاتصالات عن الادارة اللايدوية الجديدة. přední společnost v oblasti telekomunikací odhalila nové „hands free“ ovládání.

¹⁴¹ Např. أبناء الجيل اللامبالي كما يحلو للكبار تعريفهم, příslušníci lhostejné generace, jak staří s oblibou definují.

¹⁴² Např. كذب عن أزمة الرجل المعاصر البائس الوحيد اللانتمتي, psal o krizi současného zoufalého a osamělého muže, který nikam nepatří.

¹⁴³ Např. فكيف نتخلص من التأثيرات اللاواعية, jak se zbavíme podvědomých vlivů.

¹⁴⁴ Např. النجاحات اللامتوقعة, nečekané úspěchy.

¹⁴⁵ Např. يشتهر بحبه اللامحدود للرياضة, je známý pro svou bezmeznou lásku ke sportu.

¹⁴⁶ Např. الممارسات اللامسؤولة بحق الجاليات الاسلامية في الولايات المتحدة والغرب, nezodpovědné praktiky vůči muslimským menšinám v USA a na Západě.

¹⁴⁷ Např. فكيف يفسر قبوله اللامشروط وغير القابل للجدل للإرهاب الإسرائيلي ذي الشهرة العالمية, jak ale vysvětlí to, že bezpodmínečně a bez připuštění diskuze přijímá světově proslulý izraelský terorismus....

b) Negace podstatných jmen pomocí *lā-*

Substantiva tvořená prefixací původní záporky *lā* jsou odvozená od původních substantiv, substantivizovaných mašdarů nebo od substantivizovaných adjektiv. Uvedme některá v publicistických textech frekventovaná substantiva tohoto typu:

- negativní substantiva odvozená ze substantiv a substantivizovaných mašdarů:

*lāistiqrār*¹⁴⁹ – nestabilita (neologismus)¹⁵⁰ – (srov. 4.2.3.1. – *‘adam al-istiqrār*)

lātasāmuḥ – netolerance, intolerance (neologismus)

lāta^cāwun – nespolupráce, nekooperace (srov. 4.2.3.1. – *‘adam at-ta^cāwun*)

lātanāzur – asymetrie

lātawāzun – nerovnováha (neologismus)

lādawla – bezvládní, bezstátní (neologismus)¹⁵¹

lāḥarb – ne válka¹⁵²

lāsilm – ne mír

lāšū^cūr – nevědomí, podvědomí¹⁵³

lāšaj’ – nic; nula

lā^cunf – nenásilí¹⁵⁴

lā^cawda – nenávratno (neologismus)¹⁵⁵

lāmubālā – lhostejnost¹⁵⁶

lāmusāwā – nerovnost (neologismus)¹⁵⁷

lāmakān – nikde¹⁵⁸

¹⁴⁸ Např. «اليد اللامنظورة» للسوق, 'neviditelná ruka trhu'.

¹⁴⁹ Zde stojí za pozornost, že i po prefixaci *lā* se stále píše původní mašdar X. kmene na začátku s 'alifem bez hamzy – لااستقرار.

¹⁵⁰ Např. هذه الخطة تتطلب اللااستقرار والفوضى وبعض الحروب في المنطقة. 'tento plán vyžaduje nestabilitu, chaos a nějaké války v oblasti.'

¹⁵¹ Např. وفي حال سقوط العراق في مستنقع اللادولة، فإن المنطقة بأسرها معرضة للخطر. 'v případě, že Irák upadne do bažiny bezvládní, celé oblasti hrozí nebezpečí.'

¹⁵² V ustáleném spojení والاحرب واللاسلم, ani mírový ani válečný stav.'

¹⁵³ Např. والفن الشعبي المنطوي على آلية توارثه من اللاشعور الصناعي الجمعي. 'lidové umění obsahující mechanismus dědičného přenosu z umělého kolektivního nevědomí.'

¹⁵⁴ Např. هل تتوافق فلسفة وممارسة اللاعنف مع الإسلام كدين؟ 'Je filosofie nenásilí a její praktikování v souladu s islámem jakožto náboženstvím?'

¹⁵⁵ Např. Jej zdravotní stav se však nenávratně zhoršoval. 'Její zdravotní stav se však nenávratně zhoršoval.'

¹⁵⁶ Např. وخير رد هو اللامبالاة. 'Nejlepší odpovědí je lhostejnost.'

¹⁵⁷ Např. مبدأ اللامساواة في التعامل مع البعض على حساب آخرين. 'princip nerovnosti při jednání s jedním na úkor jiných.'

lāmantiq – nelogičnost, iracionalita¹⁵⁹

lāmawqif – nijaký postoj (neologismus)¹⁶⁰

lāniḡām – zmatek, anarchie

lānihāja – nekonečno

lāwuḡūd – neexistence (srov. 4.2.3.1. – *‘adam al-wuḡūd*)

lāwa‘j – nevědomí, podvědomí¹⁶¹

lāwāqi‘ – nereálnost, neskutečnost (neologismus)¹⁶²

lājaqīn – nejistota (neologismus)¹⁶³ – (srov. 4.2.3.1. – *‘adam al-jaqīn*)

- negativní abstraktní substantiva odvozená z adjektiv s *nisbou* nebo z příslušných abstrakt (tvoření abstrakt se sufixem *-īja* viz 4.1.3.):

lā‘ahlāqīja – nemorálnost, amorálnost

lāsāmīja – antisemitismus¹⁶⁴

lāšar‘īja – nezákonnost, ilegality; nelegitimita¹⁶⁵

lā‘aqlānīja – iracionalita, nerozum

lāmarkazīja – decentralizace¹⁶⁶

- slova odvozená substantivizací pasivního participia:

lāma‘qūl – absurdita¹⁶⁷

4.2.1.2. Kompozitní přídavná jména

Zejména v publicistickém stylu můžeme nalézt několik **složených adjektiv**, většinou neologismů, typu *šarq-‘awsafī*¹⁶⁸, 'blízkovýchodní'¹⁶⁹ – kompozit v pravém slova smyslu –,

¹⁵⁸ Např. وسياسيوها كانوا قوماً يبدون آتين من اللامكان ذاهبين الى اللامكان ,a její politici byli lidé, kteří vypadali jakoby přicházeli odkud a odcházeli nikam‘.

¹⁵⁹ Např. ,انه اللامنطق الذي يحكم الرغبات التي تقود إلى الهلاك ,To iracionalita vládne touhám, jež vedou ke zkáze.‘

¹⁶⁰ Např. ,اللاموقف هو أثبتت مواقفنا ,žádný postoj je naším nejpevnějším postojem‘.

¹⁶¹ Např. ,يرى يونغ ان الفردية تتحقق حين تستقل عن اللاوعي الجماعي ,Jung má za to, že individualita se uskutečňuje, když se osamostatní od kolektivního nevědomí‘.

¹⁶² Např. ,تسريب اللاواقع الى مخيلة المشاهد ,průnik nereálna do fantazie diváka‘.

¹⁶³ Např. ,وجهاً لوجه مع التصفية العرقية يتألق هذا اللابقيين الوجودي في قصيدة درويش ,Tvář v tvář genocidě září tato existenční nejistota v Darwíšově básni.‘

¹⁶⁴ Např. ,موجة جديدة من اللاسامية ,nová vlna antisemitismu‘.

¹⁶⁵ Např. ,اللاشرعية في حرب العراق ,nezákonnost ve válce proti Iráku‘.

¹⁶⁶ Např. ,استكمال ونفعل تنفيذ اصلاحات اللامركزية الإدارية، على غرار النموذج الفرنسي ,dokončení a aktivizace reform pro decentralizaci státní správy podle francouzského modelu‘.

¹⁶⁷ Např. ,مسرح اللامعقول ,absurdní divadlo‘.

¹⁶⁸ Rozdělovník naznačuje, že se jedná o kompozitum. V arabském písmu jsou oba komponenty psány zvlášť – شرق أوسطي

jejichž komponenty jsou sice obvykle psány zvlášť, syntakticky se nicméně chovají jako jedna slovní jednotka (Holes, 2004: 331). Tato kompozitní adjektiva s *nisbou* jsou většinou odvozena od geografických názvů (Badawi et. al., 2004: 116; as-Sāmarrā'ī, 2000: 143-5) a většinou odrážejí vliv cizojazyčných modelů, protože „v arabských médiích musí být často rychle a pod tlakem do arabštiny prováděn převod cizojazyčného materiálu typu textových zpráv, v nichž může být estetické cítění čtenáře do značné míry ignorováno. Důraz je kladený na rychlé, úsporné a jasné sdělení“ (Holes, 2004: 331). K těmto adjektivům jsme zařadili také několik kompozit s prvním cizím konstituentem, protože vykazují obdobné rysy.

Zkoumáme-li s pomocí dostupného korpusu tento typ kompozit z hlediska distribuce morfémů rodu, čísla, pádové flexe a determinace za účelem ověření, zda se opravdu jedná o kompozita, dospějeme k následujícím zjištěním:

- rod – u 2. komponentu

a) masc. sg. – *šarq- 'awsaṭī*

b) fem. sg. – *šarq- 'awsaṭīja*

- číslo – u 2. komponentu

masc. (osobní) pl. – *šarq- 'awsaṭījūna*¹⁷⁰

- determinace a pádová flexe –

a) indeterminace – Přítomnost neurčitého členu (*nunace*) v tištěné podobě bez vokalizace lze jen předpokládat u druhého komponentu – nom. sg. masc. indef. - *šarq- 'awsaṭīj-u-n*.¹⁷¹

b) determinace členem *al-* – Člen je připojen k 1. komponentu – nom. sg. masc. def. - *aš-šarq- 'awsaṭīj-u*.¹⁷² V korpusu byly však zachyceny i ojedinělé případy, kdy dochází k determinaci členem určitým u 1. i 2. komponentu (viz Badawi et al. 2004: 116; Ryding, 2005: 268) – *aš-šarq al- 'awsaṭī*.¹⁷³ V tomto případě by se nejednalo o kompozitum. U těchto případů nelze stanovit koncovkovou flexi a domníváme se, že je lze považovat spíše za anomálii vzhledem k nedostatečnému zakotvení takovýchto v arabštině poměrně nových struktur v normativní gramatice.

¹⁶⁹ V souladu s českou jazykovou tradicí překládáme tento výraz jako ‚blízkovýchodní‘ a nikoli doslovně ‚středněvýchodní‘.

¹⁷⁰ Např. الضيافة الفرنسية تجذب المسافرين الشرق أوسطيين إلى باريس, francouzská pohostinnost přitahuje blízkovýchodní turisty do Paříže‘.

¹⁷¹ Např. نظام شرق أوسطي, blízkovýchodní režim‘.

¹⁷² Např. فوزه باللقب الشرق أوسطي, jeho vítězství Blízkovýchodního‘.

¹⁷³ Např. مراكز الدراسات الشرق الأوسطية, centra blízkovýchodních studií‘.

Na základě výsledků morfémového distribučního testu můžeme konstatovat, že zkoumaný výraz lze považovat za kompozitum.

Z publicistických textů i nám dostupného korpusu se nám podařilo excerptovat několik složených adjektiv obdobného typu. Pokusíme se je rozřídít do několika skupin:

a) Složená adjektiva vzniklá ze substantiva se shodným přívlastkem

šarq-’awsaṭī, blízkovýchodní < *aš-Šarq al-’awsat* ‚Blízký Východ‘

*’ālam-tālītī*¹⁷⁴ ‚vážící se k třetímu světu‘ < *al-’ālam at-tālīt* ‚třetí svět‘ (Holes, 2004: 331)

b) Složená adjektiva vzniklá z genitivního spojení

*ḡanūb-’ifrīqī*¹⁷⁵ ‚jihoafrický; Jihoafričan‘ < *ḡanūb ’Ifriqijā* ‚Jižní Afrika, Jihoafrická republika‘

c) Složená adjektiva vzniklá z víceslovných cizích názvů

*būr-sa’īdī*¹⁷⁶ ‚související s Port Saidem, portsaidský‘ < *Būr Sa’īd* ‚Port Said‘ (Badawi et al. 2004: 116)

*hong-kongī*¹⁷⁷ ‚honkongský; obyvatel Hong Kongu‘ < *Hong kong* ‚Hong Kong‘

d) Složená adjektiva s prvním cizím komponentem – předpoklad původní koordinace¹⁷⁸

*’ūrū-mutawassiṭī*¹⁷⁹ ‚euro-středomořský‘

*’anglū-’amrīkī*¹⁸⁰ ‚anglo-americký‘

*ḡijū-sijāsī*¹⁸¹ ‚geopolitický‘

*sūsijū-taqāfī*¹⁸² ‚sociokulturní‘

¹⁷⁴ Toto kompozitum jsme zachytili ve dvou variantách psaní – dohromady i zvlášť: عالم ثالثي/عالمثالثي.

¹⁷⁵ Psáno zvlášť: جنوب إفريقي.

¹⁷⁶ Opět dvě varianty psaní: بور سعدي/بورسعيد.

¹⁷⁷ Psáno zvlášť: هونغ كونغي.

¹⁷⁸ M. F. Sa’id tento typ kompozit klasifikuje jako „*loanblends*“ (1967: 108). Viz oddíl 3.5.

¹⁷⁹ Psáno zvlášť (někdy s pomlčkou) i dohromady: أورو متوسطي/أورومتوسطي. Také byla zachycena varianta يورو – متوسطي.

¹⁸⁰ Psáno zvlášť: أنجلو أميركي.

¹⁸¹ Psáno zvlášť: جيوسياسي. V témže významu se objevuje i přejímka jako celek جيوبوليتيكي.

¹⁸² Psáno zvlášť nebo s pomlčkou: سوسيو ثقافي.

4.2.2. PŘÍDAVNÁ JMÉNA A PARTICIPIA V PŘÍVLASTKU SHODNÉM

V následujícím oddíle se zaměříme na v MSA poměrně častá slovní spojení (kolokace), řadu z nichž do češtiny můžeme většinou překládat jednoslovnými adjektivy s českými, řeckými nebo latinskými prefixy (kromě spojení *qābil li-*). Jedná se o participia aktivní od I. a III. slovesného kmene, po nichž následuje předložka a substantivum a která zastávají syntaktickou funkci přívlastku shodného nebo jmenného přísudku. Výběr následujících spojení byl opět veden snahou zachytit pokud možno ustálené kolokace, ačkoli se tato participia mohou často vyskytovat i v kolokacích zcela volných.

4.2.2.1. Výrazy s *qābil li-* a *šālih li-* (česká přípona *-telný*)

a) Výrazy s *qābil li-*

Velice progresivní jsou v MSA víceslovná spojení tvořená participiem aktivním I. slovesného kmene *qābil* s předložkou *li-* a následným určeným mašdarem ve významu ‚přijímající, vhodný k, umožňující něco, mající něco v potenci‘ (Badawi et al., 2004: 759-760; al-Ḥamzāwī, 1998: 108, 120; Monteil, 1960: 146-147; Oliverius, 2003: 20). Tento typ kolokací, jež můžeme formalizovat jako model *participium + předl. + subst.*, v jinak velmi užitečném klasifikačním systému ustálených arabských kolokací navrženým Janem Hooglandem (1993: 80, 90) nenalezneme.¹⁸³ Celou řadu takovýchto spojení lze často do češtiny překládat jednoslovným výrazem se sufixem *-telný*¹⁸⁴. Tento typ spojení, který nezřídka odráží vliv cizojazyčných jednoslovných modelů, se běžně realizuje především v odborné terminologii.

Uvedme několik příkladů z odborné terminologie:

qābil li-'l-ištī'āl - hořlavý¹⁸⁵

qābil li-'l-iltihāb – zánětlivý; hořlavý (Monteil, 1960: 147; Wehr, 1994: 869)

qābil li-'l-imišāš – absorbovatelný, vstřebatelný (Monteil, 1960: 147; Al-Khatib, 2000: 3)¹⁸⁶

¹⁸³ J. Hoogland ve své klasifikaci kolokací, kterou jinak považujeme za velmi podnětnou, a proto ji také v naší práci přebíráme, tento poměrně častý typ neprávem opomíjí. V duchu jím navrženého klasifikačního systému bychom tento typ mohli charakterizovat jako model *participium + předložka + substantivum*, přičemž participium zde nezastává syntaktickou funkci slovesa nýbrž adjektiva, a proto je s následujícím substantivem/mašdarem svázáno předložkou *li-*, která není součástí valence slovesa, a tak nelze tento typ kolokací zařadit do jím vymezené kategorie *sloveso + předložka + substantivum* (substantivum jako nepřímý předmět po slovese s předložkovou vazbou – např. *‘abbara ‘an taqdīr*, s. 90), kde podle něj může ve funkci slovesa vystupovat i participium nebo příslušný mašdar. Kritéria této Hooglandovi kategorie z námi sledovaných jevů v této kapitole splňují pouze spojení s participiem *ḥālin min*, které si drží vazbu jako sloveso, od něhož je odvozené.

¹⁸⁴ Těmto případům odpovídá např. v angličtině většinou sufix *-able*, ve francouzštině pak sufix *-able* či *-ible*.

¹⁸⁵ Příklad z korpusu: مواد قابلة للاشتعال hořlavé látky/hořlaviny‘.

qābil li-'t-takajjuf – přizpůsobivý, adaptabilní (Al-Khatib, 2000: 10)¹⁸⁷

qābil li-'d-ḍabt – nastavitelný, regulovatelný (Al-Khatib, 2000: 11)¹⁸⁸

Následující příklady patří k těm nejfrekventovanějším v publicistickém stylu:

qābil li-'l-istitmār – investovatelný¹⁸⁹

qābil li-'l-istiḥdām – použitelný (Oliverius, 2003: 20)¹⁹⁰

qābil li-'l-istiḥrāḡ – výtěžitelný¹⁹¹

qābil li-'l-istiḡlāl – využitelný, zužitkovatelný¹⁹²

qābil li-'l-istimrār – schopný přetrvat, udržitelný¹⁹³

qābil li-'l-infiḡār – explozovatelný, výbušný¹⁹⁴

qābil li-'l-baqā' – schopný přetrvat, udržitelný¹⁹⁵

qābil li-'t-taḡdīd – obnovitelný (Baalbaki, 2000: 841)¹⁹⁶

qābil li-'t-taḡaddud – obnovitelný¹⁹⁷

qābil li-'t-taḡqīq – dosažitelný, uskutečnitelný¹⁹⁸

qābil li-'t-taḡwīl – konvertibilní, volně směnitelný (měna); převoditelný (Wehr, 1994: 869)¹⁹⁹

¹⁸⁶ Příklad z korpusu: إدخال آلة مكونة من مواد بيولوجية قابلة للامتصاص التدريجي, vložení implantátu z organických postupně vstřebatelných látek.

¹⁸⁷ Příklad z korpusu: ثورة ثقافية حقيقية وحدها القدرة على تغيير هذه المفاهيم المنسوبة ظمناً لديننا الحنيف القابل للتكيف مع كل عصر وأوان, skutečné kulturní bohatství je samo o sobě schopné změnit to, co je zlovolně přisuzováno islámu schopnému se přizpůsobit každé době.

¹⁸⁸ المرايا العاكسة القابلة للضبط كهربائياً, elektricky nastavitelná zpětná zrcátka.

¹⁸⁹ يوفر للمستثمرين مصدراً جديداً من الموارد المالية القابلة للاستثمار, poskytuje investorům nový zdroj investovatelných finančních prostředků.

¹⁹⁰ ويحربون عن خشيتهم من ان بعض السلع التي طلبها العراق قد يكون قابلاً للاستخدام في أغراض عسكرية. Vyjadřují obavu, že některé komodity, které si žádá Irák, by mohly být použitelné k vojenským účelům.

¹⁹¹ Celková výtěžitelná zásoba na těchto polích se odhaduje přibližně na 5 miliard barelů.

¹⁹² ويبلغ احتياطه القابل للاستغلال نحو 13 بليون برميل, jeho využitelná zásoba dosahuje kolem 13 miliard barelů.

¹⁹³ في إطار برنامجها الإصلاحى الرامى إلى حفز النمو القابل للاستمرار في اقتصادها, v rámci svého reformního programu zaměřeného na povzbuzení udržitelného růstu ekonomiky.

¹⁹⁴ يركض هذا الإنسان «العربي/اليومي»: خلف وهم تضخم كالبالونة القابلة للانفجار. se žene za iluzí, která se nafoukla jako výbušný balón.

¹⁹⁵ دولة فلسطينية ذات سيادة قابلة للبقاء في الضفة الغربية وغزة, suverénní a udržitelný palestinský stát na Západním břehu a v Gaze.

¹⁹⁶ Doba členství trvá jeden rok s možností obnovy. أما مدة عضويته فهي سنة قابلة للتجديد.

¹⁹⁷ ويزيد في قتامة الصورة, أن الغاز والنفط ليسا من المصادر الطبيعية القابلة للتجدد, a celou záležitost ještě zhoršuje to, že plyn a ropa nepatří mezi obnovitelné přírodní zdroje.

¹⁹⁸ Je třeba, aby existovala všeobecná strategie s dosažitelnými cíly. ان تكون هناك استراتيجية شاملة ذات أهداف قابلة للتحقيق.

qābil li-'t-tadāwul – obchodovatelný²⁰⁰
qābil li-'t-tasjil – likvidní²⁰¹
qābil li-'t-tašarruf – disponibilní²⁰²
qābil li-'t-taḥbīq – aplikovatelný, uplatnitelný (Oliverius, 2003: 20)²⁰³
qābil li-'t-ta' dīl – modifikovatelný, regulovatelný, nastavitelný²⁰⁴
qābil li-'t-tafāwuḍ - s možností jednání, vyjednávání²⁰⁵
qābil li-'t-tafsīr – vysvětlitelný²⁰⁶
qābil li-'t-ta' rīf – definovatelný²⁰⁷
qābil li-'t-tağjīr – změnitelný, proměnlivý²⁰⁸
qābil li-'t-taluwut – znečistitelný, kontaminovatelný²⁰⁹
qābil li-'t-tamdīd – prolongovatelný, prodloužitelný²¹⁰
qābil li-'t-tanfīd – realizovatelný, proveditelný²¹¹ (Hoogland, 2003: 721)
qābil li-'l-ğidāl – diskutovatelný, diskutabilní, podrobitelný diskuzi
qābil li-'l-ğadal – diskutovatelný, diskutabilní, podrobitelný diskuzi
qābil li-'l-ḥall – řešitelný²¹²

¹⁹⁹ majitelé, وسيتعين على اصحاب الحسابات بالعملة القابلة للتحويل تبديلها باليورو او الدولار او الجنيه او الفرنك السويسري účtů v konvertibilních měnách mají povinnost je převést na euro, dolar, libru nebo na švýcarský frank‘.

²⁰⁰ dlouhodobé, الادوات الاستثمارية متوسطة وطويلة الاجل القابلة للتداول بين البنوك والمؤسسات المالية الاسلامية a krátkodobé investiční nástroje obchodovatelné mezi bankami a islámskými peněžními institucemi‘.

²⁰¹ هذه السندات تعد الاولى من نوعها التي يطرحها بنك مركزي او سلطة نقدية في دول المنطقة وهي قابلة للتسييل في اي وقت. Tyto obligace jsou vůbec první, které vydává centrální banka nebo peněžní instituce v zemích regionu, a jsou kdykoli likvidní.‘

²⁰² لكن تحسين هذه الأوضاع سيبقى بطيئاً جداً بسبب الشرط الأول من الحجة، أي بسبب محدودية الموارد القابلة للتصرف. Zlepšování této situace však asi zůstane i nadále velmi pomalé a to kvůli první polovině argumentace, to jest z důvodu omezenosti disponibilních zdrojů.‘

²⁰³ Tento program je aplikovatelný, ale zároveň může vést k neúspěchu.‘

²⁰⁴ organický pás modifikovatelný podle velikosti žaludku, který má být zmenšen‘.

²⁰⁵ reprezentují představu nebo návrh, který je možné prodiskutovat s druhou stranou‘.

²⁰⁶ jev je vysvětlitelný souhrnem příčin‘.

²⁰⁷ Turistika je definovatelná jako kosmický pohyb za účelem objevování specifického charakteru.‘

²⁰⁸ Např. علاقة قابلة للتغيير باستمرار.‘

²⁰⁹ je jisté, že voda, půda a vzduch se mohou kontaminovat‘.

²¹⁰ turistické vízum bylo obnoveno na dva týdny s možností dalšího prodloužení‘.

²¹¹ je třeba zdůraznit, že Šaronovy záměry jsou proveditelné‘.

qābil li-'l-ḥajāt – životaschopný²¹³

qābil li-'z-zirā'a – kultivovatelný, obdělávatelný²¹⁴

qābil li-'z-zijāda – zvýšitelný, navýšitelný²¹⁵

qābil li-'s-sajṭara – kontrolovatelný, zvladatelný²¹⁶

qābil li-'t-ṭajj – sklápěcí²¹⁷

qābil li-'l-^cilāğ – léčitelný²¹⁸

qābil li-'l-munāqaša – diskutovatelný, diskutabilní, podrobitelný diskuzi

qābil li-'n-niqāš – diskutovatelný, diskutabilní, podrobitelný diskuzi²¹⁹ (Zemánek et al., 2006: 547)

Negace qābil li-

Záporný význam se stejně jako u ostatních participií (a adjektiv) tvoří pomocí výrazu *ğajr* – *ne-...-telný* (viz 4.2.3.6.). Následující spojení se v publicistickém stylu objevují většinou právě ve specifickém záporném významu:

ğajr qābil li-'l-iḥtirāq – nehořlavý

ğajr qābil li-'l-isti'nāf – bez možnosti se (soudně) odvolat²²⁰

ğajr qābil li-'t-tabrīr – neospravedlnitelný²²¹

ğajr qābil li-'t-tağzi'a – nerozdělitelný, nedělitelný (Baalbaki, 2000: 841)²²²

²¹² 'otázka Somálska je stále řešitelná', فقضية الصومال ما زالت قابلة للحل

²¹³ 'životaschopný palestinský stát', الدولة الفلسطينية القابلة للحياة

²¹⁴ 'obdělávaná půda představuje 29% z celkové plochy kultivovatelné půdy', وتمثل الأراضي المزروعة نحو 29 في المئة من مساحة الأراضي القابلة للزراعة

²¹⁵ 'Kapacita nemocnice se 185 lůžky je navýšitelná až na 350 lůžek', إن الطاقة الاستيعابية للمستشفى هي ١٨٥ سريراً قابلة للزيادة إلى ٣٥٠ سريراً

²¹⁶ 'je to míra, která je i přes kontinuální nárůst stále zvladatelná', وهي نسبة تظل في الحدود القابلة للسيطرة عليها على رغم زيادتها المضطردة

²¹⁷ 'sedadla ve druhé a třetí řadě jsou částečně nebo zcela sklápěcí', مقاعد الصفين الثاني والثالث قابلة للطّي جزئياً أو كلياً

²¹⁸ 'Naštěstí je léčitelný antibiotiky', ومن حسن الحظ أنها قابلة للعلاج بالمضادات الحيوية

²¹⁹ 'Nejsme náboženskou stranou a o všem kromě našich islámských idejí lze diskutovat', لسنا حزباً دينياً وكل الأمور قابلة للنقاش عدا أفكارنا الإسلامية

²²⁰ 'Tento výraz se obvykle objevuje v následujícím spojení: ووفقاً للقانون المصري فإن الأحكام الصادرة عن محاكم عسكرية تكون غير قابلة للطعن أو الاستئناف أمام أي هيئة قضائية vojenskými soudy nenapadnutelná a není možné se proti nim odvolat k žádné soudní instituci',

²²¹ 'محملاً روسيا مسؤولية إفشال الإجماع على المشروع البريطاني، واصفاً وتوقع ألا يحصل المشروع الروسي على الدعم، Očekával, že ruský projekt nezíská podporu a činil Rusko zodpovědným za neúspěšné schválení britského projektu a ruský postoj označil za neospravedlnitelný',

ġajr qābil li- 't-taṣdīq – neuvěřitelný²²³
ġajr qābil li- 't-taṣarruf – nezadatelný, neporušitelný²²⁴
ġajr qābil li- 't-takrār – neopakovatelný²²⁵
ġajr qābil li- 'š-ṣada' – nerezavějící, antikorozivní²²⁶
ġajr qābil li- 'š-šifā' – nevyлéčitelný²²⁷
ġajr qābil li- 't-ṭa^cn – nenapadnutelný (soudně)
ġajr qābil li- 'l-^cajš – bez možnosti žít plnohodnotný život²²⁸
ġajr qābil li- 'l-kasr – nerozbitný (Oliverius, 2003: 20; Zemánek et al., 2006: 547)
ġajr qābil li- 'l-mawt – nesmrtelný²²⁹

Substantivizace *qābil li-*

V obdobném významu jako *qābil li-* se používá též odvozeného substantiva *qābilīja* (odvozování abstrakt pomocí suf. *-īja* viz 4.1.3.) opět s předložkou *li-* a určeným maṣdarem ve významu ‚schopnost, potence k něčemu‘ (Monteil, 1960: 146). Do češtiny tyto výrazy obvykle můžeme opět překládat jedním slovem se sufixem *-nost*.²³⁰ Výraz *qābilīja* se často objevuje v genitivním spojení v pozici *nomen regens* nebo s připojeným zájmenným sufixem. Toto substantivum je též možné použít v případech, kdy chceme stupňovat participiální výraz *qābil li-*. Záporný význam se stejně jako u maṣdarů tvoří pomocí genitivního spojení se substantivem *‘adam* (použití *‘adam* viz 4.2.3.1.).

Pro ilustraci uvedme několik příkladů:

qābilīja li- 't-taṭbīq – aplikovatelnost, uplatnitelnost
qābilīja li- 't-taṭawwur – schopnost rozvoje
qābilīja li- 't-tanfīd – realizovatelnost, proveditelnost

- *qābilīja* v genitivním spojení:

²²² القدس غير قابلة للتجزئة ولا تفاوض من دون وقف تام للنار ‚Jeruzalém je nedělitelný a bez úplného zastavení palby nelze jednat‘.

²²³ رأى أن الحكاية غير قابلة للتصديق ‚viděl, že ten příběh je neuvěřitelný‘.

²²⁴ Např. الحق غير القابل للتصرف ‚nezadatelné právo‘.

²²⁵ ما كان ممكناً في عصر بذاته قد يكون غير قابل للتكرار في عصر يليه ‚co bylo možné právě v tomto období, nemusí být opakovatelné v období následujícím‘.

²²⁶ الفولاذ غير القابل للصدأ ‚nerezavějící ocel‘.

²²⁷ يعاني ورماً سرطانياً غير قابل للشفاء في المخ والرئة ‚trpí nevyлéčitelným nádorovým onemocněním v mozku a na plíci‘.

²²⁸ وجعل حياته غير قابلة للعيش على ارضه ‚to, aby mohl ve své zemi žít, mu znemožnil‘.

²²⁹ هذه الشخصية غير قابلة للموت ‚tato postava je nesmrtelná‘.

²³⁰ V angličtině mají tyto výrazy většinou sufix *-ability*.

qābilījat-u hādīhi 'd-dawlat-i li-'l-ḥajāt-i – životaschopnost tohoto státu

- stupňování v komparativu a superlativu:

'aktar-u qābilījat-an li-'l-fahm-i – pochopitelnější, srozumitelnější²³¹

al-'aktar-u qābilījat-an li-'t-tafāhum-i – nejvíce schopný vzájemného porozumění²³²

- negace výrazu:

'adam al-qābilīja li-'t-taḥkīm - nerozsouditelnost²³³

b) Výrazy se *šālih li-*

Obdobným, avšak méně frekventovaným výrazem, jenž se objevuje v podobných víceslovných konstrukcích jako vazba *qābil li-*, je aktivní participium I. kmene *šālih* s následným mašdarem v genitivu (v tzv. adjektivním genitivní spojení) nebo s předložkou *li-* a následujícím určeným mašdarem ve významu ‚vhodný k‘ (Monteil, 1960: 147). Toto participium opět stojí v syntaktické funkci shodného přívlastku nebo jmenného přísudku. Takovéto konstrukce můžeme označit za model *adj. + subst.* (Hoogland, 1993: 80, 90) nebo *participium + předl. + subst.* (viz naše pozn. 183).

Zde je několik příkladů:

šālih li-'l-istiḥdām – použitelný, vhodný k použití²³⁴

šālih li-'l-istiḥlāk – vhodný k spotřebě, konzumaci²³⁵

šālih li-'l-'akl – požitelný, jedlý (Baalbaki, 2000: 686)

šālih li-'z-zirā'a – kultivovatelný, obdělávatelný (Baalbaki, 2000: 686; Monteil, 1960: 147)²³⁶

*šālih li-'š-šurb/šālih aš-šurb*²³⁷ – pitný (Baalbaki, 2000: 686; Hoogland, 2003: 472)²³⁸

šālih li-'l-'amal – vhodný k fungování, použitelný, funkční k (Monteil, 1960: 147; Wehr, 1994: 610)²³⁹

²³¹ to, ذلك كله يمكن رؤيته في إطاره الانساني أشد وضوحاً، وأكثر قابلية للفهم، من خلال المشاهد الأخرى jasněji a srozumitelněji vidět v humanistickém kontextu skrze jiné výjevy‘.

²³² USA jsou nejvíce schopné vzájemně si porozumět s islámem‘. الولايات المتحدة هي الأكثر قابلية للتفاهم مع الإسلام.

²³³ Např. ve spojení 'عدم قابلية النزاع للتحكيم, nerozsouditelnost sporu‘.

²³⁴ Např. عشرة في المئة فقط من الطرق الأفغانية صالحة للاستخدام, pouze 10% afghánských silnic je použitelných‘.

²³⁵ Např. لحوم الماشية المستسخة والمنتجات المصنعة من ألبانها صالحة للاستهلاك الآدمي, maso a průmyslově zpracované mléčné výrobky z klonovaného dobytka jsou vhodné ke spotřebě člověkem‘.

²³⁶ 'الأراضي الصالحة للزراعة, kultivovatelná/obdělávatelná půda‘.

²³⁷ V tomto případě je participium *šālih* v tzv. adjektivním či nepravém genitivním spojení.

²³⁸ 'مياه صالحة للشرب, pitná voda‘.

²³⁹ Např. منظمة صالحة للعمل في هذا الزمن, organizace schopné fungovat v této době‘.

Negace *ṣālih li-*

Záporný význam se opět tvoří pomocí výrazu *ġajr* (viz 4.2.3.6.), jak je možné vidět v následujících příkladech:

ġajr ṣālih li- 'l-isti^cmāl – nepoužitelný, nevhodný k použití

ġajr ṣālih li- 'l-istihlāk – nevhodný k spotřebě, konzumaci²⁴⁰

Substantivizace

U participia *ṣālih* k substantivizaci nedochází. V konstrukcích jako výše zmíněné substantivum *qābilija* v sledovaném významu českého sufixu *-nost* se však objevuje substantivum *ṣalāhija* ‚vhodnost‘ s předložkou *li-*.²⁴¹

Příklad v záporu:

‘adam aṣ-ṣalāhija li- 'š-šurb – nevhodnost k pití²⁴²

Na základě našeho srovnání konstrukcí s participii *qābil li-* a *ṣālih li-* v publicistických textech se zdá, že výrazy s *qābil li-* vykazují větší tendenci k vytváření ustálenějších kolokací, než je tomu u spojení se *ṣālih li-*.

c) Adjektivní věty vztažné se stejným významem

V souvislosti se složenými výrazy s participii *qābil* a *ṣālih*, které v řadě případů vykazují evidentní vliv cizojazyčných modelů, je na tomto místě vhodné zmínit další poměrně frekventovaný prostředek, jímž je arabština schopna vyjádřit významy se sufixem *-telny* – ‚vhodný k, umožňující něco, způsobilý k‘. Tímto prostředkem je možné použití pasivního tvaru slovesa v imperfektu, popřípadě aktivního tvaru slovesa s intranzitivním významem. Tohoto elegantního syntaktického prostředku ve funkci adjektivní věty vztažné rozvíjející předchozí neurčené jméno, který byl dokonce oficiálně uznán Akademií arabského jazyka v Káhiře právě pro překlad terminologie se sufixy *-able*, se v publicistickém stylu užívá zejména v záporném tvaru se zápornkou *lā* ve významu *ne-...-telny* (Badawi et al., 2004: 388; al-Ḥamzāwī, 1998: 108; Monteil, 1960: 147-148; Oliverius, 1998: 187-188; 2003: 49).

Některé příklady pasivních slovesných tvarů v kladném významu uvádí Monteil (1960: 147):

²⁴⁰ Např. أصبحت غير صالحة للاستهلاك البشري, stali se pro člověka nevhodné ke konzumaci‘.

²⁴¹ Výraz *ṣalāhija* má však také několik dalších častých významů – ‚trvanlivost; platnost; pravomoc, kompetence‘.

²⁴² Např. عدم صلاحية مياه البحيرة للشرب, ‚nevhodnost vody z jezera k pití‘

ju'kalu – jedlý

judkaru – stojící za zmínku²⁴³

judābu – rozpustný (pouze al-Ḥamzāwī, 1998: 108)

jušrabu – pitný

jušaddaru – exportovatelný

Následující spojení v záporném tvaru jsou velmi frekventovaná v publicistickém stylu:

lā jatakarraru – neopakovatelný²⁴⁴

lā juḥṣā – nespočetný, nesčetný²⁴⁵

lā jušaddaqu – neuvěřitelný²⁴⁶

lā juṭāqu – nesnesitelný, neúnosný²⁴⁷

lā juqāwamu – neodolatelný²⁴⁸

lā juqaddaru – neocenitelný²⁴⁹

lā junsā – nezapomenutelný²⁵⁰

lā junkaru – nepopíratelný²⁵¹

lā jūṣafu – nepopsatelný²⁵²

4.2.2.2. Výrazy s *muwālin li-* (česká předpona *pro-*)

Mezi dalšími často lexikalizovanými víceslovnými výrazy zmiňme také spojení tvořené participiem aktivním III. slovesného kmene *muwālin* s významem ‚loajální, věrný‘, po němž následuje předložka *li-* s dalším podstatným jménem (Oliverius, 2003: 19). Slovní spojení tohoto typu (model *participium + předl. + subst.* – viz pozn. 183) lze většinou do češtiny překládat jednoslovnými adjektivy s předponou *pro-*. Jedná se téměř výhradně o termíny z politické sféry, za nimiž opět můžeme cítit jednoslovné cizojazyčné modely s prefixem. Uvedme několik nejfrekventovanějších příkladů z publicistických textů:

²⁴³ Příklad z korpusu: لم يبذلوا جهداً يُذكر, nevyňaložili úsilí, které by stálo za zmínku‘

²⁴⁴ Např. فرصة لا تتكرر, neopakovatelná příležitost‘. V tomto případě se jedná o aktivní tvar slovesa v V. kmeni s pasivním významem.

²⁴⁵ Např. سنواجه مشكلات وصعوبات لا نحصى, budeme čelit bezpočtu problémů a potíží‘.

²⁴⁶ Např. بسرعة لا تُصدق, neuvěřitelnou rychlostí‘.

²⁴⁷ Např. إلى درجة لا تُطاق, do neúnosné míry‘.

²⁴⁸ Např. جاذبية لا تُقاوم, neodolatelná přitažlivost‘.

²⁴⁹ Např. خدمة لا تُقدر بثمن, neocenitelná služba‘.

²⁵⁰ Např. تركت أثراً لا يُنسى, zanechala nezapomenutelnou stopu‘.

²⁵¹ Např. حقيقة لا تُنكر, nepopíratelný fakt‘.

²⁵² Např. شعور لا يُوصف, nepopsatelný pocit‘.

muwālin li-'Amrīkā – proamerický (Zemánek et al., 2006: 821)²⁵³
muwālin li-'Isrā'īl – proizraelský²⁵⁴
muwālin li-Brīṭānijā – probritský²⁵⁵
muwālin li-ḥarakat Ṭālibān – protálibánský²⁵⁶
muwālin li-Ṣaddām – prosaddámovský²⁵⁷
muwālin li-Moskō – promoskevský²⁵⁸
muwālin li-'l-Ittiḥād as-suvjātī – prosovětský²⁵⁹
muwālin li-'l-ḥukūma – provládní (Oliverius, 2003: 19; Zemánek et al., 2006: 821)²⁶⁰
muwālin li-'š-ṣahjūnija – prosionistický²⁶¹
muwālin li-'l-ġarb – prozápadní²⁶²
muwālin li-'l-fāšija – profašistický (Oliverius, 2003: 19)²⁶³
muwālin li-'l-Kremlīn – loajální vůči Kremlu²⁶⁴
muwālin li-'l-malakija – promonarchistický (Oliverius, 2003: 19)²⁶⁵
muwālin li-'n-niḏām – prorežimní²⁶⁶
muwālin li-Wāšinton – loajální vůči Washingtonu²⁶⁷

Substantivizace

Participium *muwālin* může vystupovat i jako substantivum a označovat stoupence nějakého směru. Jinak se ve významu ‚loajalita vůči někomu/něčemu‘ uplatňuje mašdar téhož

²⁵³ Např. نظم موالية لأميركا, ‚proamerické režimy‘.

²⁵⁴ Např. لوبي موال لإسرائيل, ‚proizraelské loby‘.

²⁵⁵ Např. ملك موال لبريطانيا, ‚probritský král‘.

²⁵⁶ Např. من الافغان الموالين لحركة «طالبان», ‚z protálibánských Afghánců‘.

²⁵⁷ Např. موظفون موالون لصادم, ‚prosaddámovští úředníci‘.

²⁵⁸ Např. حرب اهلية بين الحزب الحاكم الموالى لموسكو والحزب المعارض ذي النزعة الاسلامية, ‚občanská válka mezi promoskevskou vládní stranou a opoziční stranou se sklonem k islamismu‘.

²⁵⁹ Např. اليمن الجنوبي الموالى للاتحاد السوفياتي, ‚prosovětský jižní Jemen‘.

²⁶⁰ Např. الميليشيات الموالية للحكومة, ‚provládní milice‘.

²⁶¹ Např. الاعلام الموالى للصهيونية, ‚prosionistická média‘.

²⁶² Např. إقامة نظام موال للغرب, ‚zřízení prozápadního režimu‘.

²⁶³ Např. المرشح الموالى للفاشية, ‚profašistický kandidát‘ (Oliverius, 2003: 19) – v korpusu nedoloženo.

²⁶⁴ Např. الأحزاب الموالية للكرملين, ‚strany loajální vůči Kremlu‘.

²⁶⁵ Např. المستقلون العشائريون الموالون للملكية, ‚promonarchističtí nezávislí kmenoví příslušníci‘.

²⁶⁶ Např. القوات الموالية للنظام القائم, ‚jednotky loajální vůči současnému režimu‘.

²⁶⁷ Např. استبدال قيادة صدام بقيادة أخرى موالية لواشنطن ورعاية لمصالحها, ‚výměna vedení Saddáma za jiné vedení loajální vůči Washingtonu a dbající na jeho zájmy‘.

slovesa III. kmene *muwālā* s předložkou *li-* a substantivem jako např. *muwālā li-Sūrīja* ‚loajalita vůči Sýrii. Tohoto maṣḍaru se používá i v případě stupňování.

4.2.2.3. Výrazy s *muʿādin li-*, *munāhid li-* a *mudādd li-* (české předpony *proti-/anti-/kontra-*)

a) Výrazy s *muʿādin li-*

Víceslovná spojení s participiem III. slovesného kmene *muʿādin* s významem ‚nepřátelský‘, po němž následuje předložka *li-* se substantivem (Oliverius, 2003: 19), vyjadřují opačný význam předchozích spojení s *muwālīn li-* ‚loajální, věrný‘. Do češtiny lze tyto víceslovné výrazy (model *participium + předl. + subst.* – viz pozn. 183) často překládat jednoslovnými adjektivy, a to nejčastěji s předponami *proti-*, *anti-* nebo *kontra-*. Opět se jedná převážně o politickou terminologii s cizojazyčným modelem v pozadí. Zmiňme na tomto místě některá v korpusu frekventovaná spojení tohoto typu:

muʿādin li-ʾIsrāʾīl – protiizraelský, antiizraelský²⁶⁸

muʿādin li-ʾAmrīkā/li-ʾl-Wilājāt al-muttaḥida – antiamerický, protiamerický²⁶⁹

muʿādin li-ʾl-iḥtilāl – protiokupační²⁷⁰

muʿādin li-ʾl-ʾirḥāb – protiteroristický, antiteroristický²⁷¹

muʿādin li-ʾl-istiʿmār – antikolonialistický, protikoloniální (Oliverius, 2003: 19)²⁷²

muʿādin li-ʾl-ʾislām – protiislámský²⁷³

muʿādin li-ʾl-ištirākīja – antisocialistický (Oliverius, 2003: 19)

muʿādin li-ʾl-ʾimbirijālīja – antiimperialistický²⁷⁴

muʿādin li-ʾt-tamjīz – antidiskriminační; protirasistický, antirasistický²⁷⁵

muʿādin li-ʾt-tawra – kontrarevoluční (Oliverius, 2003: 19; Zemánek et al., 2006: 474)²⁷⁶

muʿādin li-ʾl-ḥarb – protiválečný²⁷⁷

²⁶⁸ Např. تظاهرات معادية لإسرائيل, ‚protiizraelské demonstrace‘.

²⁶⁹ Např. النشاط المعادي لأميركا, ‚protiamerická činnost‘.

²⁷⁰ Např. التيار المعادي للاحتلال, ‚protiokupační proud‘.

²⁷¹ Např. الائتلاف المعادي للارهاب, ‚koalice proti terorismu‘.

²⁷² Např. الفكر القومي المعادي للاستعمار, ‚národní antikolonialistické myšlení‘.

²⁷³ Např. مصادرة الوثائق التي تحتوي على مواد معادية للإسلام, ‚konfiskace dokumentů s protiislámským obsahem‘.

²⁷⁴ Např. إيران معادية للإمبريالية, ‚Írán nemá imperialistickou povahu‘.

²⁷⁵ Např. ذُكرت فيه موظفيها بسياساتها المعادية للتمييز, ‚připomněl v něm jejím zaměstnancům svojí antidiskriminační politiku‘.

²⁷⁶ Např. القيادات المعادية للثورة, ‚kontrarevoluční vedení‘.

mu^cādin li-’l-ḥukūma – protivládní²⁷⁸

mu^cādin li-’d-dīmūqrāṭīja – antidemokratický, protidemokratický (Oliverius, 2003: 19)²⁷⁹

mu^cādin li-’d-dīn – protináboženský

mu^cādin li-’s-sāmīja – antisemitský (Wehr, 1994: 701)²⁸⁰ (viz 4.2.1.1.a – *lāsāmī*)

mu^cādin li-’š-šujū^ctīja – antikomunistický (Oliverius, 2003: 19)²⁸¹

mu^cādin li-’š-šahjūnīja – antisionistický, protisionistický²⁸²

mu^cādin li-’l-^cArab – protiarabský²⁸³

mu^cādin li-’l-^cunšurīja – protirasistický, antirasistický²⁸⁴

mu^cādin li-’l-^cawlama – antiglobalizační, protiglobalizační²⁸⁵

mu^cādin li-’l-ḡarb – protizápadní²⁸⁶

mu^cādin li-’l-fāšīja – antifašistický (Oliverius, 2003: 19; Zemánek et al., 2006: 474)²⁸⁷

mu^cādin li-’n-nižām – protirežimní²⁸⁸

mu^cādin li-’l-jahūdīja – protižidovský²⁸⁹

Substantivizace

Také participium *mu^cādin* může vystupovat jako substantivum a označovat odpůrce nějakého směru. V substantivním významu ‚nepřátelskost vůči něčemu/někomu‘ se však objevuje spojení s mašdarem od stejného slovesa III. kmene *mu^cādā* opět s předložkou *li-* a substantivem nebo v genitivním spojení. Toto spojení lze opět využít i pro stupňování.

²⁷⁷ Např. الحزب الاشتراكي المعادي للحرب, ‚protiválečná socialistická strana‘.

²⁷⁸ Např. مواقف معادية للحكومة, ‚protivládní postoje‘.

²⁷⁹ Např. الممارسات المعادية للديموقراطية, ‚antidemokratické praktiky‘.

²⁸⁰ Např. بلدان معادية للسامية, ‚antisemitské země‘.

²⁸¹ Např. جماعات أو منظمات من المتقنين معادية للشيوعية, ‚skupiny nebo organizace antikomunistických intelektuálů‘.

²⁸² Např. التجمع المعادي للصهيونية, ‚antisionistický spolek‘.

²⁸³ Např. الحملة المعادية للعرب والاسلام, ‚protiarabská a protiislámská kampaň‘.

²⁸⁴ Např. الحساسية المعادية للعنصرية, ‚přecitlivělost vůči rasismu‘.

²⁸⁵ Např. نفوذ مجموعات حماية البيئة وبقية الحركات الاخرى المعادية للعولمة, ‚vliv ekologických skupin a ostatních antiglobalizačních hnutí‘.

²⁸⁶ Např. احتجاجات او خطب معادية للغرب, ‚protizápadní protesty nebo kázání‘.

²⁸⁷ Např. وبصراحة اعتبر فيلمي هذا عملاً عميقاً معادياً للفاشية, ‚upřímně řečeno, pokládám svůj film za hluboké antifašistické dílo‘.

²⁸⁸ Např. شعارات معادية للنظام, ‚protirežimní hesla‘.

²⁸⁹ Např. التشريعات المعادية لليهود, ‚protižidovské zákony‘.

Omezme se jen na dva příklady za všechny: *mu^cādā li-’s-sāmīja* – antisemitismus (srov. 4.2.1.1.b – *lāsāmīja*), *mu^cādā li-’l-ġarb* ‚nevraživost vůči Západu, protizápadní postoj‘.

b) Výrazy s *munāhiḍ li-*

Práce s dostupným korpusem ukázala, že v podobném významu a v často zcela totožných kolokacích se objevuje také participium aktivní III. kmene *munāhiḍ* ‚vzdorující, kladoucí odpor‘ s následující předložkou *li-* a substantivem (model *participium + předl. + subst.* – viz pozn. 183). Původní význam tohoto participia je ‚vzdorující, stavějící se proti‘. Zejména pro srovnání s výše zmíněnými výrazy uveďme některá takováto spojení:

munāhiḍ li-’Isrā’īl – protiizraelský, antiizraelský²⁹⁰

munāhiḍ li-’Amrīkā/li-’l-Wilājāt al-muttahida – antiamerický, protiamerický²⁹¹

munāhiḍ li-’l-iḥtilāl – protiokupační²⁹²

munāhiḍ li-’l-’irhāb – protiteroristický, antiteroristický²⁹³

munāhiḍ li-’l-isti^cmār – antikoloniální, protikoloniální²⁹⁴

munāhiḍ li-’l-’imbirijālīja – antiimperialistický²⁹⁵

munāhiḍ li-’l-ḥarb – protiválečný²⁹⁶

munāhiḍ li-’l-ḥukūma – protivládní²⁹⁷

munāhiḍ li-’d-dawla – protistátní²⁹⁸

munāhiḍ li-’ṣ-ṣahjūnīja – antisionistický, protisionistický²⁹⁹

munāhiḍ li-’l-^cArab – protiarabský³⁰⁰

munāhiḍ li-’l-^cawlama – antiglobalizační, protiglobalizační³⁰¹

²⁹⁰ Např. المجموعات المتطرفة المناهضة لإسرائيل, extrémistické protiizraelské skupiny‘.

²⁹¹ Např. لافئات كتب عليها عبارات مناهضة للولايات المتحدة, transparency, na nichž byla napsána protiamerická hesla‘.

²⁹² Např. الحركات الشعبية المناهضة للاحتلال, lidová protiokupační hnutí‘.

²⁹³ Např. في إطار القوانين البريطانية الجديدة المناهضة للإرهاب, v rámci nových britských protiteroristických zákonů‘.

²⁹⁴ Např. في طليعة الحركات اليسارية المناهضة للاستعمار, včele levicových antikoloniálních hnutí‘.

²⁹⁵ Např. تصاعد الحركات القومية المناهضة للامبريالية, nárůst národních antiimperiálních hnutí‘.

²⁹⁶ Např. الحملات الضخمة المناهضة للحرب, rozsáhlé protiválečné kampaně‘.

²⁹⁷ Např. تظاهرة ضخمة مناهضة للحكومة, masová protivládní demonstrace‘.

²⁹⁸ Např. تسمية بعض الشوارع في طهران بأسماء رموز مصرية مناهضة للدولة المصرية الحديثة, pojmenování některých teheránských ulic jmény egyptských symbolů, které jsou v rozporu s moderní egyptskou státností‘.

²⁹⁹ Např. الموقف المناهض للصهيونية, antisionistický postoj‘.

³⁰⁰ Např. المواقف المسبقة المناهضة للعرب والمهاجرين, předsudky vůči Arabům a přistěhovalcům‘.

³⁰¹ Např. الجماعات الدولية المناهضة للعولمة, mezinárodní antiglobalizační skupiny‘.

munāhid li-'n-nizām - protirežimní³⁰²

Substantivizace

I participium *munāhid* může vystupovat jako substantivum a označovat odpůrce nějakého směru. V substantivním významu ‚vzdor/odpor vůči něčemu/někomu‘ se však objevuje spojení s mašdarem od stejného slovesa III. kmene *munāhaḍa* a platí pro něj totéž jako pro výše zmíněné spojení s *mu'ādā*. Pro ilustraci uved'mě spojení *munāhaḍat al-ḥarb* ‚protiválečný postoj, odpor vůči válce‘.

c) Výrazy s *muḍādd li-*

Obdobným prostředkem k vyjádření prefixů *pro-* a *anti-* u adjektiv jsou též slovní spojení s participiem aktivním III. kmene *muḍādd* ‚protikladný, protichůdný‘ a to opět ve spojení s předložkou *li-* a následným substantivem (model *participium + předl. + subst.* – viz pozn. 183). Spojení tohoto typu hojně nalezneme v publicistických textech například v terminologii převzaté z vojenství a medicíny.

Následující spojení patří k těm v korpusu nejfrekventovanějším:

muḍādd li-'l-'irhāb – protiteroristický, antiteroristický³⁰³

muḍādd li-'l-'afrād – protipěchotní³⁰⁴

muḍādd li-'l-'iltihāb – protizánětlivý, antiseptický³⁰⁵

muḍādd li-'l-'algām – protiminový³⁰⁶

muḍādd li-'l-'baktērijā – antibakteriální³⁰⁷

muḍādd li-'d-'dabbābāt – protitankový (Baalbaki, 2000: 1056)³⁰⁸

muḍādd li-'d-'dī'r – protipancéřový³⁰⁹

muḍādd li-'d-'dīmūqrātīja – protidemokratický, antidemokratický³¹⁰

muḍādd li-'s-'sufun – protilodní³¹¹

³⁰² Např. المشاحنات السياسية المناهضة للنظام الكوري الشمالي ‚politická nevráživost vůči severokorejskému režimu‘.

³⁰³ Např. إقامة التحالف المضاد للإرهاب ‚vytvoření protiteroristické aliance‘.

³⁰⁴ Např. لغماً مضاداً للأفراد ‚1833, 1833 protipěchotních/nášlapných min‘.

³⁰⁵ Např. علاج مضاد للالتهاب ‚protizánětlivá léčba‘.

³⁰⁶ الأنظمة الدفاعية المضادة للألغام البحرية ‚obrné protiminové systémy‘.

³⁰⁷ Např. لقاحات مضادة للبكتيريا ‚antibakteriální séra‘.

³⁰⁸ إطلاق صواريخ مضادة للدبابات ‚vystřelení protitankových raket‘.

³⁰⁹ قذائف مضادة للدروع ‚protipancéřové střely‘.

³¹⁰ Např. موقف مضاد للديموقراطية أو التعددية ‚antidemokratický a protipluralitní postoj‘.

muḍādd li- 'ṣ-ṣawārīḥ - protiraketový (Zemánek et al., 2006: 432)³¹²

muḍādd li- 'ṭ-ṭā'irāt – protiletadlový, protiletecký (Baalbaki, 2000: 1056)³¹³

muḍādd li- 'ṭ-ṭūrbīdāt - protitorpédový³¹⁴

muḍādd li- 'l-^cawlama – protiglobalizační, antiglobalizační³¹⁵

muḍādd li- 'l-ḡāz/li- 'l-ḡāzāt - protiplynový³¹⁶

muḍādd li- 'l-ḡawwāṣāt – protiponorkový (Baalbaki, 2000: 1056; Al-Khatib, 2000: 34)³¹⁷

muḍādd li- 'l-vajrūsāt – antivirový (Zemánek et al., 2006: 432)³¹⁸

muḍādd li- 'l-qišra – proti lupům³¹⁹

muḍādd li- 'l-malārijā – antimalarický, proti malárii³²⁰

Chtěli bychom také poukázat na to, že participium *muḍādd* se vyskytuje v obdobných významech též v konstrukcích, kde je ve funkci shodného přívlastku bez další vazby (Hooglandův model *subst. + adj.* [1993: 70, 80]). K nejfrekventovanějším kolokacím tohoto typu v publicistickém stylu patří následující:

'iḡrā'āt muḍādda – protiopatření (Hoogland, 2003: 541; Zemánek, 2006: 433)

ṭawra muḍādda – kontrarevoluce (Baalbaki, 2000: 404; Wehr, 1994: 628)

huḡūm muḍādd – protiútok (Baalbaki, 2000: 1203; Wehr, 1994: 1196; Zemánek, 2006: 433)

Substantivizace

Některé výrazy s *muḍādd* se substantivizovaly a mohou tvořit vnější plurál ženského rodu. Patří mezi ně například *muḍādd ḥajawī* ‚antibiotikum‘,³²¹ *muḍādd li- 'l-'aksada*

³¹¹ *صواريخ مضادة للسفن*, protiplavidlové rakety‘.

³¹² *أنظمة دفاعية مضادة للصواريخ*, obranné protiraketové systémy‘.

³¹³ Např. *مدافع مضادة للطائرات*, protiletadlová děla‘.

³¹⁴ *زوارق مضادة للطوربيدات*, protitorpédové čluny/torpédoborce‘.

³¹⁵ Např. *الحركات المضادة للعولمة*, antiglobalizační hnutí‘.

³¹⁶ Např. *أقنعة مضادة للغاز*, plynová maska‘.

³¹⁷ V korpusu nedoloženo.

³¹⁸ Např. *برامج جديدة مضادة للفيروسات*, nové antivirové programy‘.

³¹⁹ Např. *فاعلية الشامبوات المضادة للقشرة*, účinek šampónů proti lupům‘.

³²⁰ Např. *الأدوية المضادة للملاريا*, antimalarika‘.

³²¹ Např. *تناول جرعات مضادات حيوية*, užívání dávek antibiotik‘.

„antioxidant“³²² a *muḏādd al-iltihāb* „antiseptikum“.³²³ Některé z těchto spojení se navíc vyskytují jen v plurálu – např. *muḏāddāt 'arḏīja* „pozemní obrana“,³²⁴ *muḏāddāt ḡawwīja* „protivzdušná obrana“ a *muḏāddāt baḥrīja* „námořní obrana“.³²⁵ Konstrukce s mašdarem *muḏādda* nebyly zaznamenány.

d) Další spojení s obdobným významem

Na základě podrobného studia předchozích slovních spojení v korpusu lze konstatovat, že oproti výrazům s *mu'ādin li-* a *munāhiḏ li-*, které se objevují v podobných kolokacích z oblasti politiky a jež většinou vyjadřují abstraktní antagonistický postoj, vykazují obvykle spojení s *muḏādd li-* materiálnější charakter vztahu mezi subjektem a objektem.

Někdy se v obdobných spojeních s významem *proti-/anti-* objevují i participia aktivní III. kmene *munāqiḏ* „protikladný, protiřečící si“ a *mu'āriḏ* „oponentní, opoziční“ opět s předložkou *li-* a substantivem. Zdá se však, že takováto spojení tvoří na rozdíl od dříve zmíněných spíše volnější kolokace. V odborné terminologii se v sledovaném významu objevuje též participium III. kmene *muqāwim* „vzdorující“. V publicistickém stylu jsou ale tato spojení velmi vzácná. Uveďme několik příkladů:

muqāwim at-taḡammud – nemrznoucí (Al-Khatib, 2000: 34)

muqāwim li-'s-ṣada' – nereznoucí (Al-Khatib, 2000: 34)

muqāwim li-'l-maḡnāṭīs – antimagnetický³²⁶

4.2.2.4. Výrazy s *chālin min* (česká předpona *bez-*)

K dalším slovním spojení, na něž chceme poukázat a která nezdídko tvoří ustálené kolokace, patří výrazy s participiem aktivním I. slovesného kmene *hālin* „prázdný, postrádající něco“ (Oliverius, 2003: 20), po němž následuje předložka *min* se substantivem (Hooglandův model *sloveso + předl. + subst.* (1993: 70, 80); též viz pozn. 183). Do češtiny lze někdy tato slovní spojení překládat jednoslovným výrazem s předponou *bez-*.

Uveďme příklady některých takovýchto spojení, která byla zachycena v korpusu:

³²² Např. *antioxidanty napomáhají k obnově kožních buněk*. „تساعد مضادات الاكسدة في تجدد خلايا البشرة“.

³²³ Např. *užívání antiseptik jakožto léčba při svalových bolestech*. „تناول مضادات الالتهابات كعلاج لآلام العضلات“.

³²⁴ Např. *Pozemní obrana sestřelila řadu letadel západní koalice*. „وقامت هذه المضادات الأرضية بإسقاط العديد من طائرات التحالف الغربي“.

³²⁵ *vzdušná a námořní obrana*. „المضادات الجوية والبحرية“.

³²⁶ Příklad z korpusu: *velká svítící otřesuvzdorná čísla a vnitřní antimagnetické pouzdro*. „أرقام مضيئة كبيرة مضادة للصدمات وصندوق داخلي مقاوم للمغناطيس“.

ḥālīn min 'asliḥat ad-damār aš-šāmil – bez zbraní hromadného ničení³²⁷
ḥālīn min al-'asliḥa an-nawawīja – bez jaderných zbraní³²⁸
ḥālīn min al-'alam – bezbolestný³²⁹
ḥālīn min ad-dasam – odtučněný, bez tuku³³⁰
ḥālīn min al-ḥasāra – beze ztráty³³¹
ḥālīn min ar-raṣāṣ – bezolovnatý³³²
ḥālīn min az-zujūt – bezolejnatý³³³
ḥālīn min as-sukkān – neobydlený, bez obyvatel (Baalbaki, 2000: 501; Wehr, 1994: 302; Zemánek et al., 2006: 232)³³⁴
ḥālīn min as-sukkar – bez cukru, dia³³⁵
ḥālīn min al-^cujūb – bezchybný³³⁶
ḥālīn min al-kibrīt – bezsirnátý³³⁷
ḥālīn min al-kuḥūl – bez alkoholu, nealkoholický (Oliverius, 2003: 20)³³⁸
ḥālīn min al-kīmāwījāt – bez chemikálií³³⁹
ḥālīn min al-maḥāṭir – bezrizikový³⁴⁰
ḥālīn min al-ma^cnā – bez významu, beze smyslu, bezobsažný (Oliverius, 2003: 20)³⁴¹

³²⁷ Např. جعل منطقة الشرق الأوسط خالية من أسلحة الدمار الشامل, stanovuje, že má být oblast Blízkého východu bez zbraní hromadného ničení‘.

³²⁸ Např. الحكومة المصرية تطالب منذ سنوات بجعل الشرق الأوسط منطقة خالية من الأسلحة النووية, egyptská vláda řadu let požaduje, aby se stal Blízký východ oblastí bez jaderných zbraní‘.

³²⁹ Např. حياة جديدة خالية من الألم, nový život bez bolesti‘.

³³⁰ Např. الحليب الكامل الدسم او الخالي من الدسم, plnotučné a odtučněné mléko‘.

³³¹ Toto spojení se velmi často objevuje ve sportovní rubrice. Např. حافظ برشلونة على سجله خالياً من الخسارة في مبارياته الـ13 الاخيرة, Barcelona si uchovala během posledních třinácti zápasů konto beze ztráty‘.

³³² Např. بنزين سعودي خال من الرصاص, saúdský bezolovnatý benzín‘.

³³³ Např. وتقول شركات التجميل إن خلاصة تلك النباتات تتكون من سائل خالية من الزيوت, Kosmetické firmy tvrdí, že výtažek z těchto rostlin neobsahuje olejnaté látky‘.

³³⁴ Příklad z korpusu: فلسطين كانت خالية من السكان, Palestina byla neobydlená‘.

³³⁵ Např. hotel nabíží dámské klientele sladkosti bez cukru/dia cukrovinky‘.

³³⁶ Např. الأداء السليم الخالي من العيوب والمملوء بالاحساس, dokonalé bezchybné provedení plné prožitku‘.

³³⁷ Např. الغاز الخفيف الخالي من الكبريت, lehký bezsirnátý plyn‘.

³³⁸ Např. العطور الخالية من الكحول, parfémů neobsahující alkohol‘.

³³⁹ Např. خضروات وفواكه خالية من الكيماويات, zelenina a ovoce bez chemického ošetření‘.

³⁴⁰ Např. أكدت التجربة أن النخب الحاكمة تؤمن فقط بديموقراطية خالية من المخاطر, a zkušenost potvrdila, že vládnoucí elity věří pouze v demokracii bez rizik‘.

³⁴¹ Např. تعبيرات خالية من المعنى, vyjádření nemající význam‘.

ḥālīn min al-mawādd al-kīmijāwīja – bez chemických látek³⁴²

ḥālīn min al-mawādd al-muḥāfiẓa – bez konzervantů, konzervačních látek³⁴³

Substantivizace

Participium *ḥālīn* se nesubstantivizuje, nicméně se užívá maṣḍaru téhož slovesa I. kmene *ḥulūw*, jenž si opět drží vazbu s předložkou *min*. Toto podstatné jméno slovesné se většinou opět vyskytuje v genitivním spojení s dalším jménem.

4.2.2.5. Výrazy s *dātī* (české předpony *samo-/auto-*)

V ustálených víceslovných spojeních, které obvykle do češtiny překládáme pomocí jednoslovných výrazů s předponami *samo-*, *auto-* či *sebe-*, se v arabštině objevuje přídatné jméno *dātī*, jež je odvozené od podstatného jména s mnoha významovými odstíny *dāt* se základním významem ‚podstata, esence, vlastní já‘ a které zastává funkci shodného přívlastku (model *subst. + adj.* [Hoogland, 1993: 70, 80]). I tato slovní spojení se zdají být často tvořená podle jednoslovných cizojazyčných modelů (Badawi et al., 2004: 756). V publicistickém stylu jsou frekventovaná především následující spojení:

istiqlāl dātī – samospráva, autonomie

iktifā' dātī – soběstačnost, svépomoc (Baalbaki, 2000: 151; Hoogland, 2003: 347; Monteil, 1960: 135; Wehr, 1994: 977; Zemánek et al., 2006: 633)

tadmīr dātī – sebedestrukce, sebezničení

tamwīl dātī – autofinancování (Ĝamal, 2001: 4)

ḥukm dātī – samospráva, autonomie (Baalbaki, 2000: 483; Hoogland, 2003: 347; Monteil, 1960: 135; Wehr, 1994: 364; Zemánek et al., 2006: 270)

difā' dātī – sebeobrana (Baalbaki, 2000: 1186)

riqāba dātīja – autocenzura (Zemánek et al., 2006: 294)

sīra dātīja – autobiografie, životopis (Baalbaki, 2000: 560; Wehr, 1994: 552; Zemánek et al., 2006: 270)

murāğā'a dātīja – sebereflexe

naqd dātī – sebekritika (Hoogland, 2003: 347; Monteil, 1960: 135; Wehr, 1994: 1161)

³⁴² Např. استعمال صبغة طبيعية خالية من المواد الكيميائية, ‚použití přírodního barviva bez chemických látek‘.

³⁴³ Např. ‚příprava zdravého jídelníčku, který neobsahuje žádné konzervanty, barviva a syntetické aroma‘.

Dātī v adjektivním genitivním spojení

Výraz *dātī* se někdy vyskytuje též na místě prvního členu adjektivního genitivního spojení (viz 4.2.3.). Tato spojení odpovídají modelu *adj. + subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80). Např.:

dātī 'l-ḥukm – samosprávný, autonomní³⁴⁴

dātī 'd-daf' – samonaváděcí³⁴⁵

dātī 'l-ḥaraka – samohybný³⁴⁶ (Baalbaki, 2000: 560; Monteil, 1960: 135)

4.2.3. GENITIVNÍ SPOJENÍ

Spojení dvou či více jmen v jeden syntaktický celek, tzv. **genitivní spojení** (*'idāfa*), kdy je první jméno, tzv. jméno řídící (*nomen regens* n. *muḍāf*), blíže určené následujícím jménem v genitivu, tzv. jménem řízeným (*nomen rectum* n. *muḍāf 'ilajhi*), které tvoří jeho neshodný přívlastek, představuje v MSA zdaleka nejproduktivnější způsob tvorby víceslovných pojmenování. Bývá rozlišován dvojí typ takovýchto konstrukcí, gen. spoj. se substantivem na první pozici (*nomen regens*) – tzv. **pravé gen. spoj.** (*'idāfa ḥaqīqīja*) a gen. spoj. s adjektivem nebo participiem na první pozici – tzv. **nepravé n. adjektivní gen. spoj.** (*'idāfa ġajr ḥaqīqīja*). Nejprve se zaměříme na první základní typ.

a) Pravé genitivní spojení (*'idāfa ḥaqīqīja*)

Gramatická pravidla týkající se tohoto typu konstrukce – např. *bajt-u raḡul-i-n* ‚dům muže‘ (model *subst. + subst.* [Hoogland, 1993: 70, 80]) – byla detailně popsána (viz např. Badawi et al., 2004: 130-143; Ryding, 2005: 211-213; Ryding a Versteegh, 2007: 296-297; Wright, 1998 II: 198-234), proto se pro potřeby naší práce omezíme jen na stručné shrnutí:

1) První člen gen. spoj. (*nomen regens*)

- nemůže mít určitý člen (*al-*) ani neurčitý člen (*tanwīn*) – je determinován následujícím jménem
- nemůže mít posesivní zájmenný sufix
- má pádovou koncovku danou syntaktickou funkcí celého gen. spoj. ve větě
- je v tzv. vázaném stavu (*status constructus*) – odpadá *-na* vnějšího plurálu masc. a *-ni* duálu³⁴⁷

³⁴⁴ Např. *بناء عراق ديموقراطي ذاتي الحكم*, výstavba demokratického autonomního Iráku

³⁴⁵ Např. *صواريخ ذاتية الدفع*, samonaváděcí rakety.

³⁴⁶ Např. *المدفع ذاتي الحركة*, samohybné dělo.

³⁴⁷ Zde se odpadnutím *nūn* zřejmě projevuje původní funkce tohoto morfému jakožto neurčitého členu (*nunace*), jenž v genit. spoj. a před zájmennými sufixy (taktéž forma gen. spoj.) takto reaguje na přítomnost jiného

2) Druhý/poslední člen gen. spoj. (*nomen rectum*)

- je vždy v genitivu
- může být indeterminován i determinován – členem, zájmeným suf., sám sebou (vlastní jméno), případně dalším jménem v genitivu u zřetěženého gen. spoj.
- může být demonstrativním zájmenem

Pokud jde o významy tohoto základního druhu gen. spoj. v MSA, tak o podrobnou klasifikaci se pokusila Karin C. Rydingová (2005: 206-211), přičemž rozlišila jedenáct typů sémantického vztahu mezi dvěma jmény, jež můžeme sumarizovat takto:

- 1) Bližší určení původu – např. *madīnat al-Quds* ‚město Jeruzalém‘
- 2) Vztah vlastnictví – např. *maṭār Bajrūt* ‚bejrútské letiště‘
- 3) Vymezení části z celku – např. *ba^cd al-’aflām* ‚některé filmy‘
- 4) Vztah činitelský (na první pozici je maṣdar) – např. *muḡādarat al-wazīr* ‚odjezd ministra‘
- 5) Vztah objektový (na první pozici je maṣdar nebo participium aktivní) –
 - s maṣdarem – např. *raf^c al-^calam* ‚vztyčení vlajky‘
 - s participiem – např. *ṣāni^c ’ahḏija* ‚obuvník‘
- 6) Určení složení – druhé jméno určuje charakter prvního jména – např. *sikkat al-ḥadīd* ‚železnice‘
- 7) Určení míry – např. *kīlū mawz* ‚kilo banánů‘
- 8) Určení obsahu – první jméno vymezuje druh nádoby a druhé jeho obsah – např. *fiṅḡān qahwa* ‚šálek kávy‘
- 9) Vymezení účelu – např. *tā’irat ’inqād* ‚záchranné letadlo‘
- 10) Citace nebo uvedení názvu (knihy, článku, přednášky atd.) – zde jde o zvláštní případ gen. spoj., kdy sice první jméno podléhá výše zmíněným pravidlům, následující slovo, je-li deklinovatelným jménem, však zůstává v nominativu – např. *kitāb-u alf-u lajlat-i-n wa-lajlat-u-n* ‚kniha Tisíc a jedna noc‘
- 11) Gen. spoj. s vedlejší větou – např. *fī ḥāl-i ’stamarra ’l-waḏ^c-u ^calā mā huwa ^calajhi* ‚v případě, že situace zůstane taková, jaká je‘.

V následujících pododdílech se budeme věnovat některým vybraným typům gen. spoj., které jsou v MSA velmi produktivní a jež nezřídka představují kalky jednoslovných cizojazyčných výrazů s různými prefixy. Ne vždy je však možné vliv cizojazyčného modelu

determinačního prostředku. Při determinaci členem určitým se však toto *nūn* udrží, protože člen představuje mladší determinační prostředek na rozdíl od původního starobylého způsobu determinace následujícím genitivem (Petráček, 1977: 147-148).

konstatovat jednoznačně. Ve všech případech se totiž může jednat i o původní arabské konstrukce. Budeme si také všimnout možných derivací a transformací slovních druhů, u kterých zůstává význam nezměněn.

b) Adjektivní genitivní spojení (*'idāfa ġajr ḥaḳīqīja*)

Druhým typem gen. spoj. je **adjektivní n. nepravé genitivní spojení** – např. *ḥasan-u 'l-waġh-i* ‚s krásnou tváří, krásné tváře‘, jež má na pozici *nomen regens* adjektivum nebo participium (Badawi et al., 2004: 111-113; Fleisch, 1971: 1008; Oliverius, 1998: 11-13; Ryding, 2005: 221-223; 253-254; Wright, 1998 II: 221-222). Zvláštností těchto „složených přídavných jmen“ (Oliverius, 1998: 11) je, že i v případě, kdy jsou tato spojení atributem indeterminovaného jména nebo zastávají funkci jmenného predikátu, má jejich druhý člen (*nomen rectum*), jenž je vždy v genitivu, člen určitý. V opačném případě, kdy se takovéto gen. spoj. váže k determinovanému jménu, má i jeho první člen (*nomen regens*) člen určitý. Tyto z hlediska pravidel determinace zvláštní konstrukce jsou chápány buď jako opis zřetelového akuzativu (*tamjīz*) po adjektivech, participiích pasivních a participiích aktivních od intransitivních sloves, nebo jako opis akuzativu objektu po aktivních participiích od tranzitivních sloves, jež vystupují ve funkci slovesa (Wright, 1998 II: 198-199). Následující příklady pocházejí z našeho korpusu:

- shodný atribut indeterminovaného jména:

mašrūc-u-n ṭawīl-u 'l-madā ‚nějaký dlouhodobý projekt‘

- shodný atribut determinovaného jména:

at-ta'ġīr-u 't-ṭawīl-u 'l-madā ‚ten dlouhodobý pronájem‘

V MSA a zvláště pak v publicistickém stylu se můžeme často setkat s případy, kdy se adjektivní gen. spoj. váže k předcházejícímu determinovanému jménu, ale přesto je určitý člen *nomen regens* vynechán (Badawi et al., 2004: 112-113; Mace, 1998: 143), což lze jednoznačně považovat za chybu – např. *al-istīmār-u ṭawīl-u 'l-madā* ‚dlouhodobá investice‘. Takto by ovšem vypadala jmenná věta, která je v arabštině založená na inkogruenci v determinaci (tedy: ‚ta investice je dlouhodobá‘) – determinovaný podmět a indeterminované adjektivní gen. spoj. jakožto jmenný predikát.³⁴⁸

Tento typ gen. spoj. – model *adj. + subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80) – představuje v MSA velmi produktivní prostředek k tvorbě atributivních konstrukcí. Přestože se jedná o původní arabský výrazový prostředek, v některé takovéto konstrukce bychom přesto mohli označit za

³⁴⁸ تميل الى عدم تصديق ان الاستثمار طويل المدى في البنية التحتية العراقية يصب في صالح الاقتصاد الاميركي, má sklon k tomu nevěřit, že dlouhodobá investice do irácké infrastruktury je ve prospěch americké ekonomiky‘.

kalky. V následujícím výkladu se pokusíme omezit pouze na velmi frekventované ustálené kolokace v tomto typu konstrukce, jež se realizují v publicistickém stylu.³⁴⁹

Adjektivní genitivní spojení s adjektivem jako nomen regens

- s běžnými adjektivy:

qaṣīr/ṭawīl n. *ba^cīd al-madā* – krátkodobý/dlouhodobý³⁵⁰

ṭawīl/ba^cīd al-madā – dlouhého dosahu, dlouhého doletu³⁵¹

qaṣīr/ṭawīl al-’amad – dlouhodobý/krátkodobý³⁵²

qaṣīr/ṭawīl al-’aḡal – krátkodobý/dlouhodobý³⁵³

sarī^c al-ma^fūl – rychle působící

sarī^c at-taḡajjur – rychle se měnící³⁵⁴

kabīr as-sinn – starý, v pokročilém věku

waṭīq aṣ-ṣila bi – pevně spjatý s, pevně spojený s³⁵⁵

ra^fī^c al-mustawā – na vysoké úrovni, vysoce postavený³⁵⁶

‘adīm al-ḡadwā – neúčinný, k ničemu (blíže viz 4.2.3.1.)

sajjī’ al-ḡazz – smolný, mající nepřízeň osudu (blíže viz 4.2.3.3.a)

ḡasan al-iṭṭilā^c – dobře informovaný (blíže viz 4.2.3.3.b)

dātī’ l-ḡukm – samosprávný, autonomní (blíže viz 4.2.2.5.)

maḡallī’ ṣ-ṣun^c – domácí výroby³⁵⁷

- s adjektivy odvozenými od číslovek:

’uḡādī’ l-ḡānīb - jednostranný³⁵⁸

³⁴⁹ Na tomto místě bychom chtěli poukázat na to, že na anotovaném elektronickém korpusu arabských publicistických textů Prague Arabic Dependency Treebank byl pomocí softwarových nástrojů s určitým úspěchem proveden pokus vyhledat tento typ genitivních spojení. Metodiku a výsledky tohoto vyhledávání přinese Mgr. Otakar Smrž a kol. (Smrž Otakar, Pajas Petr, Žabokrtský Zdeněk, Hajič Jan, Mírovský Jiří and Němec Petr. Learning to Use the Prague Arabic Dependency Treebank. In *Perspectives on Arabic Linguistics*. Leiden : John Benjamins, vol. XIX. [V tisku.]).

³⁵⁰ Např. *تأثير قصير المدى*, krátkodobý vliv; *الخطة الطويلة المدى*, dlouhodobý plán.

³⁵¹ Např. *الصواريخ المتوسطة والبعيدة المدى*, rakety středního a dlouhého doletu.

³⁵² Např. *لعبة سياسية قصيرة الأمد*, krátkodobá politická hra; *استراتيجية نفطية طويلة الأمد*, dlouhodobá ropná strategie.

³⁵³ Např. *القروض القصيرة الاجل*, krátkodobé půjčky; *في اطار اتفاق توريد طويل الاجل*, v rámci dohody o dlouhodobém zásobování.

³⁵⁴ Např. *في عالم سريع التغير*, v rychle se měnícím světě.

³⁵⁵ Např. *ومعظمهم وثيق الصلة بأربيل شارون وحزب ليكود*, většina z nich je pevně spjata s Arielem Šaronem a stranou Likud.

³⁵⁶ Např. *مسؤول اقتصادي سعودي رفيع المستوى*, vysoce postavený saúdský činitel z oblasti ekonomiky.

³⁵⁷ Např. *بصواريخ محلية الصنع*, raketami domácí výroby.

'*uhādī 'l-quṭbīja* - jednopóární³⁵⁹
tunā'ī 'l-luġa – dvojjazyčný, bilingvní
tunā'ī 'l-ġins - bisexuální
tunā'ī 'l-quṭbīja - bipolární³⁶⁰
tunā'ī 'l-qawmīja - dvounárodnostní³⁶¹
tulātī 'l-'ab^cād – trojrozměrný, trojdimenzionální³⁶²

Adjektivní genitivní spojení s participiem jako nomen regens

- s participiem aktivním:

bāliġ al-ḥassāsīja – vysoce citlivý³⁶³
bāliġ at-ta^cqīd – vysoce komplikovaný³⁶⁴ (Zemánek et al., 2006: 89)
bāliġ al-ḥuṭūra – vysoce nebezpečný³⁶⁵
bāliġ al-'ahammīja – velmi důležitý³⁶⁶ (Zemánek et al., 2006: 89)
wāsī^c an-niṭāq – širokého rozsahu (Zemánek et al., 2006: 799)
dā'im al-^cuḍwīja – se stálým členstvím³⁶⁷
sārī 'l-maf^cūl - platný³⁶⁸ (Zemánek et al., 2006: 334)
āli^c 'l-mustawā – na vysoké úrovni
munqaṭi^c an-naẓīr – nemající obdobu³⁶⁹ (Zemánek et al., 2006: 595)
mutawassiṭ al-madā – střednědobý; středního doletu³⁷⁰
muta^c addid al-'aṭrāf – mnohostranný, multilaterální (blíže viz 4.2.3.4.)

- s participiem pasivním:

³⁵⁸ Např. «*احادي الجانب*» «*اسرائيلي*», jednostranné izraelské stažení⁴.

³⁵⁹ Např. *النظام الدولي الأحادي القطبية*, jednopóární světový řád⁴.

³⁶⁰ Např. *النظام الدولي تحول بالتدرج إلى نظام ثنائي القطبية*, světový řád se postupně přetransformoval na bipolární systém⁴.

³⁶¹ Např. *اقامة دولة ديموقراطية ثنائية القومية*, vytvoření dvounárodnostního státu⁴.

³⁶² Např. *رسم خرائط ثلاثية الابعاد*, nakreslení trojrozměrných map⁴.

³⁶³ Např. *ملفات سياسية بالغة الحساسية*, vysoce citlivá politická témata⁴.

³⁶⁴ Např. *وتعد هذه القضية بالغة التعقيد*, je to vysoce komplikovaná záležitost⁴.

³⁶⁵ Např. *معلومات بالغة الخطورة*, vysoce nebezpečné informace⁴.

³⁶⁶ Např. *خبرات بالغة الأهمية*, velmi důležité zkušenosti⁴.

³⁶⁷ Např. *الدول الخمس الدائمة العضوية*, pět států se stálým členstvím⁴.

³⁶⁸ Např. *كي لا تصبح قانوناً ساري المفعول*, aby se nestaly platným zákonem⁴.

³⁶⁹ Např. *وشهدت اقبالاً منقطع النظر*, zažila nebývalý zájem⁴.

³⁷⁰ Např. *الصواريخ المتوسطة المدى*, rakety středního doletu⁴.

maḥdūd ad-daḥl – s omezeným příjmem³⁷¹

maḡhūl al-hūwīja – neznámé identity (Zemánek et al., 2006: 147)

4.2.3.1. Výrazy s ^c*adam* a substantivem nebo maṣdarem (české předpony *ne-/de-/in-*)

MSA velice často užívá slovních spojení s negativním významem v nichž se objevuje substantivum ^c*adam* ‚neexistence, nedostatečnost‘, které neguje následující substantivum nebo maṣdar, s nímž tvoří genitivní spojení (Badawi et al., 2004: 754; Monteil, 1960: 141; Oliverius, 2003: 11; Ryding, 2005: 218-219, 650). Takováto slovní spojení mohou být jak kalky jednoslovných negativních výrazů v cizích jazycích (srov. prefix *lā-* 4.2.1.1.), tak i spontánní spojení – model *subst. + subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80). Substantivum ^c*adam* je totiž běžným prostředkem k vyjádření negace. V následujícím výběru jsme byli vedeni snahou zachytit, pokud možno, typické ustálené kolokace. Např.:

^c*adam al-irtijāḥ* – nespokojenost, zneklidnění³⁷² (Monteil, 1960: 141)

^c*adam al-iktirāt* – nezájem³⁷³ (Wehr, 1994: 698)

^c*adam al-istiqrār* – nestabilita³⁷⁴ (Hoogland, 2003: 594; Monteil, 1960: 141; Oliverius, 2003: 11; Zemánek et al., 2006: 472) – (srov. 4.2.1.1.b – *lāistiqrār*)

^c*adam al-’imkānīja* – nemožnost (Hoogland, 2003: 594)

^c*adam al-inḡijāz* – nestrannost³⁷⁵ (Monteil, 1960: 141)

^c*adam at-tadaḡḡul fī* – nevměšování se do (Baalbaki, 2000: 754; Hoogland, 2003: 594; Monteil, 1960: 141; Oliverius, 2003: 11; Wehr, 1994: 698; Zemánek et al., 2006: 472)

^c*adam at-ta’āwun* – nespolupráce (srov. 4.2.1.1.b – *lāta’āwun*)

^c*adam at-tawāfur* – nedostatek, neexistence³⁷⁶

^c*adam at-tīqa bi-* – nedůvěra³⁷⁷ (Zemánek et al., 2006: 472)

^c*adam al-ḡiddīja* – neserióznost

^c*adam ar-riḡā’an* – nespokojenost s³⁷⁸

³⁷¹ Např. لا سبيل لمساعدة محدودي الدخل, neexistuje způsob, jak pomoci lidem s omezeným příjmem‘.

³⁷² Např. ثمة عدم ارتياح في أوساط الشباب ذوي الأصول المغاربية, panuje nespokojenost mezi mládeží maghrebského původu‘.

³⁷³ Např. حالة عدم الاكتراث الواضحة في العالم العربي, zřejmý nezájem v arabském světě‘.

³⁷⁴ Např. عدم استقرار اسعار النفط, nestabilita cen ropy‘.

³⁷⁵ Např. حركة عدم الانحياز, Hnutí nezájímavých států‘.

³⁷⁶ Např. عدم توافر المياه في منطقة قريبة, nedostatek vody v blízké oblasti‘.

³⁷⁷ Např. ويؤدي الى عدم الثقة بسرية معلومات المستهلكين المالية, vede k nedůvěře v zachování důvěrnosti informací o financích spotřebitelů‘.

- ‘adam ar-raġba fī* – nechut’ k³⁷⁹
- ‘adam aṣ-ṣiḥḥa* – nesprávnost, nepravdivost³⁸⁰ (Wehr, 1994: 698)
- ‘adam aš-šafāfīja* – neprůhlednost, netransparentnost³⁸¹
- ‘adam al-qābilīja li-* – neschopnost, nezpůsobilost k³⁸² (spojení s *qābilīja* viz 4.2.2.1.a)
- ‘adam al-qudra ‘alā* – neschopnost k³⁸³ (Wehr, 1994: 698)
- ‘adam al-kifāja* – nedostatečnost, nedostatek³⁸⁴
- ‘adam al-mas’ūlīja* – nezodpovědnost (Monteil, 1960: 141)
- ‘adam al-mušāraka fī* – neúčast v
- ‘adam al-ma‘ qūlīja* – iracionalita, nepochopitelnost
- ‘adam an-naġāḥ* – neúspěch
- ‘adam al-wudūḥ* – nejasnost (Monteil, 1960: 141)
- ‘adam al-wuġūd* – neexistence³⁸⁵ (Monteil, 1960: 141; Wehr, 1994: 698) – (srov. 4.2.1.1.b – *lāwuġūd*)
- ‘adam al-jaqīn* – nejistota³⁸⁶ (srov. 4.2.1.1.b – *lājaqīn*)

Adjektivizace

Jako adjektivního ekvivalentu spojení s *‘adam* se používá výraz *‘adīm*, ‚neexistující‘, jež je v adjektivním genitivním spojení se substantivem nebo maṣdarem (Badawi et al., 2004: 754-5; Oliverius, 2003: 20) – model *adj. + subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80). Takováto spojení mohou plnit syntaktickou funkci shodného přívlastku nebo jmenného predikátu. Uvedme několik spojení tohoto typu, jež jsme detekovali v publicistických textech:

- ‘adīm al-‘ahammīja* – bezvýznamný, nedůležitý (Hoogland, 2003: 594)³⁸⁷
- ‘adīm at-tawāzun* – nevyvážený (Oliverius, 2003: 20; Zemánek et al., 2006: 472)

³⁷⁸ Např. *عدم رضاه عن استعدادات اللجنة المنظمة*, jeho nespokojenost s přípravami organizačního výboru‘.

³⁷⁹ Např. *بسبب عدم رغبة الشركات النفطية الكبرى في ارسال ممثلين منها الى العراق*, kvůli nechuti velkých ropných společností vyslat své zástupce do Iráku‘.

³⁸⁰ Např. *عدم صحة الإشاعات عن خفض رواتب التقاعد*, nepravdivost zvěstí o snížení důchodů‘.

³⁸¹ Např. *عدم شفافية في منح العقود*, netransparentnost v udělování zakázek‘.

³⁸² Např. ve spojení *عدم قابلية النزاع للتحكيم*, nerozsouditelnost sporu‘.

³⁸³ Např. *بسبب عدم قدرة النظام السابق على إيجاد آلية اقتصادية*, z důvodu neschopnosti minulého režimu nalézt ekonomický mechanismus‘.

³⁸⁴ Např. *بسبب عدم كفاية الأدلة*, z důvodu nedostatku důkazů‘.

³⁸⁵ Např. *عدم وجود اي مكان شاعر على الطائرة*, Neexistence žádného volného místa v letadle‘.

³⁸⁶ Např. *استمرار عدم اليقين في شأن مستقبل الانتاج العراقي*, přetrvávající nedůvěra vůči budoucnosti irácké výroby‘.

³⁸⁷ Např. *يعتبر الفرع الاميركي عديم الأهمية*, americká odnož je bezvýznamná‘.

^c*adīm al-ḡadwā/al-fā'ida* – neužitečný, k ničemu³⁸⁸ (Baalbaki, 2000: 754)

^c*adīm al-ḡinsīja* – bez státního občanství

^c*adīm al-ḡajā'* – bezostyšný³⁸⁹ (Oliverius, 2003: 20)

^c*adīm al-qīma* – bezcenný³⁹⁰

^c*adīm al-lawn* – bezbarvý³⁹¹ (Baalbaki, 2000: 754; Oliverius, 2003: 20; Zemánek et al., 2006: 472)

^c*adīm al-mas'ūlija* – nezodpovědný³⁹² (srov. 4.2.1.1.1. – *lāmas'ūl*)

^c*adīm al-mawhiba* – netalentovaný, bez talentu³⁹³

^c*adīm al-wuḡūd* – neexistující

^c*adīm al-wazn* – beztížný, nemající žádnou váhu³⁹⁴ (Oliverius, 2003: 20; Zemánek et al., 2006: 472)

Také se v obdobných významech a ve stejných typech konstrukcí někdy užívá i participia pasivního základního slovesného kmene *ma' dūm* ‚neexistující‘. Toto participium jsme však korpusově zachytili ve zkoumaném typu konstrukce až pomocí vyhledávání v korpusu CLARA. Např:

ma' dūm al-ḡuqūq – bezprávný

ma' dūm al-fā'ida – neužitečný, k ničemu

Tohoto participia se též užívá jako samostatného přívlastku v bankovní terminologii ve významu ‚nedobytný‘ (dluh, pohledávka, půjčka, atd.).³⁹⁵

4.2.3.2. Výrazy s 'i'āda a maṣdarem (české předpony re-/znovu-)

Velmi produktivní jsou také genitivní spojení maṣdarů s maṣdarem IV. kmene 'i'āda ‚zopakování, znovuprovedení‘. Často se jedná o kalky, jež v češtině odpovídají jednoslovným substantivům s předponami *re-*, *pře-* a *znovu-* (Badawi et al., 2004: 759; Oliverius, 2003: 11;

³⁸⁸ Např. القرارات الحكومية عديمة الجدوى ‚vládní rozhodnutí k ničemu‘.

³⁸⁹ Např. « لعنة الصحفيين أصابت جهاز التنقيش » عديم الحياء ‚novinářská kletba postihla bezostyšnou bezpečnostní kontrolu‘.

³⁹⁰ Např. رواية رخيصة عديمة القيمة الادبية ‚levný román bez umělecké hodnoty‘.

³⁹¹ Např. وأوضح ان الوان الماس الطبيعية تتدرج من عديم اللون (الابيض) الى اللون الاصفر. Vysvětlil, že barva přírodních diamantů je odstupňovaná od bezbarvé (bílé) až po žlutou.

³⁹² Např. الإنفصال عن زوجها العديم المسؤولية ‚odluka od svého nezodpovědného manžela‘.

³⁹³ Např. الدراما تحولت إلى سلعة تجارية ودخل المجال عديمو الموهبة ‚drama se stalo obchodním artiklem a na scénu vstoupili lidé bez talentu‘.

³⁹⁴ Např. والاعتراض الروسي عديم الوزن ‚ruský protest nemá žádnou váhu‘.

³⁹⁵ Např. تتعلق بالتدخلات البيروقراطية والديون المعدومة التي تعطل اشهار افلاس الشركات ‚souvisí s byrokratickým vměšováním a nedobytnými dluhy, které zdržují vyhlášení firemního bankrotu‘.

Ryding, 2005: 219). Podívejme se na některé takovéto ustálené kolokace – model *subst.* + *subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80):

'i^c ādat al-'ihjā' – znovuoživení³⁹⁶ (Oliverius, 2003: 11)

'i^c ādat al-isti^c māl – znovupoužití, recyklace³⁹⁷

'i^c ādat al-i^c tibār – rehabilitace (soudní, morální), znovuzískání respektu³⁹⁸ (Baalbaki, 2000: 126; Oliverius, 2003: 11; Zemánek et al., 2006: 510)

'i^c ādat al-'i^c mār/at-ta^c mīr – znovuvybudování, rekonstrukce³⁹⁹ (Wehr, 1994: 767)

'i^c ādat al-intihāb – znovuzvolení⁴⁰⁰ (Oliverius, 2003: 11)

'i^c ādat al-'in^c āš – znovuoživení, revitalizace⁴⁰¹

'i^c ādat al-binā' – znovuvybudování, rekonstrukce⁴⁰² (Oliverius, 2003: 11; Wehr, 1994: 767; Zemánek et al., 2006: 510)

'i^c ādat at-ta'hīl – rehabilitace; rekvalifikace; rekonstrukce⁴⁰³ (Baalbaki, 2000: 126; Oliverius, 2003: 11; Zemánek et al., 2006: 510)

'i^c ādat at-ta'wīl – reinterpretační⁴⁰⁴

'i^c ādat at-tahrīk – znovurozpořádání⁴⁰⁵

'i^c ādat at-tartīb – přerovnání, přeskupení⁴⁰⁶

'i^c ādat at-tašgīl – znovuspuštění⁴⁰⁷

'i^c ādat at-taškīl – znovusestavení⁴⁰⁸

'i^c ādat at-taqwīm/at-taqjīm – přehodnocení⁴⁰⁹

'i^c ādat at-tanšīf – reaktivizace⁴¹⁰

³⁹⁶ Např. إعادة إحياء مبادرة السلام العربية, znovuoživení arabské mírové iniciativy.

³⁹⁷ Např. إعادة استعمال مياه الصرف الصحي, recyklace odpadních vod.

³⁹⁸ Např. إعادة الاعتبار للدور السوري في المجال الإقليمي أو في مجال عملية السلام, rehabilitace role Sýrie na regionálním poli nebo v oblasti mírového procesu.

³⁹⁹ Např. عملية إعادة إعمار العراق, rekonstrukce Iráku.

⁴⁰⁰ Např. إعادة انتخاب يلتسن لولاية ثانية, znovuzvolení Jelcina na druhé volební období.

⁴⁰¹ Např. إعادة انعاش النمو الاقتصادي العالمي, revitalizace světového ekonomického růstu.

⁴⁰² Např. إعادة بناء الجيش العراقي وأجهزة الأمن العراقية, znovuvybudování irácké armády a iráckých bezpečnostních složek.

⁴⁰³ Např. خطط إعادة تأهيل محطات توليد الطاقة, plány na rekonstrukci elektráren.

⁴⁰⁴ Např. إعادة تأويل تاريخ الأديان, reinterpretační dějin náboženství.

⁴⁰⁵ Např. إعادة تحريك عملية السلام, znovurozpořádání mírového procesu.

⁴⁰⁶ Např. إعادة ترتيب قيادة الحركة, přeskupení vedení hnutí.

⁴⁰⁷ Např. إعادة تشغيل أنبوب النفط العراقي, znovuspuštění iráckého ropovodu.

⁴⁰⁸ Např. إعادة تشكيل الحكومة, znovusestavení vlády.

⁴⁰⁹ Např. إعادة تقييم مواقعها وسياساتها, přehodnocení jeho pozic a politiky.

'i^c ādat at-tanzīm – reorganizace⁴¹¹ (Baalbaki, 2000: 126; Hoogland, 2003: 645; Oliverius, 2003: 11; Wehr, 1994: 767)

'i^c ādat at-tawāzun – znovunastolení, obnovení rovnováhy⁴¹² (Zemánek et al., 2006: 510)

'i^c ādat at-tawhīd – znovusjednocení⁴¹³ (Oliverius, 2003: 11; Zemánek et al., 2006: 510)

'i^c ādat at-tawzīc – přerozdělení⁴¹⁴ (Zemánek et al., 2006: 510)

'i^c ādat at-tawṭīn – repatriace⁴¹⁵ (Wehr, 1994: 767)

'i^c ādat al-ḡadwala – znovurozvržení, znovurozplánování⁴¹⁶

'i^c ādat ar-rasm – překreslení⁴¹⁷

'i^c ādat aṣ-ṣawḡ/aṣ-ṣijāḡa – přeformulování; znovuzformování⁴¹⁸

'i^c ādat an-naḡar fī – revize⁴¹⁹ (Baalbaki, 2000: 126; Hoogland, 2003: 646; Oliverius, 2003: 11; Wehr, 1994: 767; Zemánek et al., 2006: 510)

'i^c ādat al-hajkala – restrukturalizace⁴²⁰ (Oliverius, 2003: 11; Zemánek et al., 2006: 510)

Verbalizace

Významy s prefixy *znovu-*, *pře-* a *re-* je možné použít také ve slovesných konstrukcích se slovesem '*a^c āda* IV. ,učinit znovu, zopakovat' s maṣdarem či případně substantivem (Holes, 2004: 328; Oliverius, 2003: 27) jakožto přímým předmětem - model *sloveso + subst.* Např.:

'*a^c āda at-tanzīm* – reorganizovat, přeorganizovat⁴²¹ (Baalbaki, 2000: 125)

⁴¹⁰ Např. إعادة تنشيط القطاع العام, reaktivizace veřejného sektoru'.

⁴¹¹ Např. إعادة تنظيم قواعد العمل في تلك النقابات والاتحادات, reorganizace pravidel pro fungování odborů a svazů'.

⁴¹² Např. إعادة التوازن بين العرض والطلب, znovunastolení rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou'.

⁴¹³ Např. تحقيق إعادة التوحيد السلمي للوطن الام, dosažení mírového znovusjednocení rodné vlasti'.

⁴¹⁴ Např. مشروع إعادة توزيع الأراضي الزراعية, projekt přerozdělení zemědělské půdy'.

⁴¹⁵ Např. تمويل إعادة توطين الفلسطينيين, financování repatriace palestinců'.

⁴¹⁶ Např. إعادة جدولة الدين الخارجي الكبير للبلاد, změna splátkového kalendáře velkého dluhu země'.

⁴¹⁷ Např. إعادة رسم خريطة المنطقة الجغرافية – السياسية, překreslení geopolitické mapy oblasti'.

⁴¹⁸ Např. إعادة صياغة الميثاق الوطني العراقي والنظام السياسي العراقي, znovuzformování irácké společnosti a iráckého politického systému, přeformulování vztahu mezi náboženstvím a státem v příští ústavě', إعادة صوغ ميثاق الأمم المتحدة, přeformulování Charty OSN', إعادة صوغ صوغ, znovusformování původní chlopně novými buňkami'.

⁴¹⁹ Např. إعادة النظر في القوانين الناظمة لعمل الأحزاب والنقابات, revize zákonů regulujících činnost stran a odborů'.

⁴²⁰ Např. إعادة هيكلة الموارد الرأسمالية للشركة, restrukturalizace kapitálových zdrojů společnosti'.

4.2.3.3. Výrazy se *sū'*/*husn* a substantivem nebo maṣdarem

a) Výrazy se *sū'*

Dalším prostředkem MSA k vyjádření negativních substantiv je genitivní spojení substantiva *sū'* ‚zlo, špatnost‘ se substantivem či maṣdarem (Badawi et. al., 2004: 237, 759; Monteil, 1960: 142; Oliverius, 2003: 11-12). Toto substantivum se objevuje především v ustálených kolokacích, jež většinou opisují cizí slova s negativními prefixy a ve spojení s maṣdary obvykle vyjadřují špatné nebo nedostatečné provedení dané činnosti.⁴²³ V publicistickém stylu jsme zachytili zejména následující spojení – model *subst.* + *subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80):

sū' al-'idāra – špatné vedení, špatné řízení⁴²⁴ (Baalbaki, 2000: 650; Hoogland, 2003: 453; Monteil, 1960: 142; Wehr, 1994: 512)

sū' al-istiḥdām – zneužití, špatné použití⁴²⁵ (Oliverius, 2003: 12)

sū' al-istiḡlāl – zneužití⁴²⁶ (Baalbaki, 2000: 650; Oliverius, 2003: 11; Zemánek et al., 2006: 355)

sū' at-taḡdija – podvýváživa⁴²⁷ (Baalbaki, 2000: 650; Oliverius, 2003: 11; Zemánek et al., 2006: 355)

sū' at-tafāhum – nedorozumění⁴²⁸ (Baalbaki, 2000: 650; Monteil, 1960: 142; Wehr, 1994: 512)

sū' at-tafsīr – dezinterpretace⁴²⁹

sū' at-taqdīr – špatný odhad, podcenění⁴³⁰

sū' at-tanzīm – špatná organizace⁴³¹ (Monteil, 1960: 142)

⁴²¹ Např. إعادة تنظيم وحداتها العسكرية في سورية, reorganizovala své jednotky v Sýrii.

⁴²² Např. أعاد كتابة التاريخ, přepsal dějiny.

⁴²³ Např. v angličtině mají odpovídající významy obvykle pref. *mis-* (např. *mismanagement* atd.).

⁴²⁴ Např. سوء ادارة الانتاج, špatné řízení výroby.

⁴²⁵ Např. سوء استخدام البريد الالكتروني والانترنت في اماكن العمل, zneužívání elektronické pošty a internetu na pracovištích.

⁴²⁶ Např. سوء استغلال المناصب العامة لتحقيق مكاسب خاصة, zneužití veřejných funkcí k vlastnímu prospěchu.

⁴²⁷ Např. 30% من أطفال الضفة الغربية وغزة من سوء تغذية مزمن, 30% dětí ze Západního břehu a z Gazy trpí chronickou podvýváživou.

⁴²⁸ Např. سوء التفاهم المتزايد بين قوات «التحالف» والعراقيين, narůstající nedorozumění mezi silami aliance a Iráčany.

⁴²⁹ Např. سوء تفسير فيلمه, dezinterpretace jeho filmu.

⁴³⁰ Např. سوء تقدير الفلسطينيين للتغيرات الاستراتيجية الحاصلة في الولايات المتحدة, podcenění nastalých strategických přeměn v USA Palestinci.

sū' al-ḥazz – nepřízeň osudu, smůla⁴³² (Baalbaki, 2000: 650; Hoogland, 2003: 453; Monteil, 1960: 142; Oliverius, 2003: 12; Wehr, 1994: 512; Zemánek et al., 2006: 355)

sū' al-ḥāla – špatný stav⁴³³

sū' as-sulūk/at-tašarruf – špatné chování, nekázeň, neukázněnost⁴³⁴ (Baalbaki, 2000: 650; Monteil, 1960: 142; Oliverius, 2003: 12; Wehr, 1994: 512; Zemánek et al., 2006: 355)

sū' at-tāli^c – nepřízeň osudu, smůla⁴³⁵ (Baalbaki, 2000: 650)

sū' aḏ-ḏann bi – špatné mínění o⁴³⁶ (Baalbaki, 2000: 650; Monteil, 1960: 142; Oliverius, 2003: 12; Wehr, 1994: 512)

sū' al-fahm – nepochopení⁴³⁷ (Baalbaki, 2000: 650; Hoogland, 2003: 453; Monteil, 1960: 142; Oliverius, 2003: 11; Wehr, 1994: 512; Zemánek et al., 2006: 355)

sū' al-mu^cā mala – špatné zacházení⁴³⁸ (Baalbaki, 2000: 650; Hoogland, 2003: 453; Oliverius, 2003: 12; Wehr, 1994: 512)

sū' an-nīja – zlý úmysl⁴³⁹ (Baalbaki, 2000: 650; Monteil, 1960: 142; Oliverius, 2003: 12; Wehr, 1994: 512; Zemánek et al., 2006: 355)

sū' al-waḏ^c – špatná situace, špatné poměry⁴⁴⁰

Verbalizace

Výše zmíněné a další mašdary se *sū'* je možné též užít se slovesem '*asā'a* IV. ,něco dělat špatně' jakožto přímý předmět (Oliverius, 2003: 12, 27) – model *sloveso + subst.* Uvedme několik takovýchto příkladů:

'asā'a 'l-istiḡlāl – zneužít⁴⁴¹ (Oliverius, 2003: 12)

⁴³¹ Např. سوء تنظيم الشركة الراعية لرحلة الفريق ,špatná organizace cesty týmu ze strany sponzorské společnosti'.

⁴³² Např. لسوء الحظ ,naneštěstí'.

⁴³³ Např. سوء الأحوال الجوية يمنع الحركة ,špatné počasí znemožňuje přepravu'.

⁴³⁴ Např. أي لاعب يمثل سوء سلوكه يستحق هذه العقوبة ,kterýkoli takto neukázněný hráč si zaslouží tento trest'.

⁴³⁵ Např. ولا ندري هل من سوء طالع البشرية أم حسن حظها ,nevíme, zda je to smůla nebo štěstí pro lidstvo...'

⁴³⁶ Např. تبيد سوء الظن بالأجنبي والترويج لأفكار التواضع والتسامح الإنساني ,odstranění špatného mínění o cizincích a propagace myšlenek solidarity a lidské tolerance'.

⁴³⁷ Např. سوء فهم الإسلام ,nepochopení islámu'.

⁴³⁸ Např. يتعرض العرب والمسلمون عموماً في الولايات المتحدة الى سوء المعاملة ,Arabové a muslimové obecně jsou v USA vystaveni špatnému zacházení'.

⁴³⁹ Např. عن سوء نية ,ze zlého úmyslu'.

⁴⁴⁰ Např. سوء الوضع المادي في تلك الفترة ,špatné materiální poměry v onom období'.

'asā'a 't-tafsīr – dezinterpretovat⁴⁴² (Baalbaki, 2000: 80)

'asā'a 't-taqdīr – podcenit, špatně odhadnout⁴⁴³

Mašdary plnovýznamových sloves je též možno užít v genitivním spojení s mašdarem od výše zmíněného slovesa 'isā'a a význam pak zcela odpovídá konstrukcím se *sū'*, jež však mají širší užití i se substantivy a navíc vykazují značnou míru ustálenosti. Např.:

'isā'at al-istiḥdām – zneužití⁴⁴⁴

'isā'at al-istiḡlāl zneužití⁴⁴⁵

Adjektivizace

Obdobné významy se tvoří též pomocí adjektiva *sajji'* 'špatný, zlý', jež je s následujícím substantivem v adjektivním genitivním spojení – model *adj. + subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80) – a zastává syntaktickou funkci přívlastku nebo jmenného přísudku. Následující spojení patří k těm nejfrekventovanějším:

sajji' al-ḥazz – smolný, mající nepřízeň osudu⁴⁴⁶ (Baalbaki, 2000: 652; Hoogland, 2003: 453; Wehr, 1994: 512; Zemánek et al., 2006: 355)

sajji' as-sum^ca – mající špatnou pověst, nechvalně známý⁴⁴⁷ (Baalbaki, 2000: 652; Wehr, 1994: 512)

sajji' aṣ-ṣīt – mající špatnou pověst, nechvalně známý⁴⁴⁸

sajji' aṭ-tāli^c – smolný, mající nepřízeň osudu⁴⁴⁹ (Baalbaki, 2000: 652; Wehr, 1994: 512)

sajji' an-nīja – se špatným úmyslem (Baalbaki, 2000: 652; Hoogland, 2003: 453)

⁴⁴¹ Např. وقضت المحكمة بأن الفيلم أساء استغلال مواد سينمائية وموسيقية. Soud rozhodl tak, že film zneužil filmové a hudební materiály.

⁴⁴² Např. «تصريحاته», dezinterpretovala jeho prohlášení.

⁴⁴³ Např. ويبدو ان الخبراء الاستراتيجيين الاميركيين أساؤوا تقدير قوة القوات العراقية. zdá se, že američtí strategičtí experti podcenili sílu iráckých bojových sil.

⁴⁴⁴ Např. zneužití tísňové telefonní linky. اساءة استخدام خط هاتف الطوارئ.

⁴⁴⁵ Např. zneužití pravomoci otce obou dvou a přijímání úplatků. إساءة استخدام سلطة أبيهما وقبول الرشاوى.

⁴⁴⁶ Např. Zdá se, že Rabat měl letos smůlu. يبدو أن الرباط كانت سيئة الحظ هذه السنة.

⁴⁴⁷ Např. vydání série nechvalně známých zákonů. وصدر سلسلة من القوانين السيئة السمعة.

⁴⁴⁸ Např. Překonal je Nietzsche svou nechvalně známou radou: „Vem si s sebou karabáč, když jdeš za ženou.“ وفاقهم نيتشه بنصيحته السيئة الصيت «أن تأخذ معك القرباج إذا ذهبت الى المرأة».

⁴⁴⁹ Např. stažení mnohonárodnostních sil, jimž nepřála štěstěna, z Bejrútu. «القوة المتعددة الجنسيات» السيئة الطالع من لبنان.

b) Výrazy s *ḥusn*

V konstrukcích analogických spojení se *sū'* se objevuje antonymum *ḥusn* ,krása, dobré počínání' (Badawi et al., 2004: 761; Oliverius, 2003: 12). Opět uvádíme typické ustálené kolokace, většina z nichž je hodna srovnání s výše uvedenými:

ḥusn al-iḥtijār – dobrý výběr⁴⁵⁰ (Zemánek et al., 2006: 172)

ḥusn al-'idāra – dobré vedení, dobré řízení⁴⁵¹

ḥusn at-taqdīr – dobrý odhad⁴⁵²

ḥusn at-tanzīm – dobrá organizace⁴⁵³

ḥusn al-ḡiwār – dobré sousedství⁴⁵⁴ (Baalbaki, 2000: 470; Oliverius, 2003: 12; Zemánek et al., 2006: 172)

ḥusn al-ḥazz – štěstěna, šťastná náhoda, přízeň osudu⁴⁵⁵ (Baalbaki, 2000: 470; Hoogland, 2003: 227; Oliverius, 2003: 12; Wehr, 1994: 208)

ḥusn as-sulūk/at-taṣarruf – pěkné chování⁴⁵⁶ (Hoogland, 2003: 227; Oliverius, 2003: 12; Wehr, 1994: 208; Zemánek et al., 2006: 172)

ḥusn as-sīra wa-'s-sulūk – bezúhonnost (Baalbaki, 2000: 470; Wehr, 1994: 208)

ḥusn ad-ḍijāfa – pohostinnost⁴⁵⁷ (Baalbaki, 2000: 470)

ḥusn aṭ-ṭālī^c – štěstěna, šťastná náhoda, přízeň osudu⁴⁵⁸ (Baalbaki, 2000: 470)

ḥusn aṣ-ṣann bi – dobré mínění o⁴⁵⁹ (Baalbaki, 2000: 470; Oliverius, 2003: 12; Wehr, 1994: 208)

⁴⁵⁰ Např. *أغفل عدداً من أبرز الشعراء, مع حسن اختياره, navzdory dobrému výběru opomněl několik nejvýznamnějších básníků*.

⁴⁵¹ Např. *ضمان حسن إدارة الإستثمار منذ البداية وبعد التشغيل, garance dobrého řízení investice od počátku a po spuštění*.

⁴⁵² Např. *حسن تقدير الموقف وإدارة الصراع في المرحلة الحالية, dobrý odhad postoje a vedení konfliktu v současné etapě*.

⁴⁵³ Např. *اتخاذ إجراءات صارمة للمحافظة على حسن تنظيم هذه الألعاب, přijetí přísných opatření pro zajištění dobré organizace her*.

⁴⁵⁴ Např. *مبادئ حسن الجوار والإحترام والثقة المتبادلة, principy dobrého sousedství, respektu a vzájemné důvěry*.

⁴⁵⁵ Např. *ومن حسن حظه أن هذا الاستثمار كان رابحاً, Měl štěstí, že byla tato investice výdělečná*.

⁴⁵⁶ Např. *بغية الحصول على شهادة حسن سلوك في رعايتها للعملية الديمقراطية, za účelem dostat pochvalu za dobré chování při dohledu na demokratizační proces*.

⁴⁵⁷ Např. *يشكره فيها على حسن معاملة السلطات له وما لقيه منها من حسن الضيافة والوفادة, děkuje mu v něm za to, jak s ním úřady hezky jednaly a za to, jak dobré pohostinnosti se mu dostalo*.

⁴⁵⁸ Např. *ومن حسن الطالع انه لم يكن من بينهم عربي واحد, naštěstí mezi nimi nebyl ani jeden Arab*.

⁴⁵⁹ Např. *ويقضي حسن الظن بهم إعطاءهم فرصة كافية, dobré smýšlení o nich vyžaduje dát jim dostatečnou příležitost*.

ḥusn al-mu^cāmalā – dobré zacházení⁴⁶⁰ (Oliverius, 2003: 12; Zemánek et al., 2006: 172)

ḥusn an-nīja – dobrý úmysl⁴⁶¹ (Baalbaki, 2000: 470; Hoogland, 2003: 227; Oliverius, 2003: 12)

Verbalizace

Obdobných významů lze docílit také ve slovesných konstrukcích se slovesem **'aḥsana IV.** ‚něco dělat dobře‘, po němž následuje substantivum jakožto přímý předmět (Oliverius, 2003: 12, 27) - model *sloveso + subst.* Např. (srov. s konstrukcemi s *'asā'a IV.*):

'aḥsana al-istī^c māl – dobře použít⁴⁶²

'aḥsana al-istiḡlāl – dobře využít⁴⁶³

'aḥsana at-taqdīr – dobře odhadnout⁴⁶⁴

Adjektivizace

Podobná spojení se tvoří též pomocí adjektiva **ḥasan** ‚dobrý, pěkný‘, jež je s následujícím substantivem v adjektivním genitivním spojení a zastává tak syntaktickou funkci přívlastku nebo jmenného přísudku – model *adj. + subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80). V dostupném korpusu jsme našli zejména následující kolokace:

ḥasan al-iṭṭilā^c – dobře informovaný⁴⁶⁵ (Baalbaki, 2000: 470)

ḥasan al-'i^c dād – dobře připravený⁴⁶⁶

ḥasan at-tanzīm – dobře zorganizovaný⁴⁶⁷

ḥasan al-ḥazz – mající štěstí⁴⁶⁸ (Baalbaki, 2000: 470)

ḥasan as-sīra wa-'s-sulūk – bezúhonný⁴⁶⁹

ḥasan an-nīja – dobře míněný, s dobrým úmyslem (Baalbaki, 2000: 470)

⁴⁶⁰ Např. الحث على حسن معاملة الرقيق, vyzývání k dobrému zacházení s otroky.

⁴⁶¹ Např. يتمشى مع حسن النية تجاه الشعوب المعنية, jde ruku v ruce s dobrým úmyslem vůči danému národu.

⁴⁶² Např. لو ان العرب احسنوا استعمال ما حباهم به الله من عقول ومواهب, kdyby Arabové uměli použít rozum a talent, kterými je Bůh obdařil.

⁴⁶³ Např. إذا أحسنوا استغلال الفرص أمام المرمى, kdyby dobře využili příležitosti před brankou.

⁴⁶⁴ Např. أحسنت, Fatah dobře odhadl pozici v terénu konfliktu.

⁴⁶⁵ Např. لدينا معلومات من مصادر حسنة الاطلاع, máme informace od dobře informovaných zdrojů.

⁴⁶⁶ Např. فقد نفذنا خطة عسكرية حسنة الإعداد, realizovali jsme dobře připravený plán.

⁴⁶⁷ Např. ولفت انتباهي مكتبه الحسن التنظيم, moji pozornost si získala jeho dobře organizovaná knihovna.

⁴⁶⁸ Např. وكنت حسن الحظ, Měl jsem štěstí.

⁴⁶⁹ Např. حسن السيرة والسلوك بمقتضى وثيقة من الكلية, bezúhonný podle dokumentu od fakulty.

4.2.3.4. Výrazy s *ta^caddud* a substantivem (české předpony *mnoho-/více-/poly-/multi-*)

Genitivním spojením mašdaru V. slovesného kmene *ta^caddud* ‚mnohost, pluralita‘ se substantivy, která jsou zpravidla v plurálu, MSA evidentně opisuje řadu cizích slov, jež mají v češtině prefixy *mnoho-*, *více-*, *poly-* nebo *multi-* (Badawi et al., 2004: 761; Holes, 2004: 329). V publicistickém stylu můžeme nalézt především následující ustálené kolokace – model *subst. + subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80):

ta^caddud al-’ab^cād – mnohodimenzionálnost, multidimenzionálnost⁴⁷⁰ (Baalbaki, 2000: 336)

ta^caddud al-’ahzāb – pluralita (politických) stran⁴⁷¹ (Zemánek et al., 2006: 471)

ta^caddud al-’ārā’ – pluralita názorů

ta^caddud al-istihdāmāt – multifunkčnost

ta^caddud al-’ašwāt – polyfonie⁴⁷²

ta^caddud al-’aqṭāb – mnohopolarita, multipolarita⁴⁷³ (Baalbaki, 2000: 336)

ta^caddud al-’āliha – polyteismus⁴⁷⁴ (Wehr, 1994: 696)

ta^caddud al-’alwān – mnohobarevnost, polychromatičnost

ta^caddud at-ṭaqāfāt – kulturní rozmanitost, multikulturalismus⁴⁷⁵ (Baalbaki, 2000: 336)

ta^caddud al-ḡinsījāt – nadnárodní, mnohonárodnostní charakter; multietnicita⁴⁷⁶

ta^caddud az-zawḡāt/az-zīḡāt/al-’azwāḡ – mnohoženství, polygynie⁴⁷⁷ (Baalbaki, 2000: 336; Wehr, 1994: 696; Zemánek et al., 2006: 471)

ta^caddud at-ṭabaqāt – vícevrstevnost, mnohvrstevnatost⁴⁷⁸

ta^caddud al-mustawajāt – víceúrovňovost, mnohoúrovňovost⁴⁷⁹

⁴⁷⁰ Např. تعدد الأبعاد في الفكر الاقتصادي, multidimenzionálnost v ekonomickém myšlení‘.

⁴⁷¹ Např. ليصبح رابع حزب سياسي في مصر عقب الانتقال الى تعدد الأحزاب, aby se stal čtvrtou politickou stranou v Egyptě po přechodu k pluralitě politických stran‘.

⁴⁷² Např. تعدد الأصوات في الرواية الحديثة, polyfonie v moderním románu‘.

⁴⁷³ Např. وعندئذ أعيد تشكيل النظام العالمي على أساس تعدد الأقطاب في مؤتمر فيينا المشهور, tehdy byl znovu vytvořen světový řád na mnohopolárním základě na slavné konferenci ve Vídni‘.

⁴⁷⁴ Např. المسرحيات اليونانية يقوم على تعدد الآلهة, řecká dramata jsou založena na polyteismu‘.

⁴⁷⁵ Např. ضرورة قيام العالم على تعدد الثقافات، والتعايش، والاحترام المتبادل, nutnost, aby svět spočíval na kulturní rozmanitosti, vzájemném soužití a úctě‘.

⁴⁷⁶ Např. عالمان مختلفان لا يكاد يجمع بينهما سوى تعدد الجنسيات, dva různé světy, jež může sotva spojit pouhý mnohonárodnostní charakter‘.

⁴⁷⁷ Např. تعدد الزوجات كان شائعاً بقصد إنجاب الكثير من الاطفال, mnohoženství bylo rozšířené se záměrem splodit hodně dětí‘.

⁴⁷⁸ Např. كان هذا السيناريو يشير إلى تعدد الطبقات السردية في الرواية, tento scénář poukazoval na vícevrstevnost narace v románu‘.

ta^caddud al-ma^cānī – mnohoznačnost, polysémie⁴⁸⁰ (Baalbaki, 2000: 336)

ta^caddud al-luġāt – mnohojazyčnost, multilingvismus; polyglotismus⁴⁸¹ (Baalbaki, 2000: 336; Hoogland, 2003: 592)

Substantivizace

Z námi sledovaného mašdaru *ta^caddud* je pomocí sufixu *-īja* odvozené abstraktum *ta^caddudīja* ‚pluralita, pluralismus‘, jež se objevuje v mnoha podobných kolokacích (odvozování abstrakt pomocí *-īja* viz 4.1.3.). Často se ho však kromě genitivního spojení užívá i v konstrukcích s adjektivem ve funkci shodného přívlastku (Holes, 2004: 329). Uvedme několik příkladů:

ta^caddudījat al-’ahzāb/ta^caddudīja ħizbīja – pluralita (politických) stran⁴⁸² (Hoogland, 2003: 592)

ta^caddudījat al-’ārā’ – pluralita názorů⁴⁸³

ta^caddudīja taqāfīja – kulturní rozmanitost⁴⁸⁴

Adjektivizace

V publicistickém stylu se též užívá adjektiva *ta^caddudī* ‚pluralitní‘⁴⁸⁵ odvozeného pomocí vztahového sufixu (*nisba*). Nelze odhadnout, zda bylo toto adjektivum odvozeno od původního mašdaru či zda vzniklo až desufixací z abstrakta *ta^caddudīja*.

Daleko častější a velmi produktivní adjektivní prostředek však představuje aktivní participium V. slovesného kmene *muta^caddid* ‚mnohý, četný‘, jehož se užívá v adjektivním genitivním spojení zpravidla se substantivy v plurálu – model *adj. + subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80) – ve funkci shodného atributu nebo jmenného přísudku (Badawi et al., 2004: 761; Holes, 2004: 329; Ryding, 2005: 274). Z velkého množství takovýchto spojení vybíráme pouze ta nejfrekventovanější (srov. s *ta^caddud*):

⁴⁷⁹ Např. وينتج عن ذلك تعدد المستويات اللغوية للنص, z toho vyplývá jazyková víceúrovňovost textu‘.

⁴⁸⁰ Např. جعله تعدد المعاني على رغم حصافته في حال من الذهول, i přes jeho soudnost ho tato mnohoznačnost uvedla do stavu zmatení‘.

⁴⁸¹ Např. والدفاع عن تعدد اللغات هو دفاع عن تعدد الثقافات, obrana multilingvismu je obranou kulturní rozmanitosti‘.

⁴⁸² Např. الآثار السلبية للاستبداد السياسي الذي استأصل تعددية الأحزاب السياسية, negativní dopady politického útlaku, které vykořenily pluralitu politických stran‘.

⁴⁸³ Např. تعددية الأفكار والآراء والاجتهادات, myšlenková, názorová a interpretační pluralita‘.

⁴⁸⁴ Např. مجتمع تعددية ثقافية, kulturně rozmanitá společnost/multikulturní společnost‘.

⁴⁸⁵ Např. وضع دولة ديموقراطية تعددية ترجع السيادة فيها للشعب, vytvoření pluralitního demokratického státu, jehož vláda bude spočívat v rukách lidu‘.

muta^caddid al-'ab^cād – mnohodimenzionální, multidimenzionální (Baalbaki, 2000: 961; Zemánek et al., 2006: 472)

muta^caddid al-istiḥdāmāt/al-isti^cmālāt – multifunkční⁴⁸⁶

muta^caddid al-'aṭrāf – mnohostranný, multilaterální⁴⁸⁷ (Baalbaki, 2000: 961; Wehr, 1994: 696; Zemánek et al., 2006: 472)

muta^caddid al-'a^crāq – multietnický, mnohonárodnostní⁴⁸⁸

muta^caddid al-'agrād – víceúčelový⁴⁸⁹

muta^caddid al-'aqtāb – mnohopolární, multipolární⁴⁹⁰ (Baalbaki, 2000: 961)

muta^caddid al-'alwān – různobarevný, pestrobarevný, polychromatický⁴⁹¹ (Baalbaki, 2000: 961)

muta^caddid at-taqāfāt – multikulturní⁴⁹² (Baalbaki, 2000: 961; Hoogland, 2003: 592)

muta^caddid al-ḡinsījāt – mnohonárodnostní, multinacionální, nadnárodní⁴⁹³ (Baalbaki, 2000: 961; Zemánek et al., 2006: 472)

muta^caddid al-luḡāt – mnohojazyčný, multilingvní; polyglotní⁴⁹⁴ (Baalbaki, 2000: 961; Hoogland, 2003: 592; Wehr, 1994: 696; Zemánek et al., 2006: 472)

muta^caddid al-marāḥil – vícefázový, víceetapový⁴⁹⁵ (Baalbaki, 2000: 961)

muta^caddid al-ma^cānī – mnohoznačný, polysémický (Baalbaki, 2000: 961)

muta^caddid al-mawāhib – všestranně nadaný⁴⁹⁶

muta^caddid al-wuḡūh/al-'awḡuh/al-ḡawānib – mnohostranný, mnohoaspektový⁴⁹⁷ (Baalbaki, 2000: 961; Zemánek et al., 2006: 472)

⁴⁸⁶ Např. كيفية تطوير منتج متعدد الاستخدامات, způsob rozvoje multifunkčního rekreačního zařízení‘.

⁴⁸⁷ Např. بموجب اتفاق آخر متعدد الأطراف, podle jiné multilaterální dohody‘.

⁴⁸⁸ Např. مجتمع متعدد الاعراق والثقافات والديانات, multietnická, multikulturní a mnohonáboženská společnost‘.

⁴⁸⁹ Např. أكبر مشروع عقاري متعدد الاغراض في الشرق الاوسط, největší víceúčelový realitní projekt na Blízkém východě‘.

⁴⁹⁰ Např. إنها تريد نظاماً عالمياً أحادي القطب تهيمن عليه وحدها لا عالماً متعدد الأقطاب كالذي تفضله دول مثل ألمانيا, přeje si jednopolární světový řád, který bude sama ovládat, nikoli mnohopolární, jakému by daly přenost státy jako Německo...‘

⁴⁹¹ Např. برلمان متعدد الألوان, vícebarevný parlament‘.

⁴⁹² Např. مجتمع متعدد الثقافات, multikulturní společnost‘.

⁴⁹³ Např. رأس مال شركة «ايرباص» متعددة الجنسيات الأوروبية, kapitál nadnárodní evropské společnosti Airbus‘.

⁴⁹⁴ Např. منهج تعليمي متعدد اللغات, mnohojazyčná výuková metoda‘

⁴⁹⁵ Např. خطة متعددة المراحل, vícefázový plán‘.

⁴⁹⁶ Např. دافيد لينش تميز عن معظم مخرجي هوليوود لأنه متعدد المواهب, David Lynch se odlišuje od většiny holywoodských režisérů, jelikož je všestranně nadaný‘.

⁴⁹⁷ Např. انه مأزق متعدد الوجوه, je to mnohostranný problém‘.

muta^c addid al-wasā'it – multimedialní⁴⁹⁸

muta^c addid al-wazā'if - multifunkční⁴⁹⁹

4.2.3.5. Výrazy s **dū**

V rámci této kapitoly o víceslovných výrazech v genitivním spojení chceme zmínit též konstrukce se substantivem **dū** ‚majitel, vlastník‘ – model *subst.* + *subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80), jež buď zastávají funkci jmenného přísudku nebo jsou v apozici se substantivem, které rozvíjejí a s nímž se výraz **dū** shoduje v pádě, rodě a čísle podle známých pravidel shody v arabštině, v určení se pak s tímto substantivem shoduje druhý člen genitivního spojení (*nomen rectum*) bezprostředně následující po **dū** (Badawi et al., 2004: 139-142). Tento typ konstrukcí, který je jedním z prostředků vyjadřujících určitou formu vlastnictví zpravidla nějaké vlastnosti (dále též spojení se *šāhib*, ‚ahl, ‚ab, ‚umm, ibn a bint), je dobře znám již z KA (Wright, 1898 II: 202-3). Opět si budeme všimnout spojení, jež se objevují v publicistickém stylu. Všimněme si, že většinu těchto spojení, nejsou-li rozvíjena dalšími atributy, lze obvykle do češtiny překládat pomocí adjektiv:

dū 'ahammīja – významný, důležitý⁵⁰⁰ (Zemánek et al., 2006: 270)

dū 'awlawīja – prioritní⁵⁰¹

dū ta'tīr – vlivný⁵⁰²

dū ta'līm – se vzděláním⁵⁰³

dū tawaḡḡuh – orientovaný⁵⁰⁴

dū taql – významný, mající váhu⁵⁰⁵

dū ḡawda – kvalitní⁵⁰⁶

⁴⁹⁸ Např. الرسائل المتعددة الوسائط (إم إم إس), ‚multimedialní zprávy (MMS)‘. Pro multimédia se pak užívá termínu الوسائط المتعددة.

⁴⁹⁹ Např. مقود رياضي متعدد الوظائف, ‚multifunkční sportovní volant‘.

⁵⁰⁰ Např. المناطق ذات الأهمية الاستراتيجية بالنسبة الى المصالح الأميركية في القارة, ‚strategicky významné oblasti pro americké zájmy na kontinentě‘.

⁵⁰¹ Např. وهي فرصة لمناقشة المواضيع الملحة وذات الأولوية, ‚je to příležitost k projednání naléhavých a prioritních témat‘.

⁵⁰² Např. القوة الإيديولوجية الغنية ذات التأثير القوي في الحياة السياسية; ‚myslitel širokého vlivu‘; bohátá ideologická moc se silným vlivem na politický život v Americe‘.

⁵⁰³ Např. من ذوي التعليم المتوسط وما فوق, ‚z těch se středoškolským a vyšším vzděláním‘.

⁵⁰⁴ Např. الحركات ذات التوجه الإسلامي, ‚islámsky orientovaná hnutí‘.

⁵⁰⁵ Např. وسائر الشركاء التجاريين ذوي النقل الاقتصادي, ‚ostatní ekonomicky významní obchodní partneři‘.

⁵⁰⁶ Např. تجهيزات اساسية ذات جودة عالية, ‚vysoce kvalitní základní vybavení‘.

dū ḥaġm – o nějaké velikosti⁵⁰⁷

dū ḥibra/taġriba – zkušený⁵⁰⁸

dū sum^ca – s reputací, renomovaný, věhlasný⁵⁰⁹

dū sijāda – suverénní⁵¹⁰

dū ša'n – významný, důležitý⁵¹¹ (Baalbaki, 2000: 565; Hoogland, 2003: 346; Wehr, 1994: 363; Zemánek et al., 2006: 270)

dū šuhra – slavný⁵¹²

dū šila bi- – spojený s⁵¹³

dū tābī^c – určitého charakteru⁵¹⁴

dū^c ijār – s určitým kalibrem⁵¹⁵

dū^c alāqa bi- – se vztahem k⁵¹⁶

dū fā'ida – s prospěchem; s úrokem⁵¹⁷

dū qīma – hodnotný⁵¹⁸

dū kafā'a – kvalifikovaný⁵¹⁹

dū mustawan – na úrovni⁵²⁰

dū mas'ūlija – se zodpovědností⁵²¹

dū maġzan – významný, důležitý⁵²² (Zemánek et al., 2006: 524)

⁵⁰⁷ Např. ذو حجم صغير, 'malé velikosti'.

⁵⁰⁸ Např. نبحث عن مذيعين ذوي خبرة, 'hledáme zkušené moderátory'.

⁵⁰⁹ Např. الفريق ذو سمعة كبيرة, 'tým, jenž má dobrou reputaci'.

⁵¹⁰ Např. الدولة ذات السيادة, 'suverénní stát'.

⁵¹¹ Např. وفي سبيل نيل اي منصب ذي شأن لا يتورعون عن استخدام أخص الوسائل, 'pro získání významného postu se nerozpakují použít těch nejpodlejších prostředků'.

⁵¹² Např. فكيف يفسر قبوله اللامشروط وغير القابل للجدل للإرهاب الإسرائيلي ذي الشهرة العالمية كحليف له؟, 'Jak vysvětlí to, že bezpodmínečně a bez přípuštění diskuze přijal za svého spojence světově proslulý izraelský terorismus?'

⁵¹³ Např. القرارات الدولية ذات الصلة بالقضية الفلسطينية, 'mezinárodní rezoluce spojené s palestinskou otázkou'.

⁵¹⁴ Např. معتقدات ذات طابع ديني أو شبه ديني, 'dogmata náboženského nebo pseudonáboženského charakteru'.

⁵¹⁵ Např. المفاجآت ذات العيار الثقيل, 'překvapení těžkého kalibru'.

⁵¹⁶ Např. هذه المعلومة التاريخية ذات العلاقة بالموضوع, 'tato historická informace vztahující se k tématu'.

⁵¹⁷ Např. السندات ذات الفائدة المتغيرة, 'obligace s proměnlivým úrokem'.

⁵¹⁸ Např. المبادرات الفردية ذات قيمة كبرى, 'ohromně cenná osobní iniciativa'.

⁵¹⁹ Např. تدريب الجيل الثاني من المصرفيين الإماراتيين ذوي الكفاءة العالية, 'výcvik druhé generace vysoce kvalifikovaných emirátských bankéřů'.

⁵²⁰ Např. على رغم اعترافه بامتلاك المنتخب الفلسطيني لاعبين ذوي مستوى عال, 'přestože přiznal, že palestinská reprezentace vlastní hráče na vysoké úrovni'.

⁵²¹ Např. شركات ذات مسؤولية محدودة, 'společnosti s ručením omezeným (s.r.o.)'.

⁵²² Např. وهذا سؤال ذو مغزى فعلاً, 'Je to skutečně důležitá otázka.'

dū naz^ca – se sklonem k, s tendencí k⁵²³

dū nuḥūd – vlivný

4.2.3.6. Výrazy s *ġajr* (české předpony *ne-/de-/in-*)

Další nesmírně frekventovaný prostředek MSA, na něž se v rámci tématu o genitivním spojení zaměříme, jsou konstrukce se substantivem *ġajr* ‚jinakost‘ na pozici *nomen regens* (Badawi et al., 2004: 233-236; Monteil, 1960: 140-141; Oliverius, 1998: 53-56; 2003: 12-15; Ryding, 2005: 223-224, 648-650; Wright, 1898 II: 208-209). Tohoto substantiva se užívá v několika významových odstínech (‚jiný než‘) v genitivním spojení se substantivem, adjektivem (a participií) a zájmenými sufixy a bývá také jedním z komponentů složených předložkových výrazů (*min ġajri/bi-ġajri* ‚bez‘) a adverbativní složené spojky (*ġajra ’anna* ‚avšak‘). Výraz *ġajr* se používá např. také v negativních větách ve významu ‚pouze, jen, leč‘ (jako *’illā* a *siwā*).

My se však zaměříme pouze na ten typ poměrně strukturně zvláštních konstrukcí, kdy *ġajr* v genitivním spojení modifikuje resp. neguje následující adjektivum nebo participium (srov. prefix *lā-* 4.2.1.1.) a to i v tzv. adjektivním genitivním spojení, pokud to význam dovoluje. Tyto výrazy překládáme do češtiny jednoslovnými negativními adjektivy s prefixy *ne-*, *de-* či *in-* a mohou vystupovat buď ve funkci atributu nebo jmenného predikátu. Určitý problém vyvstává, pokusíme-li se tento typ slovních spojení strukturně klasifikovat. Domníváme se však, že jde o pouhou modifikaci resp. negaci adjektiv/participií, takže u těchto konstrukcí vlastně nelze hovořit o kolokacích ve smyslu ustáleného spojení, ale možná o prvek na cestě ke gramatikalizaci, tedy o prvek opouštějící sféru lexikálního plánu. Totéž platí i pro následující spojení s kvantifikátory *nišf* a *šibh*, jež vykazují ve spojení s adjektivem/participií shodné rysy.

Obraťme teď svoji pozornost na pravidla shody. Je-li spojení s *ġajr* např. atributem neurčeného jména, neurčený výraz *ġajr* se s ním shoduje v pádě a následné adjektivum/participium v genitivu je též indeterminované a podléhá obvyklým pravidlům kongruence v rodě a čísle s oním jménem – např. *bi-šakl-i-n ġajr-i masbūq-i-n* ‚nebývalým způsobem, nebývale‘. Je-li jméno determinováno, přistoupí člen k adjektivu/participiu v genitivu – např. *al-hiġrat-u ġajr-u ’š-šar^ctġat-i* ‚ilegální přistěhovalectví‘.⁵²⁴ Někdy však naopak přibírá determinaci výraz *ġajr* a následující adjektivum/participium v genitivu pak má

⁵²³ Např. فهذا الاستبداد نظام قُطري ذو نزعة انفصالية. a tato diktatura je regionální režim se sklonem k separatismu‘.

⁵²⁴ Uvedené příklady pocházejí z nám dostupného korpusu.

člen neurčitý (*nunaci*) – např. *al-wasā'il-u al-ğajr-u mašrū^cat-i-n* ‚nezákonné prostředky‘ (uvádí Badawi et al., 2004: 235).

V následujících příkladech jsme se z obrovského množství pokusili vybrat jen ty opravdu nejtypičtější výrazy, jež se často vyskytují právě v záporu:

- *ğajr* s adjektivy:

ğajr haqīqī – neskutečný⁵²⁵ (Monteil, 1960: 140)

ğajr ħukūmī – nevládní⁵²⁶

ğajr rasmī – neoficiální⁵²⁷ (Monteil, 1960: 140)

ğajr šahīḥ – nesprávný, nepravdivý⁵²⁸ (Monteil, 1960: 140)

ğajr tabī^cī – nepřirozený⁵²⁹ (Monteil, 1960: 140)

ğajr ^cādī – neobvyklý, mimořádný⁵³⁰ (Monteil, 1960: 140; Oliverius, 2003: 12; Zemánek et al., 2006: 535)

ğajr qānūnī – nezákonný⁵³¹ (Monteil, 1960: 140)

ğajr wāqī^cī – nerealistický, nereálný⁵³² (srov. 4.2.1.1.a)

- *ğajr* s participií:

ğajr šāliḥ li- – nevhodný k (viz 4.2.2.1.b)

ğajr qābil li- – nepřijímající (viz 4.2.2.1.a)

ğajr ma'hūl – neobydlený⁵³³

ğajr mubāšir – nepřímý⁵³⁴ (Monteil, 1960: 140)

ğajr mutawaqqa^c – neočekávaný⁵³⁵ (Zemánek et al., 2006: 535) – (srov. 4.2.1.1.a – *lāmutawaqqa^c*)

ğajr muḥaddad – nestanovený⁵³⁶

⁵²⁵ Např. يرسم صورة غير حقيقية ‚vykresluje neskutečný obraz‘.

⁵²⁶ Např. منظمات غير حكومية ‚nevládní organizace‘

⁵²⁷ Např. وجه الاتحاد المصري لكرة القدم تحذيراً غير رسمي الى مدرب المنتخب الأولمبي ‚Egyptský fotbalový svaz adresoval trenérovi olympijské reprezentace neoficiální varování‘.

⁵²⁸ Např. هذا كلام غير صحيح. ‚Je to nepravdivé tvrzení.‘

⁵²⁹ Např. كانوا تحت ضغوط غير طبيعية ‚bezpochyby byli pod nepřirozeným tlakem‘.

⁵³⁰ Např. المؤتمر غير العادي للاتحاد الدولي ‚mimořádný sjezd Mezinárodní unie‘.

⁵³¹ Např. إنشاء هذه المحاكم غير القانونية ‚zřízení těchto nezákonných soudů‘.

⁵³² Např. مواقف غير واقعية ‚nerealistické postoje‘

⁵³³ Např. المنطقة غير مأهولة بالسكان ‚oblast je lidmi neobydlená‘.

⁵³⁴ Např. على نحو غير مباشر ‚nepřímo‘.

⁵³⁵ Např. فوز ألمانيا غير المتوقع ‚neočekávané vítězství Německa‘.

⁵³⁶ Např. لمدة غير محددة ‚na neurčito‘

ġajr marġūb fīhi – nežádoucí⁵³⁷ (Monteil, 1960: 140)
ġajr masbūq – nebývalý, bezprecedentní (Zemánek et al., 2006: 324)
ġajr musamman – neurčený, nestanovený⁵³⁸ (Monteil, 1960: 140; Zemánek et al., 2006: 351)
ġajr mustaqirr – nestabilní⁵³⁹
ġajr mašrūt – nepodmíněný⁵⁴⁰ (srov. 4.2.1.1.a – *lāmašrūt*)
ġajr ma^crūf – neznámý⁵⁴¹ (Hoogland, 2003: 675; Zemánek et al., 2006: 535)
ġajr ma^cqūl – nepochopitelný, nesmyslný⁵⁴² (srov. 4.2.1.1.b – *lāma^cqūl*)
ġajr mafhūm – nesrozumitelný⁵⁴³
ġajr maqbūl – nepřijatelný⁵⁴⁴ (Monteil, 1960: 140)
ġajr mumkin – nemožný⁵⁴⁵ (Monteil, 1960: 140; Zemánek et al., 2006: 535)
ġajr munāsib – nevhodný⁵⁴⁶
ġajr wāḍiḥ – nejasný⁵⁴⁷

4.2.3.7. Výrazy s *niṣf* (české předpony *polo-/semi-*)

Dále se zaměříme na genitivní spojení s kvantifikátorem *niṣf* ‚polovina‘, a to opět v zúženém významu, kdy je toto substantivum jako *nomen regens* ve spojení se substantivem nebo adjektivem v ustálených spojeních, jež většinou můžeme označit za kalky, které mají v češtině prefix *polo-* nebo *semi-*. Složené výrazy s *niṣf* se bohatě uplatňují především ve vědecké terminologii a některé námi zachycené příklady v publicistických textech jsou právě tohoto původu. V případě, že po *niṣf* následuje adjektivum, strukturálně tato spojení odpovídají takovýmto konstrukcím s *ġajr* a podléhají totožným gramatickým pravidlům shody (viz výše 4.2.3.6.) a to včetně možnosti *niṣf* přibírat určitý člen (Badawi et al., 2004:

⁵³⁷ Např. شخص غير مرغوب فيه ‚nežádoucí osoba‘.

⁵³⁸ Např. الى أجل غير مسمى ‚na neurčito‘.

⁵³⁹ Např. العملات الأجنبية غير مستقرة القيمة في العراق ‚cizí měny mají v Iráku nestabilní hodnotu‘.

⁵⁴⁰ Např. وهذا موقف غير مشروط بشيء ‚je to ničím podmíněné stanovisko‘.

⁵⁴¹ Např. سنتقدم أغاني غير معروفة لأم كلثوم ‚uvede neznámé písně Umm Kulthūm‘.

⁵⁴² Např. في شكل غير معقول ‚nepochopitelným způsobem‘.

⁵⁴³ Např. يتحدثون لغة غير مفهومة ‚hovoří nesrozumitelným jazykem‘.

⁵⁴⁴ Např. بشكل غير مقبول ‚nepřijatelným způsobem‘.

⁵⁴⁵ Např. فإن السلام العادل غير ممكن ‚spravedlivý mír je nemožný‘.

⁵⁴⁶ Např. إلا ان مشكلة هذه القوات ان سلاحها خفيف وغير مناسب ‚Problémem těchto jednotek však je, že jsou lehce a nevhodně vyzbrojené‘.

⁵⁴⁷ Např. فعلاقة زينب بالجد غير واضحة ‚vztah Zajnab k dědovi je nejasná‘.

275). Spojení *niṣf* se substantivy mají standardní strukturu *subst.* + *subst.* (Hoogland, 1993: 70, 80) a jsou-li tato substantiva pluralizována, i *niṣf* je ve tvaru plurálu – *'anṣāf* (Blau, 1981: 117).

- *niṣf* se substantivy:

niṣf ḥaḡīqa – polopravda

niṣf dā'ira – půlkruh⁵⁴⁸ (Baalbaki, 2000: 1175; Hoogland, 2003: 900; Wehr, 1994: 1139; Zemánek et al., 2006: 732)

niṣf dazẓīna – půltucet

niṣf qarn – půlstoletí⁵⁴⁹

niṣf kura – polokoule, hemisféra⁵⁵⁰ (Baalbaki, 2000: 1175; Zemánek et al., 2006: 732)

niṣf mārātūn – půlmaraton⁵⁵¹

niṣf nihā'ī – semifinále⁵⁵² (Baalbaki, 2000: 1175; Zemánek et al., 2006: 732)

- *niṣf* s adjektivy:

niṣf 'ustuwānī – poloválcový, půlválcový⁵⁵³

niṣf 'otomātīkī – poloautomatický⁵⁵⁴

niṣf sanawī – s půlroční periodicitou⁵⁵⁵ (Baalbaki, 2000: 1175; Hoogland, 2003: 900; Wehr, 1994: 1139)

niṣf šahrī – se čtrnáctidenní periodicitou⁵⁵⁶ (Baalbaki, 2000: 1175; Wehr, 1994: 1139)

niṣf muṣana^c – polozpracovaný, polotovarový⁵⁵⁷

niṣf nihā'ī – semifinálový⁵⁵⁸ (Baalbaki, 2000: 1175)

⁵⁴⁸ Např. على شكل نصف دائرة, půlkruhový

⁵⁴⁹ Např. لكن هذه الأزمة عمرها أكثر من نصف قرن, Krize ale trvá déle než půlstoletí.

⁵⁵⁰ Např. نصف الكرة الجنوبي, jižní polokoule

⁵⁵¹ Např. لقب بطولة العالم لسباق نصف الماراثون, světový titul v půlmaratonu.

⁵⁵² Např. وتأت المنتخب الأميركي لخسارتيه أمام النروج في نصف نهائي مونديال ١٩٩٥, americká reprezentace se za své dvě prohry s Norskem pomstila na světovém šampionátu roku 1995.

⁵⁵³ Např. كعب نصف اسطواني, poloválcovitý podpatek.

⁵⁵⁴ Např. وهو نظام متخصص للترجمة النصف اوتوماتيكية, je to specializovaný systém k poloautomatickému překladu.

⁵⁵⁵ Např. القمة نصف السنوية, pravidelný půlroční summit.

⁵⁵⁶ Např. موعد تظاهرتهن نصف الشهرية, termín jejich pravidelné demonstrace každých čtrnáct dní.

⁵⁵⁷ Např. المواد الاولية ونصف المصنعة, suroviny a polotovary.

⁵⁵⁸ Např. الدور نصف النهائي من بطولة العالم للسيدات لكرة القدم, semifinálové kolo mistrovství světa v kopané žen.

Prefixace *nišf*

Ve vědecké terminologii se objevují termíny ve významu *polo-/semi-*, u nichž se *nišf* vyskytuje v podobě prefixu buď se zachováním všech tří konzonantů nebo s elizí třetího konzonantu *fā'* – např. *nišzahri* ‚semidorzální‘ (Badawi et al., 2004: 759). Takovéto termíny, jejichž míra skutečného užívání v jazykové praxi pro nás zůstává nezodpovězenou otázkou, jsou výsledkem slovotvorné metody *naḥt*, o níž jsme pojednali výše (viz 3.3.). Ani jeden z takto tvořených výrazů například nenalezneme v technickém slovníku A. Sh. al-Khatiba (2000) a vyhledávání v rozsáhlém elektronickém korpusu arabských textů nejrůznějšího charakteru CLARA nezachytilo žádný lexém tohoto typu.

4.2.3.8. Výrazy se *šibh* (české předpony *pseudo-/kvazi-/polo-*)

Na závěr našeho pojednání o víceslovných konstrukcích v genitivním spojení se ještě zmíníme o spojeních se substantivem *šibh* ‚podobnost, stejnost‘ na pozici *nomen regens* (Badawi et al., 2004: 233, 760-761; Monteil, 1960: 140; Oliverius, 2003: 9; Wright, 1898 II: 211). Tyto konstrukce se substantivy a adjektivy v češtině obvykle vyjadřují substantiva a adjektiva s prefixy *pseudo-*, *kvazi-*, *polo-* nebo *sub-*. Ve spojení s adjektivy tyto konstrukce strukturně a gramaticky zcela odpovídají obdobným výše zmíněným spojení s *gajr* a *nišf*, avšak je-li na pozici *nomen rectum* substantivum v plurálu, *šibh* má tvar plurálu – *'ašbāh*. Takovéto konstrukce pak odpovídají modelu *subst. + subst* (Hoogland, 1993: 70, 80). Povšimněme si, že některé významy se *šibh* se mohou překrývat s těmi s *nišf*. Následující ustálená spojení jsme našli v publicistických textech:

- *šibh* se substantivy:

šibh ḡazīra – poloostrov⁵⁵⁹ (Baalbaki, 2000: 661; Hoogland, 2003: 466; Oliverius, 2003: 9; Wehr, 1994: 530; Zemánek et al., 2006: 367)

šibh zill – polostín; penumbra⁵⁶⁰ (Baalbaki, 2000: 661; Wehr, 1994: 530)

šibh qārra – subkontinent⁵⁶¹ (Baalbaki, 2000: 661; Hoogland, 2003: 466; Oliverius, 2003: 9; Wehr, 1994: 530; Zemánek et al., 2006: 367)

šibh muṭaqqaf – polovzdělanec, pseudointelektuál⁵⁶²

šibh musta^cmara – polokolonie⁵⁶³ (Oliverius, 2003: 9; Zemánek et al., 2006: 367)

⁵⁵⁹ Např. شبه الجزيرة الكورية, ‚Korejský poloostrov‘.

⁵⁶⁰ Např. ومكث القمر في شبه الظل نحو ساعة, ‚Měsíc setrval v polostínu asi hodinu‘.

⁵⁶¹ Např. شبه القارة الهندية, ‚Indický subkontinent‘.

⁵⁶² Např. يسمونهم بالمتقفين او اشباه المتقفين, ‚nazývají je intelektuály nebo polointelektuály‘.

šibh muwaššil – polovodič⁵⁶⁴

- *šibh* s adjektivy:

šibh istibdādī/dīktātōrī – polodiktátorský⁵⁶⁵

šibh istiwā'ī – subtropický⁵⁶⁶ (Baalbaki, 2000: 661; Zemánek et al., 2006: 360)

šibh dīmūqrāṭī – pseudodemokratický, polodemokratický⁵⁶⁷

šibh dīnī – pseudonáboženský, kvazináboženský⁵⁶⁸

šibh rasmī – polooficiální⁵⁶⁹ (Baalbaki, 2000: 661; Hoogland, 2003: 466; Wehr, 1994: 530; Zemánek et al., 2006: 367)

šibh šahrāwī – polopouštní; subsaharský⁵⁷⁰

šibh ʿaskarī – polovojenský⁵⁷¹ (Wehr, 1994: 530)

šibh ʿilmī – kvazivědecký (Oliverius, 2003: 9; Zemánek et al., 2006: 367)

šibh fīdīrālī – polofederální⁵⁷²

šibh majjīt – polomrtvý⁵⁷³

šibh jadawī – poloautomatický, polomanuální⁵⁷⁴

Prefixace *šibh*

Stejně jako v případě kvantifikátoru *nišf* i výraz *šibh* se ve vědecké terminologii může objevit v podobě prefixu, a to opět v úplném tvaru nebo s elizí třetího konzonantu *bā'* – např. *šibhiḡumla*, fráze (Badawi et al., 2004: 761). I v tomto případě však není jisté, do jaké míry se takto tvořená terminologie uplatňuje v praxi. Vyhledávání v korpusu CLARA dopadlo stejně bezvýsledně jako tomu bylo u kompozit s *nišf*.

⁵⁶³ Např. يقبلون أن يتحولوا إلى شبه مستعمرة للولايات المتحدة وأوروبا الغربية. přijímají to, že se změní na polokolonii USA a západní Evropy.

⁵⁶⁴ Např. في مجال إنتاج ااشباه الموصلات, v oblasti výroby polovodičů.

⁵⁶⁵ Např. حكومات شبه استبدادية, polodiktátorské vlády.

⁵⁶⁶ Např. المناطق شبه الاستوائية, subtropické oblasti.

⁵⁶⁷ Např. عملية تحويل النظام السياسي في بلادنا من نظام شبه ديموقراطي الى نظام شبه شمولي مركزي, transformace politického systému v naší zemi z pseudodemokratického do polototalitního centralizovaného systému.

⁵⁶⁸ Např. shoda mezi dvěma pseudonáboženskými vizemi.

⁵⁶⁹ Např. وكالة انباء الاناضول التركية شبه الرسمية, polooficiální turecká tisková agentura Anatol.

⁵⁷⁰ Např. أفريقيا شبه الصحراوية, subsaharská Afrika; منطقة شبه صحراوية, polopouštní oblast.

⁵⁷¹ Např. القوات شبه العسكرية, polovojenské jednotky.

⁵⁷² Např. النظام شبه الفيدرالي المعمول به في كل من سويسرا وبلجيكا, polofederální režim fungující ve Švýcarsku a Belgii.

⁵⁷³ Např. وبدأت تسير في الجبال الوعرة شبه مينة, polomrtvá se dala do chůze v kamenitých horách.

⁵⁷⁴ Např. اساليب انتاج يدوية او شبه يدوية, manuální nebo poloautomatické metody výroby (CLARA).

5. Závěr

V této práci jsme s využitím elektronického korpusu publicistických textů (libanonský deník *al-Hajāt* – ročníky 2001-2003) provedli analýzu vybraných jednoslovných výrazů a víceslovných konstrukcí v současné MSA.

V první teoretické části naší práce (kap. 2. a 3.) jsme stručně pojednali o arabské stylistice, přičemž jsme se podrobněji zaměřili především na lexikologickou charakteristiku arabského publicistického stylu (kap. 2.). Následně jsme nastínili jednotlivé slovtvorné metody, jichž se v MSA využívá k obohacování slovní zásoby, a to především v oblasti tvorby odborné terminologie (kap. 3.). Těmito metodami jsou: derivace (*ištiqāq*), přejímání cizích slov (*ta^crīb*), kompozice (*naḥt*), sémantický posun (*maḡāz*) a překlad (*tarḡama*). Tato první část nám pak poskytla určité teoretické zázemí, na které jsme mohli navázat při naší další lexikální, sémantické a syntaktické analýze.

Samotné analýze vybraných jevů podpořené prací s korpusem a dokládané řadou příkladů je věnována kapitola 4., jež tvoří jádro naší práce. V první části jsme analyzovali jednoslovné výrazy (4.1.) a nejprve jsme se zaměřili na derivační potenciál cizích výpůjček. Kromě omezených možností neasimilovaných výpůjček, které mohou produkovat další deriváty jen prostřednictvím externí derivace (sufixací), jsou asimilované výpůjčky schopné podstupovat i derivaci interní. Podařilo se nám zachytit několik především čtyřradikálových sloves derivovaných denominací z cizích výpůjček, které jsme klasifikovali jako neologismy (*taktaka*, *raskala*, *fabraka*, *makjaḡa*). Čtyřkonzonantní kořeny cizího původu jsou evidentně dosti produktivní v případě odvozování sloves denominací zřejmě proto, že nezasahují do kvantitativně dominantního systému trojkonzonantních sloves a nezvyšují tak jeho případnou homonymii.

Dále jsme zkoumali deriváty s adjektivním sufixem *-ī* (*nisba*) a s ním úzce souvisejícím sufixem *-īja* pro tvorbu abstrakt a konstatovali jsme, že jejich derivační bází může být v MSA vlastně jakýkoli neslovesný slovní kmen. Za pozornost stojí podle našeho názoru zejména narůstající počet derivací od substantiv v plurálu, a to nejen těch odvozených od lomeného plurálu, ale i od vnějšího plurálu ženského rodu (např. *ma^clūmātī* – *ma^clūmātīja*, *mu'assasātī* atd.).

Také jsme se zaměřili na některá nová čtyřkonzonantní slovesa denominativního původu, která byla odvozena z trojkonzonantního kořene buď vložením dalšího radikálu (typ *faw^cala* – např. *^cawlama*), nebo identifikací nového kořene zahrnujícího v sobě kromě původního trojkonzonantního kořene i derivační afix (např. *tamaḥwara* II.).

V druhé části 4. analytické kapitoly (4.2.) jsme se věnovali strukturní, sémantické a syntaktické analýze kompozit a víceslovných výrazů (kolokací), jejichž společným jmenovatelem se zdá být u většiny případů cizí jazykový model, což ale nelze vždy tvrdit jednoznačně. Mezi kompozita jsme zahrnuli také pojednání o substantivech a adjektivech s prefigovanou negativní částicí *lā* a to proto, že v arabské lingvistické tradici je takovýto způsob slovo tvorby vnímán spíše než jako prefixace jako jistá varianta kompozice (tzv. *tarkīb mazǧī*).

V rámci kompozit jsme se zaměřili zejména na některá specificky publicistická kompozitní adjektiva (*šarq-’awsafī*, *‘ālam-tālītī*), která jsou jednoznačně inspirována cizím modelem. Aplikovali jsme test distribuce morfémů flexe, abychom potvrdili skutečnou kompozitní povahu tohoto typu lexémů vzhledem k tomu, že bývají obvykle psány zvlášť jako dvě slova. Velmi pozoruhodný je také ten typ kompozitních adjektiv, který obsahuje jeden cizí a jeden původní arabský komponent (např. *ǧījū-sijāsī*).

Dále jsme podrobili zkoumání již zmíněné víceslovné konstrukce (kolokace), které jsme roztrídili podle syntaktických specifik na atributivní konstrukce (převážně s participii) a na konstrukce v genitivní spojení. U obou dvou typů konstrukcí jsme se také pomocí korpusu snažili sledovat produktivitu dalších derivátů či transformace na jiné slovní druhy od téhož kořene (např. *sū’ al-ḥazz* > *sajjī’ al-ḥazz*; *sū’ al-istiǧlāl* > *’asā’a ’l-istiǧlāl* > *’isā’at al-istiǧlāl*). Naprostá většina námi studovaných konstrukcí byla vybrána a studována s cílem poukázat na prostředky, jež MSA využívá k vyjádření cizích jednoslovných výrazů se sufixem jako *-telnī* a zejména pak s prefixy (*anti-/proti-*, *bez-*, *auto-/samo-*, *ne-/de-/in-*, *re-/znovu-*, *multi-* a dalšími). Nezřídka je tedy možné u těchto případů kolokací v pozadí vidět cizí jazykový model, ale většinou ho nelze jednoznačně konstatovat, protože se jedná o původní arabské prostředky.

Naši pozornost zaujalo také genitivní spojení výrazu *ǧajr*, a to především s participii a adjektivy. Konstatovali jsme, že v tomto případě se již nejedná o vytváření kolokací v pravém smyslu, ale spíše o jev přesahující lexikální plán, tedy o gramatikalizovaný způsob tvoření negativních adjektiv a participií. Totožné rysy jsme pak identifikovali též u genitivního spojení *niṣf* a *šibh* s adjektivy a participii, jejichž význam je jimi specificky modifikován.

Celkově je zřejmé, že arabština disponuje celou řadou prostředků, jak vytvářet nové významy, i když, jak ukazuje námi shromážděný materiál, činí tak především pod vnějším tlakem (cizí jazyky, nutnost přejímání terminologie). Co se týče přejímání cizích slov, tak je nutné konstatovat, že možné neologismy s trojkonzonantním kořenem je relativně obtížné odhalit, protože často nijak nevybočují z obvyklé podoby dalších trojkonzonantních

arabských slov a je tedy velmi těžké kvantifikovat, kolik takovýchto cizích slov se v rámci trojkonzonantního kořene může vyskytovat. S tímto vědomím a tudíž s možným zkrácením si dovolíme konstatovat, že hlavní způsob přejímání cizí slovní zásoby a vytváření nových slov se děje především u slov čtyřkonzonantních a také v rámci spojování slovních jednotek. Je zřejmé, že rozšířený názor, že arabština netvoří kompozita či se jim snaží vyhýbat, je ve světle naší práce neudržitelný – naopak, arabština si vyvinula celou řadu způsobů kompozice, i když většina těchto „kompozit“ nepřechází na úroveň skutečné jednoslovné jednotky (kompozita v právním slova smyslu), ale zůstává na úrovni syntagmatického spojení, tedy jako kolokace. Rozpětí modelů v rámci této „kompozice“ je relativně široké. Pohybuje se od gramaticky průzračného genitivního spojení až ke skutečné kompozici (typ *šarq-'awsaṭī*). Velmi produktivní a v publicistickém stylu poměrně oblíbený prostředek takovéto „kompozice“ je také adjektivní genitivní spojení, kde u mnohých tvarů nelze hovořit o cizím vlivu, naopak jde spíše o prvek pocházející z tradiční arabské gramatiky, přestože na první pohled jakoby porušuje pravidla determinace. To je také příčinou toho, že rodilí mluvčí v takovémto typu konstrukcí velice často chybují. Uprostřed této škály „kompozit“ se pohybují tvary, které nepřilíhají odpovídají tradičnímu pojetí arabské syntagmatiky především z hlediska určenosti (*ğajr* se členem). Je zřejmé, že se jedná o stav neustálený a přechodný a bude bezpochyby zajímavé sledovat, kudy se bude ubírat další vývoj.

SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY

°ABDAL°AZĪZ, Muḥammad Ḥasan.

1992 *al-Waḍ' al-luġawī fī 'l-fuṣṣḥā al-mu'āšira*. al-Qāhira : Dār al-fikr al-°arabī, 1992.

ALI, Abdul Sahib Mehdi.

2006 Compounds. In Versteegh, Kees (ed.). *Encyclopaedia of Arabic Language*. Leiden – Boston : Brill, 2006, vol. 1, p. 451-454.

APRESJAN, Juri.

2000 *Systematic Lexicography*. Oxford – New York : Oxford University Press, 2000.

ASHTIANY, Julia.

1993 *Media Arabic*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1993.

BACCOUCHE, Taïeb.

1994 *L'emprunt en arabe moderne*. Tunis : L'Academie Tunisienne des Science des Lettres et des Arts „Beit Al-Hikma“ – L'Institut Bourgiba des Langues Vivantes., 1994.

BAALBAKI, Rohi.

2000 *Al-Mawrid : A Modern Arabic-English Dictionary*. 13th ed. Beirut : Dar El-Ilm Lilmalayin, 2000.

BADAWI, Elsaid, CARTER, Michael G. and GULLY, Adrian.

2004 *Modern Written Arabic : A Comprehensive Grammar*. London : Routledge, 2004.

BEESTON, A.F.L.

1970 *The Arabic Language Today*. London : Hutchinson University Library, 1970.

BLAU, Joshua.

1981 *Renaissance of Modern Hebrew and Modern Standard Arabic : Parallels and Differences in the Revival of Two Semitic Languages*. Berkeley – Los Angeles – London : University of California Press, 1981.

ČERMÁK, František.

2004 *Jazyk a jazykověda : Přehled a slovníky*. 3. doplněné vyd. Praha : Univerzita Karlova, 2004.

DĀHĪ, °Abd al-Bāqī.

1992 *al-Muṣṭalahāt al-°ilmīja wa-'l-fannīja wa-kajfa wāġahahā al-°Arab al-muḥdaṭūn*. al-Qāhira : Maktabat az-zahrā', 1992.

DROZDÍK, Ladislav.

1967 Compounding as a Second-order Word-formational Procedure in Modern Written Arabic. *Asian and African Studies*. 1967, vol. 3, p. 60-97.

1979 Lexical Innovation through Borrowings as Presented by Arab Scholars. *Asian and African Studies*. 1979, vol. 15, p. 21-29.

- 1979-80 Pluralization of Lexical Borrowings in Arabic as a Criterion of the Inflectional Assimilation. *Graecolatina et Orientalia*. Zborník FF UK, vol. 11-12. Bratislava : Univerzita Komenského, 1979-80, p. 59-80.
- 1980 Word-formational Assimilation of Loanwords in Arabic. *Asian and African Studies*. 1980, vol. 16, p. 133-144.
- 1981 Semantic Aspects of Lexical Borrowing in Arabic. *Asian and African Studies*. 1981, vol. 17, p. 187-197.
- 1981-82 Lexicon of Modern Written Arabic in the Period of Scientific and Technological Development. *Graecolatina et Orientalia*. Zborník FF UK, vol. 13-14. Bratislava : Univerzita Komenského, 1981-82, p. 73-115.
- 2001 Compounding as a Marginal Word-Formational Procedure in Arabic. In *Modern Written Arabic : Studies in Grammar, Lexicon and Prestigious Oral Communication*. Bratislava : Veda, 2001, p. 121-138. [Zkrácená verze článku z roku 1967 Compounding as a Second-order Word-formational Procedure in Modern Written Arabic]

FLEISH, Henri.

- 1971 'Idāfa. In *Encyclopaedia of Islam*. 2nd ed. Leiden : E.J. Brill, vol. 3, p. 1008.

GACEK, Adam.

- 2006 Abbreviations. In Versteegh, Kees (gen. ed.). *Encyclopaedia of Arabic Language*. Leiden – Boston : Brill, 2006, vol. 1, p. 1-5.

ĜAMAL, Salīm.

- 2001 *Muġam luġat al-'aġbār : Inklīzī – faransī – arabī*. Lubnān : Maktabat Lubnān Nāširūn, 2001.

EL-GEMEL, Dalal Mahmoud.

- 2006 Collocation. In Versteegh, Kees (gen. ed.). *Encyclopaedia of Arabic Language*. Leiden – Boston : Brill, 2006, vol. 1, p. 434-439.

AL-ĤAMZĀWĪ, Muġammad Rašād.

- 1998 *Naẓarijat an-naġt al-'arabīja*. Sūsa – Tūnis : Dār al-ma'ārif li-ṭ-ṭibā'a wa-'n-našr, 1998.

HAYWOOD, John A.

- 1960 *Arabic Lexicography : Its History and Its Place in the General History of Lexicography*. Leiden : E.J. Brill, 1960.

ĤIĜĀZĪ, Maġmūd Fahmī.

- 1994 al-Muṣṭalaġ al-'arabī al-ġadīṭ : Wasā'il waḡ'ihī wa-ġašīlat taṭbīqātihā fī 'l-mu'assasāt al-'arabīja al-muṣṭalaġīja al-muḡtaṣṣa. In HEGAZI, Mahmoud F. (ed.). *Wolfdietrich Fischer : Studien zur Arabistik und Semitistik*. Cairo : Faculty of Arts – Cairo University, 1994, p. 403-453.
- 1998 *al-Luġa al-'arabīja fī 'l-aṣr al-ġadīṭ : Qaḡājā wa-muṣkilāt*. al-Qāhira : Dār Qabā', 1998.

HOLES, Clive.

- 2004 *Modern Arabic : Structures, Functions and Varieties*. 2nd ed. Washington : Georgetown University Press, 2004.

- HOOGLAND, Jan.
 1993 Collocation in Arabic (MSA) and the Treatment of Collocation in Arabic Dictionaries. In DÉVÉNYI, Kinga, IVÁNYI, Tamás and SHIVTIEL, Ariel (eds.). *Proceedings of the Colloquium on Arabic Lexicology and Lexicography, Budapest*. Budapest : Eötvös Loránd University, 1993, p. 75-93.
 2003 (gen. ed.). *Woordenboek Arabisch-Nederlands*. Amsterdam : Bulaaq, 2003.
- CHLOUPEK, Jan, ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva.
 1991 *Stylistika češtiny*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství. 1991.
- JEFFERY, Arthur.
 1938 *The Foreign Vocabulary of the Qur'ān*. Baroda : Oriental Institute, 1938.
- AL-KHATIB, Ahmad Shafiq.
 2000 *A New Dictionary of Scientific & Technical Terms (Updated) : English – Arabic with Illustrations*. Beirut : Libraire du Liban Publishers, 2000.
- KOPF, Lothar.
 1976 The Treatment of Foreign Words in Medieval Arabic Lexicology. In *Studies in Arabic and Hebrew Lexicography*. Edited by M.H. Goshen-Gottstein. Jerusalem : The Magnes Press, 1976, p. 247-261.
- LANE, Edward William.
 1968 *An Arabic-English Lexicon*. 8 vols. Beirut : Libraire du Liban, 1968.
- LARCHER, Pierre.
 2006 Derivation. In Versteegh, Kees (gen. ed.). *Encyclopaedia of Arabic Language*. Leiden – Boston : Brill, 2006, vol. 1, p. 573-579.
- MACE, John.
 1998 *Arabic Grammar : A Revision Guide*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1998.
- MISTRÍK, Jozef.
 1985 *Štylistika*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985.
- MONTEIL, Vincent.
 1960 *L'arabe moderne*. Paris : Libraire C. Klincksieck, 1960.
- OLIVERIUS, Jaroslav.
 1998 *Kapitoly ze syntaxe moderní spisovné arabštiny*. 2. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1998.
 2003 *Kapitoly z frazeologie a idiomatiky moderní spisovné arabštiny*. Praha : Set Out, 2003.
- ONDRÁŠ, František.
 2003 *Arabsko-český slovník publicistického stylu*. Praha : Set Out, 2003.
- PETRÁČEK, Karel.

- 1977 *Základy gramatického systému spisovné arabštiny*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- RIPPIN, Andrew.
2002 Foreign Vocabulary. In J.D. McAuliffe (ed.). *Encyclopaedia of the Qur'ān*. Leiden – Boston : Brill, 2002, vol. 2, p. 226-237.
- RYDING, Karin C.
2005 *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005.
- RYDING, Karin C. and VERSTEEGH, Kees.
2007 'Idāfa. In Versteegh, Kees (gen. ed.). *Encyclopaedia of Arabic Language*. Leiden – Boston : Brill, 2007, vol. 2, p. 294-298.
- SA'ID, Majed F.
1967 *Lexical Innovation through Borrowing in Modern Standard Arabic*. Princeton : Princeton University, 1967.
- AS-SĀMARRĀ'Ī, Ibrāhīm.
1999 *al-Muġam al-waġīz fī muṣṭalahāt al-'i^lām : 'Arabī – faransī – 'inglīzī*. Bajrūt : Maktabat Lubnān Nāšīrūn, 1999.
2000 *Muġam wa-dirāsa fī 'l-'arabīja al-mu^lāšira*. Bajrūt : Maktabat Lubnān Nāšīrūn, 2000.
- SAWIE, Mohammed.
2007 Language Academies. In Versteegh, Kees (gen. ed.). *Encyclopaedia of Arabic Language*. Leiden – Boston : Brill, 2007, vol. 2, p. 634-643.
- SHRAYBOM-SHIVTIEL, Shlomit.
1993 Methods of Terminological Innovation Used by the Cairo Language Academy In DÉVÉNYI, Kinga, IVÁNYI, Tamás and SHIVTIEL, Ariel (eds.). *Proceedings of the Colloquium on Arabic Lexicology and Lexicography, Budapest*. Budapest : Eötvös Loránd University, 1993, p. 195-202.
- SOGUEL, Eric.
1976 *Quelques aspects de l'arabe moderne (Langue de la presse)*. Arbeitspapier 15. Bern : Universitaet Bern, 1976.
- STETKEVYCH, Jaroslav.
1970 *The Modern Arabic Literary Language : Lexical and Stylistic Developments*. Chicago – London : The University of Chicago Press, 1970.
- ŠĀHĪN, 'Abd aš-Šabūr.
1986 *al-'Arabīja : Luġat al-'ulūm wa't-taqnīja*. 2. vyd. al-Qāhira : Dār al-'i^ltišām, 1986.
- ŠARAF, 'Abdal'azīz.
2000 *'Ilm al-'i^lām al-luġawī*. al-Qāhira : aš-Šarīka al-miṣrīja al-'ālamīja li-'n-našr – Longman, 2000.

- TARZĪ, Fu'ād Ḥannā.
1968 *al-Ištiqāq*. Bajrūt : Ġāmi'at Bajrūt al-'amrīkīja, 1968.
- VERSTEEGH, Kees.
1997 *The Arabic Language*. New York : Columbia University Press, 1997.
- WEHR, Hans.
1994 *A Dictionary of Modern Written Arabic (Arabic-English)*. 4th ed. Urbana : Spoken Language Services, Inc., 1994.
- WRIGHT, William.
1896-98 *A Grammar of the Arabic Language*. 3rd ed. 2 vols. Cambridge : Cambridge University Press, 1896-98.
- TALMOUDI, Fathi.
1986 *A Morphosemantic Study of Romance Verbs in the Arabic Dialects of Tunis, Sūsa and Sfax*. Göteborg : Acta Universitatis Gothoburgensis, 1986.
- ZEMÁMEK, Petr, MOUSTAFA, Andrea, OBADALOVÁ, Naděžda a ONDRÁŠ, František.
2006 *Arabsko-český slovník*. Praha : Set Out, 2006.

RESUMÉ

Způsoby rozšiřování arabské slovní zásoby s důrazem na publicistický styl

Tato práce se skládá ze dvou částí. První teoretická část poskytuje stručnou převážně lexikální charakteristiku jazyka arabského publicistického stylu (kap. 2.) a také podává přehled slovotvorných metod, které se používají v moderní spisovné arabštině zejména pro tvorbu odborné terminologie (kap. 2.), tj. derivace (*ištiqāq*), přejímání cizích slov (*ta^crīb*), kompozice (*naḥt*), posun významu (*maḡāz*) a překlad (*tarḡama*).

Druhá část (kap. 4.), založená na práci s elektronickým korpusem publicistických textů (libanonský deník *al-Ḥajāt*), analyzuje slovotvorné, strukturní, sémantické a syntaktické aspekty vybraných jednoslovných výrazů, kompozit a víceslovných spojení (kolokací) v moderní spisovné arabštině. Studie je opatřena arabsko-českým slovníčkem v textu uvedených výrazů (příloha).

ENGLISH SUMMARY

The Ways of Enriching the Arabic Lexicon with a Special Respect to Journalistic Style

The present study consists of two parts. The first, theoretical part focuses on brief and mostly lexical characteristics of the Arabic media language style (Chapter 2) and describes in outline all word-formational methods used in Modern Standard Arabic for lexical innovation, especially in the field of scientific and technical vocabulary (Chapter 3), i.e. derivation (*ištiqāq*), lexical borrowing (*ta^crīb*), composition (*naḥt*), semantic extension (*maḡāz*), and translation (*tarḡama*).

The second part (Chapter 4), based on a digitalized corpus of newspaper texts (Lebanese daily newspaper *al-Ḥayāt*), deals in detail with word-formational, structural, syntactic, and semantic analysis of selected one-word, compound and multi-word lexical units (collocations) in Modern Standard Arabic. An Arabic-Czech dictionary of all lexical material treated in the text is attached to the study (Appendix).

PŘÍLOHA – ARABSKO-ČESKÝ SLOVNÍČEK

Vzhledem k tomu, že naše práce obsahuje bohatý lexikální materiál, který je v textu zmiňován pouze v transliteraci do latinky nebo je obsažen v nevokalizovaných příkladech v poznámkách pod čarou, uznali jsme za vhodné shromáždit všechny v textu probírané výrazy a vytvořit z nich následující slovníček. Všechna slova jsou plně vokalizována a jsou řazena podle arabské abecedy, avšak nikoli podle systému slovních kořenů, nýbrž podle pořadí písmen. Tento systém řazení byl zvolen kvůli snadnější orientaci u víceslovných spojení.

	ا
protiopatření	إِجْرَاءَاتٌ مُضَادَّةٌ
součet, souhrn	إِجْمَالِيٌّ
jednostranný	أَحَادِي الْجَانِبِ
jednopolární	أَحَادِي الْقُطْبِيَّةِ
rezerva, zásoba, záloha, záložník	إِحْتِيَاطِيٌّ
dobře použít	أَحْسَنَ IV. الإِسْتِعْمَالَ
dobře využít	أَحْسَنَ IV. الإِسْتِغْلَالَ
dobře odhadnout	أَحْسَنَ IV. التَّقْدِيرَ
telefon	إِرْزِيٌّ
zneužít	أَسَاءَ IV. الإِسْتِغْلَالَ
dezinterpretovat	أَسَاءَ IV. التَّفْسِيرَ
podcenit, špatně odhadnout	أَسَاءَ IV. التَّقْدِيرَ
zneužití	إِسَاءَةُ الإِسْتِخْدَامِ
zneužití	إِسَاءَةُ الإِسْتِغْلَالَ
jeden aspirin	أَسْبِرِيْنَةٌ
zpravodajský, související s tajnými službami	إِسْتِخْبَارَاتِيٌّ
samospráva, autonomie	إِسْتِقْلَالٌ ذَاتِيٌّ
nezávislost, samostatnost	إِسْتِقْلَالِيَّةٌ
kontinuální	إِسْتِمْرَارِيٌّ
kontinuita	إِسْتِمْرَارِيَّةٌ
islamizovat	أَسْلَمَ (tranzitivní)
označit; udělit vízum	أَشْرَ II.
fundamentalismus	أُصُولِيَّةٌ

reorganizovat, přeorganizovat	أَعَادَ IV. التَّنْظِيمَ
přepsat	أَعَادَ IV. الكِتَابَةَ
znovuoživení	إِعَادَةُ الإِحْيَاءِ
znovupoužití, recyklace	إِعَادَةُ الإِسْتِعْمَالِ
rehabilitace (soudní, morální), znovuzískání respektu	إِعَادَةُ الإِعْتِبَارِ
znovuvybudování, rekonstrukce	إِعَادَةُ الإِعْمَارِ
znovuzvolení	إِعَادَةُ الإِئْتِحَابِ
znovuoživení, revitalizace	إِعَادَةُ الإِنْعَاشِ
znovuvybudování, rekonstrukce	إِعَادَةُ البِنَاءِ
rehabilitace; rekvalifikace; rekonstrukce	إِعَادَةُ التَّأْهِيلِ
reinterpretace	إِعَادَةُ التَّأْوِيلِ
znovurozpořádání	إِعَادَةُ التَّحْرِيكِ
přerovnání, přeskupení	إِعَادَةُ التَّرْتِيبِ
znovuspuštění	إِعَادَةُ التَّشْغِيلِ
znovusestavení	إِعَادَةُ التَّشْكِيلِ
znovuvybudování, rekonstrukce	إِعَادَةُ التَّعْمِيرِ
přehodnocení	إِعَادَةُ التَّقْوِيمِ/التَّقْيِيمِ
reaktivizace	إِعَادَةُ التَّنْشِيطِ
reorganizace	إِعَادَةُ التَّنْظِيمِ
znovunastolení, obnovení rovnováhy	إِعَادَةُ التَّوَازُنِ
znovusjednocení	إِعَادَةُ التَّوْحِيدِ
přerozdělení	إِعَادَةُ التَّوْزِيعِ
repatriace	إِعَادَةُ التَّوْطِينِ
znovurozvržení, znovurozplánování	إِعَادَةُ الجَدْوَلَةِ
překreslení	إِعَادَةُ الرَّسْمِ
přeformulování; znovuzformování	إِعَادَةُ الصَّوْغِ/الصِّيَاغَةِ
obnovení vztahů	إِعَادَةُ العِلَاقَاتِ
revize	إِعَادَةُ النَّظَرِ فِي
restrukturalizace	إِعَادَةُ الهَيْكَلَةِ
dát něčemu zelenou	أَعْطَى IV. الصَّوَاءَ الأَخْضَرَ
mediální; pracovník v médiích	إِعْلَامِيٌّ
hypotetický, virtuální	إِفْتِرَاضِيٌّ

soběstačnost, svépomoc	اِكْتِفَاءٌ ذَاتِيٌّ
většina	أَكْثَرِيَّةٌ
emirátský; Emiráťan	إِمَارَاتِيٌّ
možnost	إِمْكَانِيَّةٌ
mezinárodní; vztahující se k OSN	أُمَمِيٌّ
internet	إِنْتَرْنِتْ / إِنْتَرْنِيْتْ / إِنْتَرْنَاتْ
anglo-americký	أَنْجَلُو آمِيرِكِيٌّ
robot	إِنْسَانٌ آلِيٌّ
polidštit, humanizovat	أَنْسَنَ
separatistický; separatista	إِنْفِصَالِيٌّ
automatizmus	أَوْتُوْمَاتِيكِيَّةٌ
euro-středomořský	أَوْرُوْمُتَوَسَّطِيٌّ / أَوْرُوْمُتَوَسَّطِيٌّ
priorita	أَوْلَوِيَّةٌ
prioritní, primární	أَوْلِيٌّ
ekologický	إِيكُولُوْجِيٌّ
ب	
velmi důležitý	بَالِغٌ الْأَهْمِيَّةِ
vysoce komplikovaný	بَالِغٌ التَّعْقِيدِ
vysoce citlivý	بَالِغٌ الْحَسَّاسِيَّةِ
vysoce nebezpečný	بَالِغٌ الْخَطُورَةِ
telegraf	بَرْقٌ
obojživelný	بَرْمَانِيٌّ
software	بَرْمَجِيَّاتٌ
pronést: <i>bi-smi 'llāh [ar-rahmān ar-rahīm]</i> ,ve jménu Boha, Milosrdného, Slitovného‘	بِسْمَلِ
rozházet	بَعَثَرَ
dlouhodobý; dlouhého dosahu, doletu	بَعِيدٌ الْمَدَى
krystaloid	بِلُورَانِيٌّ
související s Port Saidem, portsaidský	بُورُ سَعِيدِيٌّ
mezikulturní, interkulturní	بِيْشْفَافِيٌّ
mezi-, vzájemný	بَيْنِيٌّ
ت	

islamizovat se	II. تَأَسَّلِمَ
polidštit se	II. تَأَسَّنَ
infra-, spodní	تَحْتِي
sebedestrukce, sebezničení	تَدْمِيرُ ذَاتِي
kumulativní	تَرَاكُمِي
likvidační; vyřazovací	تَصْفَوِي
expresivnost; expresionismus	تَعْبِيرِيَّة
mnohodimenzionálnost, multidimenzionálnost	تَعَدُّدُ الْأَبْعَادِ
pluralita (politických) stran	تَعَدُّدُ الْأَحْزَابِ
pluralita názorů	تَعَدُّدُ الْأَرَآءِ
multifunkčnost	تَعَدُّدُ الْإِسْتِخْدَامَاتِ
polyfonie	تَعَدُّدُ الْأَصْوَاتِ
mnohopolarita, multipolarita	تَعَدُّدُ الْأَقْطَابِ
polyteismus	تَعَدُّدُ الْأِلَهَةِ
mnohobarevnost, polychromatičnost	تَعَدُّدُ الْأَلْوَانِ
kulturní rozmanitost, multikulturalismus	تَعَدُّدُ الثَّقَافَاتِ
nadnárodní, mnohonárodnostní charakter; multietnicita	تَعَدُّدُ الْجَنَسِيَّاتِ
mnohoženství, polygynie	تَعَدُّدُ الزَّوْجَاتِ / الرِّجَالِ / الْأَزْوَاجِ
vícevrstevnost, mnohovrstevnatost	تَعَدُّدُ الطَّبَقَاتِ
víceúrovňovost, mnohoúrovňovost	تَعَدُّدُ الْمُسْتَوِيَّاتِ
mnohoznačnost, polysémie	تَعَدُّدُ الْمَعَانِي
mnohojazyčnost, multilingvismus; polyglotismus	تَعَدُّدُ اللُّغَاتِ
pluralita, pluralismus	تَعَدُّدِيَّة
pluralita (politických) stran	تَعَدُّدِيَّةُ الْأَحْزَابِ
pluralita názorů	تَعَدُّدِيَّةُ الْأَرَآءِ
kulturní rozmanitost	تَعَدُّدِيَّةُ ثَقَافِيَّة
pluralita (politických) stran	تَعَدُّدِيَّةُ حَزْبِيَّة
hutnický, hutní, metalurgický	تَعْدِينِي
globalizovat se	II. تَعَوَّلَمَ
pokrokový	تَقَدُّمِي
taktizovat	تَكْتِكُ
taktický	تَكْتِكِي

technologický	تَكْنُولُوجِيٌّ
televize	تِلْفِيزِيُونٌ
televizní	تِلْفِيزِيُونِيٌّ
telefonovat	تَلْفَنَ
točit se kolem	تَمَحَوَّرَ II. حَوْلَ
následovat, držet se nějakého směru/proudu	تَمَذَّهَبَ II. بِـ
soustředit se na/v	تَمَرَّكَزَ II. فِي
být zdramatizovaný	تَمَسَّرَحَ II.
autofinancování	تَمْوِيلٌ ذَاتِيٌّ
proud	تِيَّارٌ
	ث
trojrozměrný, trojdimenzionální	ثُلَاثِيٌّ الْأَبْعَادِ
bisexuální	ثُنَائِيٌّ الْجِنْسِ
bipolární	ثُنَائِيٌّ الْقُطْبِيَّةِ
dvounárodnostní	ثُنَائِيٌّ الْقَوْمِيَّةِ
dvojjazyčný, bilingvní	ثُنَائِيٌّ اللُّغَةِ
kontrarevoluce	نُورَةٌ مُضَادَّةٌ
	ج
seřadit, rozřídít, rozvrhnout, naplánovat, katalogizovat	جَدَّوَلَ
chirurg	جِرَاحٌ
chirurgie	جِرَاحَةٌ
molekula	جُزْيَةٌ
kámen, balvan	جَلْمُودٌ
tramvaj	جَمَّازٌ
masový	جَمَاهِيرِيٌّ
jihoafrický; Jihoafričan	جَنْوَبُ إِفْرِيقِيٍّ
připravenost, forma (sportovní)	جُهُوزِيَّةٌ
geopolitický	جِيُو سِيَاسِيٌّ
geopolitický	جِيُو بُولِيْتِكِيٌّ
	ح
železný	حَدِيدِيٌّ

dobře informovaný	حَسَنُ الإِطْلَاعِ
dobře připravený	حَسَنُ الإِعْدَادِ
dobře zorganizovaný	حَسَنُ التَّنْظِيمِ
mající štěstí	حَسَنُ الحِظِّ
bezúhonný	حَسَنُ السَّيْرِ وَالسُّلُوكِ
dobře míněný, s dobrým úmyslem	حَسَنُ النِّيَّةِ
dobry výběr	حُسْنُ الإِخْتِيَارِ
dobré vedení, dobré řízení	حُسْنُ الإِدَارَةِ
pěkné chování	حُسْنُ التَّصَرُّفِ
dobry odhad	حُسْنُ التَّقْدِيرِ
dobrá organizace	حُسْنُ التَّنْظِيمِ
dobré sousedství	حُسْنُ الجَوَارِ
šťestěna, šťastná náhoda, přízeň osudu	حُسْنُ الحِظِّ
pěkné chování	حُسْنُ السُّلُوكِ
bezúhonnost	حُسْنُ السَّيْرِ وَالسُّلُوكِ
pohostinnost	حُسْنُ الضِّيَافَةِ
šťestěna, šťastná náhoda, přízeň osudu	حُسْنُ الطَّالِعِ
dobré mínění o	حُسْنُ الظَّنِّ بِـ
dobré zacházení	حُسْنُ المُعَامَلَةِ
dobry úmysl	حُسْنُ النِّيَّةِ
hadramautský	حَضْرَمِيٌّ
právní; právník	حُقُوقِيٌّ
samospráva, autonomie	حُكْمٌ ذَاتِيٌّ
provádět hydrolýzu	حَلَمًا
pronést: <i>al-ḥamdu li-'llāhi</i> ‚Chvála Bohu‘ (KA)	حَمْدًا
hanafijsko-mu ^c tazilovský	حَنْفَلِيٌّ
pracovat na počítači, provádět početní operaci	حَوْسَبًا
pronést : <i>lā ḥawla wa lā quwwata 'illā bi-'llāhi</i> ‚Není síly ani moci leč u Boha‘ (KA)	حَوْقُلٌ / حَوْقَلٌ
životní	حَيَاتِيٌّ
	خ
bez zbraní hromadného ničení	خَالٍ مِنَ أَسْلِحَةِ الدَّمَارِ الشَّامِلِ
bez jaderných zbraní	خَالٍ مِنَ الأَسْلِحَةِ التَّوَوِيَّةِ

bezbolestný	خَالٍ مِنَ الْأَلَمِ
beze ztráty	خَالٍ مِنَ الْخَسَارَةِ
odtučněný, bez tuku	خَالٍ مِنَ الدَّسَمِ
bezolovnatý	خَالٍ مِنَ الرِّصَاصِ
bezolejnatý	خَالٍ مِنَ الزُّيُوتِ
neobydlený, bez obyvatel	خَالٍ مِنَ السُّكَّانِ
bez cukru, dia	خَالٍ مِنَ السُّكَّرِ
bezchybný	خَالٍ مِنَ الْعُيُوبِ
bezsirnatý	خَالٍ مِنَ الْكِبْرَيْتِ
bez alkoholu, nealkoholický	خَالٍ مِنَ الْكُحُولِ
bez chemikálií	خَالٍ مِنَ الْكِيمِيَّاتِ
bezrizikový	خَالٍ مِنَ الْمَخَاطِرِ
bez významu, beze smyslu, bezobsažný	خَالٍ مِنَ الْمَعْنَى
bez chemických látek	خَالٍ مِنَ الْمَوَادِّ الْكِيمِيَّائِيَّةِ
bez konzervantů, bez konzervačních látek	خَالٍ مِنَ الْمَوَادِّ الْمُحَافِظَةِ
týkající se služeb	خِدْمَاتِيٌّ
zálivový, související se Zálivem	خَلِيجِيٌّ

د

se stálým členstvím	دَائِمُ الْعَضْوِيَّةِ
tank	دَبَابَةٌ
sebeobrana	دِفَاعٌ ذَاتِيٌّ
proslovit: 'adāma 'llāhu 'izzaka ,Nechť Bůh uchová tvou slávu' (KA)	دَمَعَزَ
liga	دَوْرِيٌّ
mezinárodní	دَوْلِيٌّ/دَوْلِيٌّ

ذ

samohybný	ذَاتِيُّ الْحَرَكَةِ
samosprávný, autonomní	ذَاتِيُّ الْحُكْمِ
samonaváděcí	ذَاتِيُّ الدَّفْعِ
atom	ذَرَّةٌ
významný, důležitý	ذُو أَهْمِيَّةٍ
prioritní	ذُو أَوْلَوِيَّةٍ

vlivný	ذُو تَأْتِيرٍ
zkušený	ذُو تَجْرِبَةٍ
se vzděláním	ذُو تَعْلِيمٍ
orientovaný	ذُو تَوْجِهٍ
významný, mající váhu	ذُو ثَقَلٍ
kvalitní	ذُو جَوْدَةٍ
o nějaké velikosti	ذُو حَجْمٍ
zkušený	ذُو خِبْرَةٍ
s reputací, renomovaný, věhlasný	ذُو سَمْعَةٍ
suverénní	ذُو سِيَادَةٍ
významný, důležitý	ذُو شَأْنٍ
slavný	ذُو شَهْرَةٍ
spojený s	ذُو صِلَةٍ بِـ
určitého charakteru	ذُو طَابَعٍ
s určitým kalibrem	ذُو عِيَارٍ
se vztahem k	ذُو عِلَاقَةٍ بِـ
s prospěchem; s úrokem	ذُو فَايْدَةٍ
hodnotný	ذُو قِيَمَةٍ
kvalifikovaný	ذُو كَفَاءَةٍ
se zodpovědností	ذُو مَسْئُولِيَّةٍ
na úrovni	ذُو مُسْتَوَى
významný, důležitý	ذُو مَعْرَى
se sklonem k, s tendencí k	ذُو نَزْعَةٍ
vlivný	ذُو نُفُوذٍ
	ر
radikalismus	رَادِيكَالِيَّةٌ
kapitál	رَأْسَمَالٌ
kapitál	رَأْسُ مَالٍ
kapitálový; kapitalistický; kapitalista	رَأْسَمَالِيٌّ
kapitalismus	رَأْسَمَالِيَّةٌ
recyklovat; rekvalifikovat, školit	رَسَكَلَ
prorockost, dar prorocství	رَسُولِيَّةٌ

ustrašený	رَعَشَنٌ
na vysoké úrovni, vysoce postavený	رَفِيعُ الْمُسْتَوَى
autocenzura	رِقَابَةٌ ذَاتِيَّةٌ
číselný, digitální, digitalizovaný	رَقْمِيٌّ
	س
sádátovský	سَادَاتِيٌّ
platný	سَارِي الْمَفْعُولِ
rychle se měnící	سَرِيعُ التَّغْيِيرِ
rychle působící	سَرِيعُ الْمَفْعُولِ
populační, demografický	سُكَّانِيٌّ
špatné vedení, špatné řízení	سُوءُ الْإِدَارَةِ
zneužití, špatné použití	سُوءُ الْإِسْتِخْدَامِ
zneužití	سُوءُ الْإِسْتِغْلَالِ
špatné chování, nekázeň, neukázněnost	سُوءُ التَّصَرُّفِ
podvýchiva	سُوءُ التَّغْلِيظِ
nedorozumění	سُوءُ التَّفَاهُمِ
dezinterpretace	سُوءُ التَّفْسِيرِ
špatný odhad, podcenění	سُوءُ التَّقْدِيرِ
špatná organizace	سُوءُ التَّنْظِيمِ
špatný stav	سُوءُ الْحَالَةِ
nepřízeň osudu, smůla	سُوءُ الْحَظِّ
špatné chování, nekázeň, neukázněnost	سُوءُ السُّلُوكِ
nepřízeň osudu, smůla	سُوءُ الطَّالِعِ
špatné mínění o	سُوءُ الظَّنِّ بِـ
nepochopení	سُوءُ الْفَهْمِ
špatné zacházení	سُوءُ الْمُعَامَلَةِ
zlý úmysl	سُوءُ النِّيَّةِ
špatná situace, špatné poměry	سُوءُ الْوَضْعِ
sociálně-kulturní	سُوءِ تَقَافِيٍّ
smolný, mající nepřízeň osudu	سَيِّئُ الْحَظِّ
mající špatnou pověst, nechvalně známý	سَيِّئُ السَّمْعَةِ
mající špatnou pověst, nechvalně známý	سَيِّئُ الصِّيتِ

smolný, mající nepřízeň osudu
se špatným úmyslem
autobiografie, životopis

سَيِّءُ الطَّلَعِ
سَيِّءُ النَّيَّةِ
سِيرَةٌ ذَاتِيَّةٌ

ش

polodiktátorský
subtropický
poloostrov
fráze
polodiktátorský
pseudodemokratický, polodemokratický
pseudonáboženský, kvazináboženský
polooficiální
polopouštní; subsaharský
polostín; penumbra
polovojský
kvazivědecký
polofederální
subkontinent
polokolonie
polovodič
polomrtvý
poloautomatický, polomanuální
blízkovýchodní
šáfijovsko-hanafijský
totalita, totalitarismus; celistvost

شِبْهُ اسْتِبْدَادِيٍّ
شِبْهُ اسْتِوَائِيٍّ
شِبْهُ جَزِيرَةٍ
شِبْهُ جُمْلَةٍ
شِبْهُ دِيكَتَاتُورِيٍّ
شِبْهُ دِيمُوقْرَاطِيٍّ
شِبْهُ دِينِيٍّ
شِبْهُ رَسْمِيٍّ
شِبْهُ صَحْرَاوِيٍّ
شِبْهُ ظِلٍّ
شِبْهُ عَسْكَرِيٍّ
شِبْهُ عِلْمِيٍّ
شِبْهُ فِيدِرَالِيٍّ
شِبْهُ قَارَةٍ
شِبْهُ مُسْتَعْمِرَةٍ
شِبْهُ مُوَصَّلٍ
شِبْهُ مَيِّتٍ
شِبْهُ يَدَوِيٍّ
شَرْقٌ أَوْسَطِيٍّ
شَفْعَنِيٍّ
شُمُولِيَّةٌ

ص

použitelný, vhodný k použití
vhodný k spotřebě
poživatelný, jedlý
kultivovatelný, obdělávatelný
pitný
vhodný k fungování, použitelný, funkční k

صَالِحٌ لِلِاسْتِخْدَامِ
صَالِحٌ لِلِاسْتِهْلَاكِ
صَالِحٌ لِلْأَكْلِ
صَالِحٌ لِلزَّرَاعَةِ
صَالِحٌ لِلشُّرْبِ
صَالِحٌ لِلْعَمَلِ

žurnalistika, tisk	صِحَافَةٌ
žurnalistický, publicistický; žurnalista	صَحْفِيٌّ / صُحْفِيٌّ
cesta, stezka	صِرَاطٌ
	ض
pevně stavěný (KA)	ضَبِطٌ
daňový	ضَرَائِبِيٌّ
	ط
tabaristánsko-chórezmijský	طَبْرُ خَزْرِيٍّ
průkopnický, avantgardní	طَلَابِعِيٌّ
studentský	طُلَّابِيٌّ
dlouhodobý	طَوِيلُ الْأَجَلِ
dlouhodobý	طَوِيلُ الْأَمَدِ
dlouhodobý; dlouhého dosahu, doletu	طَوِيلُ الْمَدَى
pilot, letec	طَيَّارٌ
	ع
vážíci se k třetímu světu	عَالَمٌ ثَالِثِيٌّ / عَالَمٌ ثَالِثِيٌّ
na vysoké úrovni	عَالِي الْمُسْتَوَى
související s rodem °Abd ad-dār	عَبْدَرِيٌّ
související s kmenem °Abd šams	عَبْشَمِيٌّ
počítadlo (součást víceslovných termínů)	عَدَادٌ
nespokojenost, zneklidnění	عَدَمُ الْإِرْتِيَّاحِ
nestabilita	عَدَمُ الْإِسْتِقْرَارِ
nezájem	عَدَمُ الْإِكْتِرَاطِ
nemožnost	عَدَمُ الْإِمْكَانِيَّةِ
nestrannost	عَدَمُ الْإِنْحِيَاذِ
nevměšování se	عَدَمُ التَّدْخُلِ فِي
nespolupráce	عَدَمُ التَّعَاوُنِ
nedostatek, neexistence	عَدَمُ التَّوَافُرِ
nedůvěra v	عَدَمُ الثَّقَةِ بِـ
neserióznost	عَدَمُ الْجِدِّيَّةِ
nespokojenost s	عَدَمُ الرِّضَا عَنِ

nechut' k	عَدَمُ الرَّغْبَةِ فِي
neprůhlednost, netransparentnost	عَدَمُ الشَّفَافِيَّةِ
nesprávnost, nepravdivost	عَدَمُ الصَّحَّةِ
nevhodnost k pití	عَدَمُ الصَّلَاحِيَّةِ لِلشُّرْبِ
neschopnost, nezpůsobilost k	عَدَمُ الْقَابِلِيَّةِ لـ
nerozsouditelnost	عَدَمُ الْقَابِلِيَّةِ لِلتَّحْكِيمِ
neschopnost k	عَدَمُ الْقُدْرَةِ عَلَى
nedostatečnost, nedostatek	عَدَمُ الْكِفَايَةِ
nezodpovědnost	عَدَمُ الْمَسْئُولِيَّةِ
neúčast	عَدَمُ الْمَشَارَكَةِ فِي
iracionalita, nepochopitelnost	عَدَمُ الْمَعْقُولِيَّةِ
neúspěch	عَدَمُ النَّجَاحِ
neexistence	عَدَمُ الْوُجُودِ
nejasnost	عَدَمُ الْوُضُوحِ
nejistota	عَدَمُ الْيَقِينِ
agrese, agresivita	عُدْوَانِيَّةٌ
bezvýznamný, nedůležitý	عَدِيمُ الْأَهْمِيَّةِ
nevyvážený	عَدِيمُ التَّوَازُنِ
neužitečný, k ničemu	عَدِيمُ الْجَدْوَى
bez státního občanství	عَدِيمُ الْجِنْسِيَّةِ
bezostyšný	عَدِيمُ الْحَيَاءِ
neužitečný, k ničemu	عَدِيمُ الْفَائِدَةِ
bez cenný	عَدِيمُ الْقِيَمَةِ
beztížný, nemající žádnou váhu	عَدِيمُ الْوِزْنِ
bezbarvý	عَدِيمُ اللَّوْنِ
nezodpovědný	عَدِيمُ الْمَسْئُولِيَّةِ
netalentovaný, bez talentu	عَدِيمُ الْمَوْهَبَةِ
neexistující	عَدِيمُ الْوُجُودِ
ideologický, dogmatický	عَقَائِدِيٌّ
racionalizovat	عَقْلَنَ
léčebný	عِلَاجِيٌّ
sekularizovat, zesvětštit	عَلَّمَنَ

dělnický	عَمَالِيٌّ
operační, operativní	عَمَلِيَّاتِيٌّ
globalizovat	عَوَّلَمَ
globální	عَوَّلَمِيٌّ
	غ
většina	غَالِبِيَّةٌ
vesternizace	غَرْبَنَةٌ
pračka	غَسَّالَةٌ
umýt si nad něčím ruce	غَسَلَ يَدَهُ مِنَ الْأَمْرِ
neskutečný	غَيْرٌ حَقِيقِيٌّ
nevládní	غَيْرٌ حُكُومِيٌّ
neoficiální	غَيْرٌ رَسْمِيٌّ
nezákonný, ilegální	غَيْرٌ شَرْعِيٌّ
nevhodný k	غَيْرٌ صَالِحٌ لـ
nepoužitelný, nevhodný k použití	غَيْرٌ صَالِحٌ لِلِاسْتِعْمَالِ
nevhodný ke spotřebě, konzumaci	غَيْرٌ صَالِحٌ لِلِاسْتِهْلَاكِ
nesprávný, nepravdivý	غَيْرٌ صَحِيحٌ
nepřirozený	غَيْرٌ طَبِيعِيٌّ
neobvyklý, mimořádný	غَيْرٌ عَادِيٌّ
nepřijímající	غَيْرٌ قَابِلٌ لـ
nehořlavý	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلِاحْتِرَاقِ
bez možnosti se (soudně) odvolat	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلِاسْتِثْنَاءِ
neospravedlnitelný	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلتَّبَرُّيرِ
nerozdělitelný, nedělitelný	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلتَّجْزِئَةِ
neuvěřitelný	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلتَّصْدِيقِ
nezadatelný, neporušitelný	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلتَّصْرُفِ
neopakovatelný	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلتَّكْرَارِ
nevyléčitelný	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلشِّفَاءِ
nerozavějící, antikorozivní	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلصَّدَأِ
nenapadnutelný (soudně)	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلطَّنَنِ
bez možnosti žít plnohodnotný život	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلْعَيْشِ
nerozbitný	غَيْرٌ قَابِلٌ لِلْكَسْرِ

nesmrtelný	غَيْرُ قَابِلٍ لِلْمَوْتِ
neobydlený	غَيْرٌ مَأْهُولٌ
nepřímý	غَيْرٌ مُبَاشِرٌ
nečekávaný	غَيْرٌ مُتَوَقَّعٌ
nestanovený	غَيْرٌ مُحَدَّدٌ
nežádoucí	غَيْرٌ مَرْغُوبٌ فِيهِ
nebývalý, bezprecedentní	غَيْرٌ مَسْبُوقٌ
neurčený, nestanovený	غَيْرٌ مُسَمَّى
nestabilní	غَيْرٌ مُسْتَقِرٌّ
nepodmíněný	غَيْرٌ مَشْرُوطٌ
nezákonný, ilegální	غَيْرٌ مَشْرُوعٌ
neznámý	غَيْرٌ مَعْرُوفٌ
nepochopitelný, nesmyslný	غَيْرٌ مَعْقُولٌ
nesrozumitelný	غَيْرٌ مَفْهُومٌ
nepřijatelný	غَيْرٌ مَقْبُولٌ
nemožný	غَيْرٌ مُمَكِّنٌ
nevhodný	غَيْرٌ مُنَاسِبٌ
nejasný	غَيْرٌ وَاضِحٌ
nerealistický, nereálný	غَيْرٌ وَاقِعِيٌّ

ف

schopnost	قَابِلِيَّةٌ
účinnost, efektivita; aktivita	فَاعِلِيَّةٌ
vyrobit; padělat	فَبْرَأَ
ultrafialový	فَوْبَنْفَسَجِيٌّ
film	فِيلِمٌ، أَفْلَامٌ

ق

investovatelný	قَابِلٌ لِلِاسْتِشْمَارِ
vytěžitelný	قَابِلٌ لِلِاسْتِخْرَاجِ
použitelný	قَابِلٌ لِلِاسْتِخْدَامِ
využitelný, zužitkovatelný	قَابِلٌ لِلِاسْتِغْلَالِ
schopný přetrvat, udržitelný	قَابِلٌ لِلِاسْتِمْرَارِ
zánětlivý	قَابِلٌ لِلِالْتِهَابِ

absorbovatelný	قَابِلٌ لِلْإِمْتِصَاصِ
explodovatelný	قَابِلٌ لِلْإِنْفِجَارِ
schopný přetrvat, udržitelný	قَابِلٌ لِلْبَقَاءِ
obnovitelný	قَابِلٌ لِلتَّجْدُدِ
obnovitelný	قَابِلٌ لِلتَّجْدِيدِ
konvertibilní, volně směnitelný (měna), převoditelný	قَابِلٌ لِلتَّحْوِيلِ
obchodovatelný	قَابِلٌ لِلتِّدَاوُلِ
likvidní	قَابِلٌ لِلتَّسْيِيلِ
disponibilní	قَابِلٌ لِلتَّصْرُفِ
aplikovatelný, uplatnitelný	قَابِلٌ لِلتَّطْبِيقِ
modifikovatelný, regulovatelný, nastavitelný	قَابِلٌ لِلتَّعْدِيلِ
definovatelný	قَابِلٌ لِلتَّعْرِيفِ
změnitelný	قَابِلٌ لِلتَّغْيِيرِ
s možností jednání, vyjednávání	قَابِلٌ لِلتَّفَاوُضِ
vysvětlitelný	قَابِلٌ لِلتَّفْسِيرِ
přizpůsobivý, adaptabilní	قَابِلٌ لِلتَّكْيُفِ
znečistitelný, kontaminovatelný	قَابِلٌ لِلتَّلَوُّثِ
prolongovatelný, prodloužitelný	قَابِلٌ لِلتَّمْدِيدِ
realizovatelný, proveditelný	قَابِلٌ لِلتَّنْفِيذِ
diskutovatelný, diskutabilní, podrobitelný diskuzi	قَابِلٌ لِلجِدَالِ
diskutovatelný, diskutabilní, podrobitelný diskuzi	قَابِلٌ لِلجِدَالِ
řešitelný	قَابِلٌ لِلحَلِّ
životaschopný	قَابِلٌ لِلحَيَاةِ
kultivovatelný, obdělávatelný	قَابِلٌ لِلزَّرَاعَةِ
zvýšitelný, navýšitelný	قَابِلٌ لِلزِّيَادَةِ
kontrolovatelný, zvladatelný	قَابِلٌ لِلسَّيْطَرَةِ
nastavitelný, regulovatelný	قَابِلٌ لِلصَّبْطِ
sklápěcí	قَابِلٌ لِلطِّيِّ
léčitelný	قَابِلٌ لِلعِلَاجِ
diskutovatelný, diskutabilní, podrobitelný diskuzi	قَابِلٌ لِلْمُنَاقَشَةِ
diskutovatelný, diskutabilní, podrobitelný diskuzi	قَابِلٌ لِلْمُنَاقَشِ
aplikovatelnost, uplatnitelnost	قَابِلِيَّةٌ لِلتَّطْبِيقِ

schopnost rozvoje	قَابِلِيَّةٌ لِلتَّطَوُّرِ
schopnost vzájemného porozumění	قَابِلِيَّةٌ لِلتَّفَاهُْمِ
realizovatelnost, proveditelnost	قَابِلِيَّةٌ لِلتَّنْفِيْذِ
životaschopnost	قَابِلِيَّةٌ لِلْحَيَاةِ
pochopitelnost, srozumitelnost	قَابِلِيَّةٌ لِلْفَهْمِ
předválečný	قَبْرِيٌّ
krátkodobý	قَصِيْرُ الْأَجَلِ
krátkodobý	قَصِيْرُ الْأَمْدِ
krátkodobý	قَصِيْرُ الْمَدَى
vlak	قِطَارٌ
	ك
kádr	كَادِرٌ، كَوَادِرٌ/كَادِرَاتٌ
sulfid	كَبْرِيْتِيْكٌ
starý, v pokročilém věku	كَبِيْرُ السِّنِّ
foťbal	كُرَّةُ الْقَدَمِ
církevní, kostelní	كَنْسِيٌّ
elektromagnetismus	كَهْرَطَسٌ
kvalita	كَيْفِيَّةٌ
	ل
nemorální, amorální	لَاأَخْلَاقِيٌّ
nemorálnost, amorálnost	لَاأَخْلَاقِيَّةٌ
agnosticismus	لَاأَدْرِيَّةٌ
bezděčný, neovladatelný vůlí, reflexní	لَاإِرَادِيٌّ
nestabilita	لَاإِسْتِقْرَارٌ
nelidský, nehumánní	لَاإِنْسَانِيٌّ
ahistorický	لَاتَارِيْحِيٌّ
netolerance, intolerance	لَاتَسَامُحٌ
nespolupráce, nekooperace	لَاتَعَاوُنٌ
nerovnováha	لَاتَوَازُنٌ
ne válka	لَاحَرْبٌ
nestrannický, bezpartajní	لَاحِزْبِيٌّ
bezvládí, bezstátí	لَادَوْلَةٌ

nedemokratický	لَا دِيْمُو قِرَاطِي
nenáboženský	لَا دِيْنِي
bezčasovost	لَا زَمَانَ
antisemitský	لَا سَامِي
antisemitismus	لَا سَامِيَّة
bezdrátový, radiový	لَا سَلْكِي
nezákonný, nelegální, ilegální; nelegitimní	لَا شَرْعِي
nevědomí, podvědomí	لَا شُعُور
ne mír	لَا سَلْم
nezákonnost, ilegalita; nelegitimita	لَا شَرْعِيَّة
nevědomý, podvědomý	لَا شُعُورِي
zničit	لَا شَيْء
nic; nula	لَا شَيْء
beztřídní	لَا طَبَقِي
iracionální	لَا عَقْلَانِي
iracionalita, nerozum	لَا عَقْلَانِيَّة
nenásilí	لَا عُنْف
nenásilný	لَا عُنْفِي
nenávratno	لَا عَوْدَة
nezápadní	لَا غَرْبِي
nezákonný, nelegální, ilegální	لَا قَانُونِي
atom (KA)	لَا قِسْمَة
nebytí (KA)	لَا كَوْن
nemateriální	لَا مَادِّي
lhostejný	لَا مَبَال
lhostejnost	لَا مَبَالَة
nekonečný	لَا مَتْنَاه
neočekávaný, nečekaný	لَا مُتَوَقَّع
neomezený, bezmezný	لَا مَحْدُود
neviditelný	لَا مَرُئِي
decentralizovaný	لَا مَرَكَزِي
decentralizace	لَا مَرَكَزِيَّة

nevyrovnanost	لَا مُسَاوَاةً
nezodpovědný	لَا مَسْئُولٌ
bezpodmínečný, nepodmíněný	لَا مَشْرُوطٌ
absurdní; absurdita	لَا مَعْقُولٌ
nikde	لَا مَكَانٌ
nevyhraněný, nemající k ničemu vazbu	لَا مُتَمِّمٌ
nelogičnost, iracionalita	لَا مُنْطِقٌ
nelogický, iracionální	لَا مُنْطِقِيٌّ
nijaký postoj	لَا مَوْقِفٌ
zmatek, anarchie	لَا نِظَامٌ
netypický, atypický	لَا نَمْطِيٌّ
nekonečný	لَا نِهَائِيٌّ
nekonečno	لَا نِهَائِيَّةٌ
nevědomý, podvědomý	لَا وَاَعٍ
nereálnost, neskutečnost	لَا وَاَقِعٌ
nereálný, neskutečný	لَا وَاَقِعِيٌّ
neexistence; nebytí (KA)	لَا وُجُودٌ
nevědomí, podvědomí	لَا وِعْيٌ
neopakovatelný	لَا يَتَكَرَّرُ
nespočetný nesčetný	لَا يُحْصَى
neuvěřitelný	لَا يُصَدَّقُ
nesnesitelný, neúnosný	لَا يُطَاقُ
neodolatelný	لَا يُقَاوَمُ
neocenitelný	لَا يُقَدَّرُ
nejistota	لَا يَقِينٌ
nezapomenutelný	لَا يُنْسَى
nepopsatelný	لَا يُوصَفُ
sehrát roli v	لَعِبَ دَوْرًا فِي
loby	لُوبِي، لُوبِيَاتٌ
logistický	لُوجِسْتِيٌّ
liberalismus	لَيْبِرَالِيَّةٌ

م

události	مَا جَرِيَاتُ
tragický	مَأْسَاوِيٌّ
institucionální	مُؤَاسَّسَاتِيٌّ
institucionální	مُؤَسَّسِيٌّ
mnohodimenzionální, multidimenzionální	مُتَعَدِّدُ الْأَبْعَادِ
multifunkční	مُتَعَدِّدُ الْإِسْتِخْدَامَاتِ
multifunkční	مُتَعَدِّدُ الْإِسْتِعْمَالَاتِ
mnohostranný, multilaterální	مُتَعَدِّدُ الْأَطْرَافِ
multietnický, mnohonárodnostní	مُتَعَدِّدُ الْأَعْرَاقِ
víceúčelový	مُتَعَدِّدُ الْأَعْرَاضِ
mnohopolární, multipolární	مُتَعَدِّدُ الْأَقْطَابِ
různobarevný, pestrobarevný, polychromatický	مُتَعَدِّدُ الْأَلْوَانِ
multikulturní	مُتَعَدِّدُ الثَّقَافَاتِ
mnohonárodnostní, multinacionální, nadnárodní	مُتَعَدِّدُ الْجَنَسِيَّاتِ
mnohostranný, mnohoaspektový	مُتَعَدِّدُ الْجَوَانِبِ
mnohojazyčný, multilingvní; polyglotní	مُتَعَدِّدُ اللُّغَاتِ
vícefázový, víceetapový	مُتَعَدِّدُ الْمَرَاكِجِ
mnohoznačný, polysémický	مُتَعَدِّدُ الْمَعَانِي
všestranně nadaný	مُتَعَدِّدُ الْمَوَاهِبِ
mnohostranný, mnohoaspektový	مُتَعَدِّدُ الْوُجُوهِ/الْأَوْجِهَةِ
multimediální	مُتَعَدِّدُ الْوَسَائِطِ
multifunkční	مُتَعَدِّدُ الْوَطَائِفِ
střednědobý; středního doletu	مُتَوَسِّطُ الْمَدَى
akademie	مَجْمَعٌ
neznámé identity	مَجْهُولُ الْهُوِيَّةِ
s omezeným příjmem	مَحْدُودُ الدَّخْلِ
omezenost	مَحْدُودِيَّةٌ
výkon trestu, trest	مَحْكُومِيَّةٌ
domácí výroby	مَحَلِّيُّ الصَّنْعِ
zpravodajský, související s tajnými službami	مُخَابَّرَاتِيٌّ
laboratoř	مُخْتَبِرٌ
amfiteátr	مُدْرَجٌ

civilní, městský, občanský; civilista	مَدَنِيٌّ
sebereflexe	مُرَاجَعَةٌ ذَاتِيَّةٌ
návratnost	مَرْدُودِيَّةٌ
větrák, vrtule	مِرْوَحَةٌ
zodpovědnost	مَسْئُولِيَّةٌ
nemocnice	مُسْتَشْفَى
budoucí	مُسْتَقْبَلِيٌّ
dramatizovat, zdramatizovat	مَسْرَحَ
kredibilita, důvěryhodnost	مِصْدَاقِيَّةٌ
pozemní obrana	مُضَادَّاتُ أَرْضِيَّةٌ
námořní obrana	مُضَادَّاتُ بَحْرِيَّةٌ
protivzdušná obrana	مُضَادَّاتُ جَوِيَّةٌ
antiseptikum	مُضَادٌّ لِلْإِثْتِهَابِ
antibiotikum	مُضَادٌّ حَيَوِيٌّ
protiteroristický, antiteroristický	مُضَادٌّ لِلْإِرْتِهَابِ
proti jednotlivcům	مُضَادٌّ لِلْأَفْرَادِ
antioxidant	مُضَادٌّ لِلْأَكْسِدَةِ
protizánětlivý, antiseptický	مُضَادٌّ لِلْإِثْتِهَابِ
protiminový	مُضَادٌّ لِلْأَلْغَامِ
antibakteriální	مُضَادٌّ لِلْبِكْتِيرِيَا
protitankový	مُضَادٌّ لِلدَّبَابَاتِ
protipancéřový	مُضَادٌّ لِلدَّرْعِ
protidemokratický, antidemokratický	مُضَادٌّ لِلدِّمُوقْرَاطِيَّةِ
proti lodní	مُضَادٌّ لِلسُّفُنِ
protiraketový	مُضَادٌّ لِلصَّوَارِيخِ
protiletadlový, protiletecký	مُضَادٌّ لِلطَّائِرَاتِ
protitorpédový	مُضَادٌّ لِلطُّورْبِيدَاتِ
protiglobalizační, antiglobalizační	مُضَادٌّ لِلْعَوْلَمَةِ
proti plynový	مُضَادٌّ لِلْغَازِ/لِلْغَازَاتِ
protiponorkový	مُضَادٌّ لِلْعَوَاصَاتِ
antivirový	مُضَادٌّ لِلْفَيْرُوسَاتِ
proti lupům	مُضَادٌّ لِلْقَشْرَةِ

antimalarický, proti malárii	مُضَادٌّ لِلْمَلَارِيَا
tiskárna	مَطْبَعَةٌ
restaurace	مَطْعَمٌ
antisemitismus	مُعَادَاةٌ لِلْسَامِيَّةِ
nevraživost vůči Západu, protizápadní postoj	مُعَادَاةٌ لِلْغَرْبِ
protiizraelský, antiizraelský	مُعَادٍ لِإِسْرَائِيلَ
antiamerický, protiamerický	مُعَادٍ لَلْأَمْرِيكَا
protiokupační	مُعَادٍ لِلْإِحْتِلَالِ
protiteroristický, antiteroristický	مُعَادٍ لِلْإِرْهَابِ
protikoloniální, antikolonialistický	مُعَادٍ لِلْإِسْتِعْمَارِ
protiislámský	مُعَادٍ لِلْإِسْلَامِ
antisocialistický	مُعَادٍ لِلْإِشْتِرَاكِيَّةِ
antiimperialistický	مُعَادٍ لِلْإِمْبِرِيَالِيَّةِ
antidiskriminační; protirasistický	مُعَادٍ لِلتَّمْيِيزِ
kontrarevoluční	مُعَادٍ لِلثَّوْرَةِ
protiválečný	مُعَادٍ لِلْحَرْبِ
protivládní	مُعَادٍ لِلْحُكُومَةِ
protináboženský	مُعَادٍ لِلدِّينِ
antidemokratický, protidemokratický	مُعَادٍ لِلدِّيمُوقْرَاطِيَّةِ
antisemitský	مُعَادٍ لِلْسَامِيَّةِ
antikomunistický	مُعَادٍ لِلشُّبُوعِيَّةِ
protisionistický, antisisionistický	مُعَادٍ لِلصَّهْيُونِيَّةِ
protiarabský	مُعَادٍ لِلْعَرَبِ
protirasistický, antirasistický	مُعَادٍ لِلْعُنْصُرِيَّةِ
protiglobalizační, antiglobalizační	مُعَادٍ لِلْعَوْلَمَةِ
protizápadní	مُعَادٍ لِلْغَرْبِ
antifašistický	مُعَادٍ لِلْفَاشِيَّةِ
protirežimní	مُعَادٍ لِلنِّظَامِ
antiamerický, protiamerický	مُعَادٍ لِلْوِلَايَاتِ الْمُتَّحِدَةِ
protižidovský	مُعَادٍ لِلْيَهُودِيَّةِ
bezprávný	مَعْدُومٌ الْحُقُوقِ
neužitečný, k ničemu	مَعْدُومٌ الْفَائِدَةِ

encyklopedie	مَعْلَمَةٌ
informační, související s informatikou; informatik	مَعْلُومَاتِيّ
informatika	مَعْلُومَاتِيَّة
ústav, institut	مَعْهَدٌ
mahrebský, severoafrický; marocký	مَغَارِبِيّ
přijatelnost	مَقْبُولِيَّة
,měřič‘ (součást víceslovných termínů)	مَقْيَاسٌ
nalíčit, vytvořit make-up	مَكِّيَجٌ
nemající obdobu	مُنْقَطِعُ التَّظْيِيرِ
protiizraelský, antiizraelský	مُنَاهِضٌ لِإِسْرَائِيلَ
antiamerický, protiamerický	مُنَاهِضٌ لِأَمْرِيكَا
protikupační	مُنَاهِضٌ لِلْإِحْتِلَالِ
protiteroristický, antiteroristický	مُنَاهِضٌ لِلْإِرْهَابِ
antikoloniální, protikoloniální	مُنَاهِضٌ لِلْإِسْتِعْمَارِ
antiimperialistický	مُنَاهِضٌ لِلْإِمْبِرِيَالِيَّةِ
protiválečný	مُنَاهِضٌ لِلْحَرْبِ
protivládní	مُنَاهِضٌ لِلْحُكُومَةِ
protistátní	مُنَاهِضٌ لِلدَّوْلَةِ
antisionistický, protisionistický	مُنَاهِضٌ لِلصَّهْيُونِيَّةِ
protiarabský	مُنَاهِضٌ لِلْعَرَبِ
antiglobalizační, protikoloniální	مُنَاهِضٌ لِلْعَوْلَمَةِ
protirežimní	مُنَاهِضٌ لِلنَّظَامِ
antiamerický, protiamerický	مُنَاهِضٌ لِلْوَلَايَاتِ الْمُتَّحِدَةِ
protiválečný postoj, odpor vůči válce	مُنَاهِضَةُ الْحَرْبِ
mikroskop	مِهْجَرٌ
loajalita vůči Sýrii	مُؤَالَاةٌ لِسُورِيَّةَ
proizraelský	مُؤَالٍ لِإِسْرَائِيلَ
proamerický	مُؤَالٍ لِأَمْرِيكَا
probritský	مُؤَالٍ لِبْرِيطَانِيَا
protálibánský	مُؤَالٍ لِحَرَكَةِ طَالِبَانَ
prosaddámovský	مُؤَالٍ لِسَدَّامَ
prosovětský	مُؤَالٍ لِلاتِّحَادِ السُّوفِيَاتِيّ

provládní	مُؤَالٍ لِلْحُكُومَةِ
prozionistický	مُؤَالٍ لِلصَّهْيُونِيَّةِ
prozápadní	مُؤَالٍ لِلْغَرْبِ
profašistický	مُؤَالٍ لِلْفَاشِيَّةِ
promonarchistický	مُؤَالٍ لِلْمَلَكِيَّةِ
loajální vůči Kremlu	مُؤَالٍ لِلْكَرْمَلِينِ
prorežimní	مُؤَالٍ لِلنَّظَامِ
promoskevský	مُؤَالٍ لِمُوسْكُو
loajální vůči Washingtonu	مُؤَالٍ لَوَاشِنْطُنْ
spolehlivost, důvěryhodnost	مَوْثُوقِيَّةٌ
vlna	مَوْجَةٌ
encyklopedický	مَوْسُوعِيٌّ
místo a čas setkání	مَوْعِدٌ
mistrovství světa, světový šampionát	مُونْدِيَالٌ
milice	مِيلِيشِيَا، - ات

ن

manévrovat	نَاوَرَ
hvězdný charakter	نُجُومِيَّةٌ
ženský	نِسَائِيٌّ
semidorzální	نِصْطَهْرِيٌّ
poloválcový, půlválcový	نِصْفُ أُسْطُوَانِيٍّ
poloautomatický	نِصْفُ أُوتُومَاتِيكِيٍّ
polopravda	نِصْفُ حَقِيقَةٍ
půltucet	نِصْفُ دَرِّينَةٍ
s půlroční periodicitou	نِصْفُ سَنَوِيٍّ
se čtrnáctidenní periodicitou	نِصْفُ شَهْرِيٍّ
půlstoletí	نِصْفُ قَرْنٍ
polokoule, hemisféra	نِصْفُ كُرَةٍ
půlmaraton	نِصْفُ مَارَاثُونِ
polozpracovaný, polotovarový	نِصْفُ مُصَنَّعٍ
semifinále; semifinálový	نِصْفُ نِهَائِيٍّ
tryskový; tryskové letadlo	نَفَّاثَةٌ

sebekritika	نَقْدُ ذَاتِي
nostalgický	نُوسْتَالْجِي
ه	
telefon	هَاتِف
přistání na bříše	هُوْطُ الطَّائِرَةِ عَلَى بَطْنِهَا دُونَ عَجَلَاتِ
protiútok	هُجُومٌ مُضَادٌّ
hongkongský; obyvatel Hong Kongu	هُونْغ كُونْغِي
identita	هُويَّة
struktura	هَيْكَلِيَّة
و	
širokého rozsahu	وَاسِعُ النِّطَاقِ
dokumentární	وَنَائِقِي
pevně spjatý, spojený s	وَتَيْقُ الصَّلَةِ بِـ
úhel pohledu	وَجْهَةُ النَّظَرِ
ي	
loterie	يَأْتَصِيْبُ
jedlý	يُؤَكِّلُ
rozpustný	يُذَابُ
zabíjí čas	يَذْبَحُ الوَقْتَ
stojící za zmínku	يُذَكِّرُ
pitný	يُشْرَبُ
exportovatelný	يُصَدَّرُ